

KOSOVO: IZAZOV TRANZICIJE

Izveštaj za Evropu br. 170 – 17. februar 2006.

SADRŽAJ

REZIME I PREPORUKE	i
I. STANJE STVARI	1
A. DOSADAŠNJI TOK PROCESA	1
1. Manevarski prostor Ahtisarija	1
2. Pronalaženje suštine procesa	2
B. UNMIK-OVI REZULTATI: SITUACIJA NA TERENU	3
1. Standardi	3
2. Politički sistem.....	4
3. Privreda i institucije.....	5
4. Policija	6
5. Medjuetnički odnosi i bezbednost	8
II. PROTAGONISTI	11
A. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA.....	11
1. Dolazak do rešenja.....	11
2. Postizanje funkcionalnosti dobijenog rešenja.....	15
B. KOSOVSKI ALBANCI	19
C. BEOGRAD	22
1. Kakav status?	23
2. Decentralizacija	26
3. Imovina	28
D. SRBI NA KOSOVU	29
1. Kako postati jedinstvena zajednica?	29
2. Srpska pravoslavna crkva na Kosovu	31
III. ZAKLJUČAK	33
DODACI	
A. MAPA KOSOVA	34
B. MAPA SEVERNOG KOSOVA	35
C. GLOSAR ABREVIJACIJA I AKRONIMA.....	36

KOSOVO: IZAZOV TRANZICIJE

REZIME I PREPORUKE

Ključno pitanje u ovom momentu procesa iznalaženja konačnog statusa je stvaranje Kosova koje će imati najveću mogućnost za dugoročnu stabilnost i razvoj. Dok dogovor između Beograda i Prištine ostaje poželjan u teoriji, vrlo je teško očekivati da će srpska Vlada dobrovoljno pristati na vrstu nezavisnosti, uslovnu ili ograničenu kakva god ona bila, a što je neophodno za stabilno, dugotrajno rešenje. Medjunarodna zajednica, a pogotovo Specijalni izaslanik UN kome je dato u zadatak rešavanje procesa statusa, Marti Ahtisari, mora u skladu sa time da se pripremi za mogućnost nametanja "paketa nezavisnosti" za Kosovo, koliko god to može ispasti diplomatski bolno u kraćem roku, pre nego da se nada uspehu u rafinirano premošćavanje razlika između Prištine i Beograda i dobijanje nekakvog maglovitog rešenja, ili rešenja u kojem se ključni elementi odlažu za kasnije.

Ništa od gore navedenog ne oslobadja većinsku zajednicu kosovskih Albanaca od odgovornosti. Oni moraju ponuditi "pakete" prava kosovskim Srbima i drugim manjinama u bar tri oblasti: centralne institucije, decentralizacija, verska i kulturna baština. Detalje uključivanja i predstavljanja u glavnim vladinim institucijama, uz sporazum o uključivanju relevantnih zemalja-matica u oblastima kao što su kultura, obrazovanje i možda još po nešto, treba dogovoriti ne samo sa srpskom manjinom na Kosovu, nego i sa Turcima, Bošnjacima i drugima. Jedan sporazum o decentralizaciji, koji bi na početku trebalo dogovoriti od strane Ahtisarija i njegovog tima, mogao bi da bude implementiran pod medjunarodnim nadzorom na tri godine, kao što je to bio slučaj sa Ohridskim sporazumom u Makedoniji. Prištinski pregovarači treba takodje da odmah otpočnu pregovore sa Srpskom pravoslavnom crkvom na Kosovu oko "paketa" aranžmana za zaštitu crkve i njenih objekata. Samo onda kada se ovako postavte temelji Kontakt grupa treba da se pripremi da učini konkretizovane, formalne korake prema priznavanju nezavisnosti Kosova.

"Paket" nezavisnosti koji medjunarodna zajednica postavi Kosovu treba da prioritizira njegov socijalni i ekonomski razvoj. Sama izrada ("paketa") treba da bude prilika Evropskoj uniji i posebno njenim zemljama-članicama da prošire svoj angažman, kao i resurse, prema celom

Zapadnom Balkanu uopšte. Potreban je velikodušan program pomoći u obrazovanju, zajedno sa liberalizacijom viznog režima, kao i pomoć za ruralni razvoj. Evropska unija ne bi smela da potroši više na troškove svoje misije na Kosovu posle rešavanja statusa nego što troši na strukturalne fondove za pripremu za članstvo nove države.

Iako će nova rezolucija Saveta bezbednosti UN biti vitalna da Kosovo postavi na kurs nezavisnosti od Srbije, bilo koja nova medjunarodna misija tamo treba da bude zasnovana na sporazumu sa novom državom, po mogućstvu zasnovanom na njenom ustavu. Ovakvo medjunarodno prisustvo treba da ima manja ovlašćenja nego što ih ima Visoki predstavnik UN u Bosni. Institucije EU ispravno naglašavaju da žele Kosovo koje bi se tretiralo u većini aspekata kao normalna država, sa političarima koji su odgovorni sopstvenim biračima. Ali postoji jedna oblast gde medjunarodna zajednica mora da razmotri misiju sa malo više ingerencija za mešanje: severno Kosovo, a posebno Mitrovica, gde srpske paralelne strukture podjednako prkose UNMIK-u i privremenim institucijama Kosova. Ostaviti novoj vladi Kosova da inkorporiše severni deo bi samo izazvalo nasilan raspad. Prelazna medjunarodna uprava bi tamo bila jedini razuman odgovor.

PREPORUKE

Pregovaračima kosovskih Albanaca:

1. Napraviti plan koji bi doveo do stvaranja sveobuhvatnog multietničkog identiteta za Kosovo, kao sredstva kojim bi se angažovalo prema manjinama i Evropskoj uniji.
2. Tražiti prilike - kao što je dokument "Osnovni principi" koji je objavila Pravoslavna crkva - kako bi angažovala kosovske Srbe u pregovorima, a ne koristeći njihovo sklanjanje u stranu od strane Beograda kao izgovor da se bude pasivan.

Srpskim pregovaračima:

3. Pregovarati:
 - (a) radi maksimalnog stepena zaštite prava kosovskih Srba;

- (b) kako bi izdejstvovali više pomoći za razvoj kako za kosovske Srbe, tako i za Srbiju; i
 - (c) radi postizanja sporazuma sa međunarodnim faktorom i kosovskim Albancima o odgovarajućem rasponu institucionalnih veza između Srbije i kosovskih Srba.
4. Uzdržavati se od senzacionalističke i nacionalističke retorike.

Kosovskim Srbima:

5. Početi razvoj struktura kroz koje će delovati kao politički samostalna zajednica unutar nezavisnog Kosova i za to tražiti međunarodnu podršku.

UNMIK-u:

6. Kako se Misija okončava, zadržati – i još poželjnije pojačati – osoblje i resurse u posebno regionu Mitrovice, i angažovati se sa Kontakt grupom i Evropskom unijom u planiranju nove prelazne uprave za severno Kosovo.

Specijalnom izaslaniku UN Martiju Ahtisariju:

7. Krenuti bolje ranije nego kasnije u UN sa preporukom za nametanje paketa uslovne nezavisnosti, ako su kosovski Albanci svesno dali dobre ponude manjinama, u šta spada uključivanje u centralne institucije, decentralizacija i zaštita verskih spomenika. Ovo treba učiniti radije nego da se dugo održava nejasna situacija, ili se neki ključni elementi odlažu kako bi se Beograd održao u procesu.

Kontakt grupi:

8. Biti spreman da se ukaže kako Kosovo može postati nezavisno, uključujući kako to implementirati za slučaj da Beograd odbije da se saglasi, onda kada Albanci daju ozbiljne ponude manjinama, i angažuju se sa njima na uključivanju u centralne institucije, decentralizaciji i zaštiti crkvene baštine.
9. Diskutovati i planirati prelaznu administraciju za severno Kosovo.

Evropskoj Uniji:

10. Planirati socijalni i ekonomski razvoj za post-statusni period Kosova, sa posebnim naglaskom na obrazovanje i liberalizaciju viznog režima, razvoj poljoprivrede – umesto da se akcenat stavi samo na policijska pitanja i bezbednost.

Priština/Beograd/Brisel, 17. februar 2006

KOSOVO: IZAZOV TRANZICIJE

I. STANJE STVARI

Angažovanje Prištine i Beograda u procesu rešavanja pitanja statusa Kosova kojim rukovode Ujedinjene nacije predstavlja dobar početak.¹ Međutim, teško je predvideti kako će postići kompromis za koji se nijedna strana ne priprema. To, u stvari, nisu pravi pregovori, već “takmičenje u plesu”, čiji žiri čini šest članica Kontakt grupe², kako kaže jedan kosovski funkcioner.³ Iako je glavni pobornik ovog procesa, Kontakt grupa je početkom novembra 2005. godine iznela predviđanje da kada proces jednom započne, on “ne može biti blokiran i mora se završiti”,⁴ i da ishod može više zavisiti od toga ko prvi napusti pregovarački sto, a ne od kompromisa. Srbija bi mogla da odbaci nezavisnost bez obzira kako je upakovana, zadrži pravo da ponovo okupira Kosovo “kada se promeni situacija” i zahteva teritorijalnu kompenzaciju gde god može. Kosovski Albanci bi mogli da odbiju bilo koje rešenje kojim se odlaže nezavisnost i da pokušaju da zauzmu što više teritorije pokrajine i isteraju administratore UN.

Neposredni prioritet međunarodne zajednice je da se izbegne novi progon Srba, novi sukobi između Albanaca i Srba ili novi talas spaljivanja kuća i crkava. Pored toga, potrebno joj je da Priština i Beograd bar prihvate rešenje, kako bi stabilnost na Balkanu bila samoodrživa. Nijedan od neposrednih protagonista –

kosovskih Albanaca, kosovskih Srba ili Srbije – nije joj u tome od pomoći. Srbija i veliki broj kosovskih Srba se praktično služe ucenom, preteći masovnim egzodusom ukoliko se dozvoli nezavisnost Kosova. Očigledno nesposobno da postane punopravni međunarodni partner stvaranjem bezbednog i prijateljskog okruženja za srpsku manjinu, većinsko Albansko stanovništvo na Kosovu nalazi se na korak od jednostranog ostvarivanja svog cilja – nezavisnosti.

Na kraju, konačni status Kosova mora služiti potrebama društvenog, ekonomskog i institucionalnog razvoja, koje su donekle bile talac prethodnih šest godina. Međunarodna zajednica je u pravu što traži da se Priština i Beograd dogovore oko glavnih elemenata rešenja, ali mora da stvori jako okruženje u koje se ti elementi mogu ubaciti i da preuzme odgovornost za zagovaranje uslovne nezavisnosti kao jedinog održivog rešenja. Ona mora da obezbedi da se taj proces ne pretvori u niz srpskih ucenjivačkih zahteva u zamenu za suverenitet Kosova, već da pomogne brzom stvaranju održive, demokratske države. Program naslednika misije UN (UNMIK-a), u kome će institucije EU imati vodeću ulogu, mora isto tako biti zasnovan na stvarnim razvojnim potrebama Kosova, a ne na najlakšem diplomatskom kompromisu.

A. DOSADAŠNJI TOK PROCESA

1. Manevarski prostor Ahtisarija

Kontakt grupa je specijalnom izaslaniku UN, koji je imenovan da posreduje u pregovorima o statusu Kosova, Martiju Ahtisariju dala značajan manevarski prostor.⁵ On i njegov zamenik, Albert Roan, odbacili su “veštačke rokove” i ukazali da bi proces pregovora mogao potrajati tokom cele 2006. godine. Sedište im je u Beču, zajedno sa 40 diplomata (angažovanih na osnovu jednogodišnjih ugovora), gde će dovesti timove

¹ Dana 24. oktobra 2005. godine Savet bezbednosti UN je ovlastio generalnog sekretara da imenuje specijalnog izaslanika, bivšeg predsednika Finske, Martija Ahtisarija, da započne politički proces utvrđivanja budućeg statusa Kosova. Od juna 1999. godine Kosovom, koje je formalno srpska pokrajina, upravlja misija UN (UNMIK), na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti 1244, sve do rešavanja konačnog statusa. Albanska većina na Kosovu traži nezavisnost, a Srbija se tome protivi.

² Kontakt grupu, koja je osnovana 1994. godine, čine evropske države koje su najviše zainteresovane za Balkan: Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Nemačka, Italija i Rusija.

³ Razgovor Krizne grupe sa Klaris Pastori, međunarodnim savetnikom ministarstva za lokalnu samoupravu vlade Kosova, Priština, 18. januar 2006. godine.

⁴ Vodeći principi Kontakt grupe za rešavanje pitanja statusa Kosova.

⁵ Ahtisari, koji je bio predsednik Upravnog odbora Međunarodne krizne grupe u periodu od 2000. do 2005. godine, odbranio se od početnih pokušaja da mu se dodele zamenici iz SAD-a, EU, Rusije i NATO-a. Na sastanku održanom u Parizu 13. decembra 2005. godine Ahtisari je dobio nedvosmisleni podršku Kontakt grupe za svoju posredničku autonomiju.

iz Prištine i Beograda na prve direktne razgovore 20. februara 2006. godine.

Na Ahtisarijevom stolu se nakupilo više setova principa i uslova za odvijanje procesa i njegov ishod, od kojih on za najznačajnije smatra (deset) Vodećih principa Kontakt grupe, koji su usaglašeni početkom novembra 2005. godine. Taj dokument navodi elemente koje rešenje treba da sadrži i podržava, kao što su regionalna stabilnost i "održiva" multietničnost, i ističe da tu za jednostrane poteze i nasilje nema mesta.

Iako se Rezolucijom Saveta bezbednosti 1244 nalaže proces utvrđivanja statusa, principi iz Rambujea koji se navode u Rezoluciji kao smernice za konačno rešavanje pitanja statusa malo se pominju – volja naroda, stavovi nadležnih organa, naponi svake strane u pogledu primene tog sporazuma i Helsinškog završnog dokumenta.⁶ Ipak, oni predstavljaju relevantan rezime onoga o čemu će biti reči tokom procesa. Prva tri principa iz Rambujea verovatno idu u korist uslovljene i kontrolisane nezavisnosti kao ishoda procesa – iako tek treba videti učinak svake strane na terenu u dolazećoj godini – uz pristanak Srbije koji se očekuje kao uslov za njenu realizaciju.

Brzi dolazak Ahtisarija u region nakon njegovog imenovanja u novembru 2005. godine proizveo je osećaj ubrzanja događaja kako bi se nadoknadilo nepostojanje jasnije definisanog pravca od strane Kontakt grupe u kom bi ovaj proces trebalo da ide. On i njegov zamenik, koji je išao u još jednu posetu u decembru, podstakli su Prištinu i Beograd da detaljnije pripreme svoje stavove. Kosovskim Albancima su verovatno data privatna obećanja o ostvarivanju nezavisnosti kako bi ih podstakli da formulišu iskrene i liberalne stavove. Ahtisari je odabrao pitanje decentralizacije kao prvu temu početnih razgovora između Prištine i Beograda.

Priština i Beograd su dočekali Ahtisarijevu posetu sa dijametralno suprotnim skupštinskim rezolucijama kojima su zahtevali odnosno isključivali nezavisnost kao ishod procesa. Tim iz Prištine mu je dodatno predstavio manifest sa deset tačaka za nezavisnu, suverenu državu. U nedeljama koje su usledile svaka strana je pripremila svoje stavove o decentralizaciji, dok su kosovski Albanci počeli sa radom na novom ustavu koji bi zamenio Ustavni okvir UNMIK-a iz 2001. godine, a Beograd je istakao svoje zahteve za imovinom, sredstvima, rudnicima i

⁶ Ovi principi su navedeni u preambuli nacrtu sporazuma o kome su vodjeni pregovori u Rambujeu kod Pariza početkom 1999. godine u pokušaju da se spreči rat na Kosovu. Delegacija kosovskih Albanaca je potpisala taj sporazum, a srpska delegacija nije. Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1244 se eksplicitno poziva na te principe.

nalazištima minerala na Kosovu i poboljšao svoje pravne argumente za sprečavanje nezavisnosti.

2. Pronalaženje suštine procesa

Dva elementa čine suštinu procesa: trgovina, u kojoj se od kosovskih Albanaca zahteva da daju ostale karte u zamenu za adut suvereniteta koji u rukama drži Srbija; i formalizacija i završetak prelaska Kosova u fazu samostalnog upravljanja, što je još 1999. godine započela administracija UN. Izveštaj izaslanika UN Eidea iz oktobra 2005. godine o tome da li je Kosovo spremno za proces rešavanja konačnog statusa⁷ dao je Srbiji podsticaj za trgovinu, i to svojim preporukama da opštine sa većinskim srpskim stanovništvom imaju svoja policijska i sudska ovlašćenja i da budu međusobno povezane i povezane sa Beogradom. Za Srbiju je ovo izgledalo kao prilika da obezbedi miru podelu Kosova, pri čemu bi sačuvala deo svoje teritorije dok bi ostatak prepustila Albancima.⁸ Međutim, Ahtisari pokušava da pažnju okrene ka drugom elementu, usmeravajući obe strane da takav ishod smatraju kulminacijom i garancijom programa UN Standardi za Kosovo, kojim se obezbeđuje budućnost kosovskih Srba i drugih manjina u funkcionalnoj, demokratskoj državi.⁹ Ukoliko Beograd ostane pri svojoj nameri da ostvari teritorijalnu kompenzaciju za gubitak Kosova, ova dva elementa će nastaviti da se nadmeću. Ako svoje karte odigra tako da obezbedi najpovoljniji položaj za Srbe u nezavisnoj državi Kosovo, ovi elementi će postati komplementarni, i to ne samo zbog toga što bi druga angažovana strana obavezala albansku većinu da garancije za ispunjenje standarda učini realnijim i sveobuhvatnijim. Izgleda da u ovoj fazi Beograd daje prednost teritorijalnoj kompenzaciji ili možda većoj kontroli teritorije sa srpskim življem na Kosovu.

Postoje različiti stavovi o redosledu i željenom ishodu procesa. Privatno, sve članice Kontakt grupe vide kontrolisanu, uslovljenu nezavisnost kao jedini održivi ishod, dok je Srbija usamljena u svom otporu nezavisnosti. Ipak, one se slažu sa Srbijom po pitanju redosleda

⁷ Eideov izveštaj i preporuke – "Sveobuhvatan pregled situacije na Kosovu" (S/2005/635, 7. oktobar 2005. godine) – predstavljali su osnov da Generalni sekretar i Savet bezbednosti u oktobru 2005. godine donesu odluke da se pokrene proces rešavanja konačnog statusa Kosova.

⁸ Ambasador Eide insistira da to uopšte nije njegov stav i da je njegova namera bila da opštinama da dovoljno nadležnosti da se osećaju dobro pod upravom Prištine. Telefonski razgovor sa Kriznom grupom, 14. februar 2006. godine.

⁹ Odluka Saveta bezbednosti da pokrene proces utvrđivanja budućeg/konačnog statusa Kosova usledila je nakon dva izveštaja norveškog diplomate Kaia Eidea, kao posledica smrtonosnog nasilja iz marta 2004. godine. Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 155, *Collapse in Kosovo*, 22. april 2004. godine.

razgovora. Dok kosovski Albanci žele prvo priznanje nezavisnosti, a kasnije rešavanje teških pitanja kao što je decentralizacija, međunarodna zajednica prvo želi da vidi konkretne planove i aktivnosti na decentralizaciji i prihvatanju srpske manjine. Srbija takodje želi da se ova pitanja reše prva, jedno po jedno. Medjutim, dok međunarodna zajednica na to gleda kao na otvaranje vrata uslovnoj nezavisnosti, Srbija smatra da je svako pitanje instrument kojim će oslabiti kontrolu Prištine na delovima kosovske teritorije, a njihov zbir vidi kao celokupno rešenje. Plašeći se strategije Srbije, kosovski Albanci oklevaju da čine ustupke, ali bi ohrabrujući signali koji im se sada šalju trebalo da podstaknu konstruktivnu reakciju. U suprotnom, moglo bi doći do zastoja koji bi ponovo doveo do ćorsokaka u kojem su se prethodno našle aktivnosti na standardima pre statusa.

Proces ne sme biti dugačak, jer sve dok on traje razvoj Kosova jednostavno stoji u mestu. Iako dogovor o održivim demokratskim aranžmanima ne treba ni neprikladno požurivati niti gurnuti u stranu implicitnim pretnjama nasiljem, činjenica je da ukoliko se proces bude odugovlačio, kosovski Albanci će postati nestropljivi, pa će se povećati rizik da ekstremisti izazovu još jedan kolaps nalik neredima iz marta 2004. godine. Pripadnici međunarodne zajednice smatraju da je poslednji kvartal 2006. godine moguć ciljani datum za okončanje procesa, s tim da novi status i dogovori o Kosovu postaju operativni u januaru 2007. godine.¹⁰

B. UNMIK-OVI REZULTATI: SITUACIJA NA TERENU

Ahtisari je svoj rad započeo bliskom saradnjom sa UNMIK-om. Insistiranjem na tome da je status povezan ne samo sa pregovorima već i sa brzinom napretka u primeni standarda, on je pružio podršku ovoj oslabljenoj politici i istovremeno stavio do znanja da će privremene državne institucije koje su dobile zadatak da ostvare ove standarde otprilike ostati kakve su sada i da rešavanje statusa neće dovesti u pitanje njihov osnovni oblik.

Ali koliko je uradjeno da se Kosovu omogući da funkcioniše samostalno? U kojoj meri se međunarodna zajednica može osloniti na to da će privremena vlada (PISK) obezbediti funkcionalnu, a ne neuspešnu buduću državu? Da li i sama međunarodna zajednica ostavlja Kosovu institucionalna minska polja kao što je podeljeni grad Mitrovica?¹¹

1. Standardi

Program za ispunjenje standarda, sa svojih 109 tačaka, šest tematskih radnih grupa i detaljnih kvartalnih procena, predstavlja sredstvo da se podstakne kretanje Kosova ka funkcionalnoj vladi i međuetničkom prihvatanju. Medjutim, bilo bi pogrešno verovati da ovaj program zaista može to da ostvari. Program ne ide dovoljno u dubinu da bi sprečio razjedanje institucija zbog korupcije i organizovanog kriminala. Za izgradnju institucija je potrebno više od jednostavnog praćenja instrukcija. Centralna i opštinska vlast su i dalje slabe, kao i njihove međusobne veze i veze sa njihovim biračima. Isto tako, standardi nisu lek za albansko-srpske odnose unutar Kosova, naročito ako većina kosovskih Srba odbija da se angažuje na njihovom ispunjavanju. Stvarni napredak će uslediti tek kada bude postojala politička volja na terenu koja će prihvatiti program koji je nametnut spolja.

Dok je prikupljao informacije za sveobuhvatnu ocenu primene standarda koju je pripremao za generalnog sekretara UN, Kai Eide je zanemario zvanični aparat UNMIK-a i PISK-a za ispunjenje standarda.¹² Pažnja mu je više bila usmerena na politička pitanja. On je ukazao na neuspeh programa da izgradi osnove multietničkog društva i da uspostavi vladavinu prava i na ulogu Srbije u onemogućavanju primene standarda organizovanjem delimičnog bojkota PISK od strane kosovskih Srba.¹³

Pošto su koordinatori programa ispunjenja standarda iz PISK bili demoralisani zbog toga što ih je Eide zaobišao¹⁴, a vlada se posle njegove ocene nije mnogo angažovala, UNMIK i Ahtisari su morali da zahtevaju nove aktivnosti u decembru i januaru, što je bilo indirektno priznanje da je program nezgodno podeljen između potrage za brzom prednošću u procesu rešavanja

¹⁰ U novembru 2005. godine Ahtisari je retorički ponudio svoj posao bilo kome ko može da postigne rezultat u roku od tri ili četiri meseca o kojima su raspravljali neki komentatori. Kada je izrazio nadu da bi rešenje moglo da se postigne za manje od trinaest godina koliko je bilo potrebno u Namibiji, u čemu je on takodje učestvovao, nadamo se da je to rekao u šali. Članice Kontakt grupe iz zapadnih zemalja želele su da izjava od 31. januara 2006. godine obaveže Kontakt grupu da postigne sporazum u 2006. godini. Ruske primedbe su tu izjavu razvodnile, tako da se ona svela na: "Ministri veruju da treba uložiti sve moguće napore da se postigne sporazum u pregovorima u toku 2006. godine".

¹¹ Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 165, *Bridging Kosovo's Mitrovica Divide*, 13. septembar 2005. godine.

¹² Razgovori Krizne grupe sa funkcionerima UNMIK-a i PISK-a, decembar 2005. godine.

¹³ Vidi dokument Saveta bezbednosti UN S/2005/635 od 7. oktobra 2005. godine, koji se može naći na Internet stranici <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/597/68/PDF/N0559768.pdf?OpenElement>.

¹⁴ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom iz kancelarije specijalnog predstavnika generalnog sekretara, Priština, 14. decembar 2005. godine.

konačnog statusa i izgradnje institucija na dugi rok, uključujući i daleku perspektivu članstva u EU.

Činjenica koju u Prištini ili Beogradu malo cene je da su Evropska komisija i Srbija već stavile Kosovo na sopstveni put ka članstvu u EU. Srbija i Crna Gora je pristala na pregovore sa Briselom o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju bez Kosova. Kada je Komisija u novembru 2005. godine objavila svoje godišnje izveštaje o zemljama Zapadnog Balkana, izdata su tri odvojena dokumenta za Srbiju, Crnu Goru i Kosovo. Dokument Komisije o evropskom partnerstvu, koji je usvojen u decembru 2005. godine, razdvaja zahteve za aktivnostima koje treba da preduzmu Srbija i Crna Gora i Kosovo u dva odvojena poglavlja.¹⁵

U toku prve polovine 2006. godine vlada i UNMIK će zajedno raditi na transformaciji postojećeg predloga aktivnosti za ispunjenje standarda u novi akcioni plan za ispunjenje standarda EU koji ispunjava zahteve Evropskog partnerstva. Kvartalni sastanci u Prištini sa funkcionerima Komisije radi dokumentovanja napretka ostvarenog u okviru Mehanizma za praćenje procesa stabilizacije i pridruživanja (STM) neupadljivo počinju da dobijaju veću pažnju vlade. Ako vlada uglavnom još uvek ne može da shvati stvarnu vrednost inicijativa za izgradnju kapaciteta, perspektiva pridruživanja EU može predstavljati izvestan podsticaj. Jedan funkcioner UNMIK-a je izjavio: "Argument da će vam nešto biti potrebno u budućnosti ovde ima malu vrednost. Šargarepa pridruživanja EU je neophodan dodatni argument".¹⁶

2. Politički sistem

Neki sumnjaju u to da li na Kosovu postoji politička i društvena elita koja će stvoriti i održavati funkcionalnu državu.¹⁷ Slaba demokratija unutar političkih stranaka, zajedno sa UNMIK-ovim odlukama o izbornom sistemu, ograničila je odgovornost političara prema biračima. Izborni sistem zatvorenih lista omogućava ukorenjivanje stranačkih hijerarhija i njihovu monopolizaciju od strane aktivista iz senke radi ubiranja državnih prihoda i mogućnosti za prikupljanje rente. Što je možda još važnije, neuspeh da se poslednjih šest godina iskoristi da se Kosovo približi modernoj ekonomiji doveo je do toga da politika bude zarobljena u sistemu pokrovitelj-klijent, koji umanjuje vrednost ideja i programa. Poslednja godina rada UNMIK-a mora se

iskoristiti da se ponište loše odluke koje su prednost davale zatvorenim listama kako bi se stvorilo bar malo više demokratskog prostora, ograničilo učvršćivanje kleptokratije i podstaklo uključivanje nove političke krvi u sistem, uključujući i relativno marginalizovane grupe kao što su žene i omladina.

Tanak sloj kosovskih profesionalaca teško može u potpunosti da ostane izvan gravitacionog polja političkog frakcionaštva. Lokalno osoblje u institucijama UNMIK-a kao što su Carinska služba i Kancelarija generalnog revizora strahuje da će ih po povlačenju njihovog međunarodnog rukovodstva "pojesti vukovi". Stalne sekretarice ministarstava se postepeno zamenjuju osobljem koje je lojalno tajnoj mreži vladajuće LDK. Obaveštajne i strukture podzemlja koje predstavljaju stub podrške glavnim političkim partijama ne mogu sebi da dozvole da ostanu izvan bitke za kontrolu institucija. U okviru LDK, grupa okupljena oko šefa obaveštajne službe Rame Maraja usmerena je na jačanje uticaja koji ima na partiju i na ključna ministarstva i na držanje PDK daleko od novca i moći sada kada je završena era vladavine pokojnog predsednika Rugove. Maraj pokušava da ubaci svog klijenta na funkciju ministra unutrašnjih poslova, što je uznemiravajuće za PDK i njenu "izgladnelu"¹⁸ obaveštajnu službu, K-SHIK.

Obe obaveštajne strukture koje se vezuju za dve glavne političke partije su samostalne, ne snose odgovornost za svoje aktivnosti i ne žele da otkriju svoje izvore finansiranja.¹⁹ K-SHIK, na čijem čelu se nalazi Kadri Veselji, je od sredine 1990-tih rastao zajedno sa Oslobođilačkom vojskom Kosova. Ovoj službi je privremena vlada vodje opozicione partije PDK, Hašima Tačija, iz 1999. godine dala kancelarije u centru Prištine, pa se ona nadala punoj institucionalizaciji. Međutim, ova služba je ostala u senci pošto je LDK pobedio na svim narednim izborima, a UNMIK i KFOR ostali nadležni za bezbednost. U njoj radi 70 do 80 profesionalaca, od kojih je većina angažovana u Prištini, a ostali u drugim gradovima na Kosovu. Na strani LDK, Maraj izvlači legitimnost za svoj Institut za istraživanje javnog mnjenja i strategija (IHPSO), koji je registrovan kod UNMIK-a kao nevladina organizacija sa kancelarijama u prištinskom naselju Sunčani breg, iz svojih veza sa neuspehim "ministarstvom odbrane" paralelne "Republike Kosovo" s početka 1990-tih godina. Izgleda da ovaj Institut ima relativno profesionalne ljude na svom čelu, ali i veliku i šaroliku bazu koja se uglavnom razvila posle rata, od koje neki rade preko opštinskih organa koje kontroliše LDK. Dok se K-SHIK udaljio od PDK i institucionalne kontrole, IHPSO je

¹⁵ Ovaj dokument je dostupan na Internet stranici http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/index.htm

¹⁶ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom stuba UNMIK-a koji vodi EU, Priština, 16. decembar 2005. godine.

¹⁷ Novinar Augustin Palokaj, kosovski Albanac koji boravi u Briselu, u intervjuu za televizijski dokumentarni film BIRN-a iz januara 2006. godine pod nazivom "Da li iko ima plan?".

¹⁸ Telefonski razgovor Krizne grupe sa višim funkcionerom K-SHIK-a, Priština, decembar 2005. godine.

¹⁹ Razgovori Krizne grupe sa Ram Marajem 16. septembra 2005. godine i sa Kadri Veseljiem 17. novembra 2005. godine.

ostvario dominaciju nad LDK i predsedništvom od ubistva vodje sa zapadnog Kosova, Tahira Zemaja, 2003. godine.²⁰

LDK će sada možda morati da se više angažuje pošto je izgubio polureligioznu privlačnost harizmatičnog Rugove. Tači, koji počinje da profiliše opozicionu PDK kao socijal demokratsku partiju, predviđa da će “demokratija sada zavladatai na Kosovu... bitka jednakih”.²¹ Sa više od godinu dana iskustva u opoziciji, PDK je počela da se oporavlja od šoka nakon raspada velike koalicije i da se usmerava na dugoročna pitanja. Iako je početak bio nagao, saradnja između vlade i opozicije u pripremama za pregovore o statusu Kosova je napredovala. Formiran je zajednički pregovarački tim na čelu sa Rugovom koji je iznedrio političku radnu grupu. Od ljutitog sastanka pregovaračke grupe krajem oktobra 2005. godine do rada kao na poslovnom sastanku početkom 2006. godine da se preciznije definiše stav o decentralizaciji, postepeno se povećavala složnost, koncentracija i tempo rada. Proces se sada može nastaviti posle mimnog prelaska funkcije predsednika sa Rugove na Sejdiua, koji je izgleda ojačao kosovsku političku strukturu.

3. Privreda i institucije

Neki tvrde da Kosovo, koje je bilo najmanje razvijen i najnesamostalniji deo Jugoslavije, nema održivu ekonomsku budućnost kao nezavisna država. Međutim, nema druge alternative. Srbija nije u poziciji niti je voljna da vrši prenos kapitala na Kosovo. Ona je čak iskoristila svoju neposrednu vlast nad teritorijom Kosova u periodu od 1989. do 1999. godine da realizuje nekoliko talasa eksproprijacije. Stopa nezaposlenosti u pokrajini iznosi oko 35 posto i polako raste; BDP po glavi stanovnika je najniži u regionu i iznosi 1.565 USD;²² izvoz čini samo 4 posto uvoza; razvoj je usporen i vlada deflacija. Međutim, domaća aktivnost nadoknađuje smanjenje neto strane pomoći, investicije čine poštovanja vrednih 28 posto BDP-a, a grupe firmi u lakoj industriji, uglavnom u prehrambenoj i građevinskoj, počinju da zamenjuju uvoz i ostvaruju napredak u odnosu na početno, loše planirano ulaganje dijaspore koje je Kosovu, na primer, ostavilo 1.400 benzinskih stanica, uglavnom gubitaša.²³

Naravno, mnogo je faktora koji i dalje onemogućavaju napredak Kosova, uključujući nezainteresovanost UNMIK-a za upravljanje privredom i nepostojanje

medjunarodnog pravnog subjektiviteta. Kosovo ima velike rezerve lignita, pa je stotine miliona evra upumpavano u stare elektrane koje koriste lignit za proizvodnju električne energije u toku proteklih šest godina, ali nije izgradjena nijedna nova elektrana kako bi se nadoknadio nedostatak električne energije. Od decembra 2005. godine plaćanje računa za električnu energiju se polako popelo iznad 40 posto zahvaljujući novoj politici javnog preduzeća KEK da kada vrši restrikcije pravi razliku između oblasti koje više plaćaju kao što je Priština (koja sada retko ima restrikcije električne energije) i siromašnijih oblasti kao što su sela u unutrašnjosti odakle dolazi OVK i oblasti sa većinskim srpskim stanovništvom koje uglavnom odbijaju da plaćaju račune (i koje zimi imaju restrikcije u trajanju od pola dana ili više). Ali monopoli koji diktiraju visoke cene, kao što su KEK, korporacija za poštanske i telekomunikacione usluge (PTK) i aerodrom, opterećuju privredu prevelikim brojem zaposlenih i preterano visokim platama. UNMIK je napravio preveliku državnu administraciju od 68.000 službenika, na koji broj je PISK dodao još 7.000 od kada je postao nadležan za budžet u 2004. godini. Slovenija, koja ima sličan broj stanovnika, ima 20.000 državnih službenika, ali državna služba na Kosovu delimično služi i kao program socijalnog osiguranja. Iako su prosečne mesečne plate od 200 EUR daleko ispod zarada koje isplaćuju javna preduzeća, one su ipak daleko iznad 120 EUR koje MMF smatra tržišnom vrednošću i predstavljaju teg koji usporava porast stope zapošljavanja u privatnom sektoru.²⁴

PISK je znatno zrelije upravljao budžetom u 2005. godini, pa je 2. novembra donatorima uputio pismo namere da ograniči potrošnju u naredne tri godine. Bez obzira na to, izgleda da je korupcija u porastu kako na nivou centralne tako i na nivou opštinske vlasti. Nedavne suspenzije i krivično gonjenje direktora u opštini Djakovica obelodanilo je ozbiljne zloupotrebe službenog položaja koje se mogu kopirati u svim ostalim opštinama. Izgleda da kronizam upravlja vladom prilikom izbora kandidata za nove odbore javnih preduzeća i regulatornih organa. “Njihov stav je problematičan”, kaže jedan funkcioner Kosovske povereničke agencije.²⁵ Čest je slučaj da ministri izražavaju želju iz komunističkog doba da kontrolišu raspodelu resursa i pokazuju nestrpljenje prema politici i zakonodavnom programu koji je UNMIK propisao. Iako ministarstvo rudarstva i energetike želi da sebi pripoji Nezavisnu komisiju za rude i minerale koju je UNMIK osnovao da prati izdavanje dozvola za rad, jedan član komisije je upozorio: “Ukoliko postoji makar i najmanja naznaka da ministarstvo ima pravo odlučivanja kada je u pitanju izdavanje dozvola za rad, niko neće ništa

²⁰ Razgovor Krizne grupe sa Ram Marajem i Gencom Keljendijem, 16. septembar 2005. godine.

²¹ Razgovor Krizne grupe, Priština, 2. februar 2006. godine.

²² Vidi stranicu posvećenu Kosovu na Internet stranici Svetske banke - www.worldbank.org.

²³ Neželjena posledica jake konkurencije je da se benzin koji se prodaje na Kosovu rutinski razvodnjava, što uništava motor i performanse automobila.

²⁴ Razgovor Krizne grupe sa Marc Auboin predstavnikom MMF-a, Priština, 19. decembar 2005. godine.

²⁵ Razgovor Krizne grupe, Priština, 14. decembar 2005. godine.

investirati”.²⁶ Čitavoj situaciji nimalo ne doprinosi konstantna nesigurnost po pitanju vlasništva imovine.

Medjutim, možda se pokaže da su glavna ekonomska uska grla ipak niski standardi obrazovanja i geografska izolovanost. Veliki broj mladih bi trebalo da predstavljaju prednost, ali samo pod uslovom da su bolje obrazovani, a za tako nešto ne postoji važeći program. Diplomci sa akademski ograničenog prištinskog univerziteta teško se nose sa zahtevima koje postavljaju poslodavci i nemaju potreban kalibar da podrže državne institucije. Integracija albanskih i srpskih studenata ne postoji, već uporno opstaju dva paralelna sistema. Razvoj poslovnih inovacija i domaćih tržišta biće onemogućen ukoliko se obrazovanje ne popravi. “Obrazovanje nam je potrebno ne samo da stvorimo zaposlene, već i poslodavce”, rekao je predstavnik Svetske banke.²⁷ Izgleda da donatori generalno, a EU posebno, nisu mnogo voljni da pomognu. Dok predstavnik Komisije u Prištini uvidja potrebu za drastičnim poboljšanjem slobode kretanja građana Kosova po Evropi i “obrazovanjem 20.000 kosovskih studenata na univerzitetima u Evropi”,²⁸ države članice oklevaju da obezbede vize za stanovnike Zapadnog Balkana.²⁹ Nikakva pomoć EU u realizaciji projekata na Kosovu ne odnosi se na sektor obrazovanja.³⁰

Još jedna oblast u kojoj bi pomoć EU mogla da napravi značajnu razliku je razvoj seoskih sredina. Veći deo poljoprivrednog zemljišta na Kosovu nije dovoljno iskorišćeno. Do nedavno su mali poljoprivrednici zapošljavali 30-40 posto radne snage na Kosovu, što je više nego u bilo kom drugom delu Evrope izuzev Albanije. Većina kosovskih Srba i potencijalnih povratnika je iz seoskih sredina. Njihov prisup tržištima je naročito ograničen zbog ograničene slobode kretanja.

Politika EU je u stvari štetna u ovom pogledu. Kosovo ima zaključene aranžmane o slobodnoj trgovini sa skoro svim zemljama u regionu, što omogućava stranim poljoprivrednicima da lako prodaju svoje proizvode potrošačima na Kosovu. Medjutim, poljoprivrednim proizvođačima na Kosovu nedostaje infrastruktura ili iskustvo da bi bili uspešni konkurenti čak i na svom domaćem terenu. Poljoprivrednici u zemljama kandidatima za pridruživanje EU – Rumuniji, Bugarskoj,

Hrvatskoj, Turskoj i uskoro Makedoniji – imaju koristi od poljoprivredne pomoći EU pre pridruživanja. Kosovu i zemljama Zapadnog Balkana koje nisu kandidati ova pomoć je mnogo potrebija, ali one ne ispunjavaju uslove.³¹ Funkcioneri Komisije su generalno pesimisti u pogledu sredstava koja će restriktivan budžet EU za period 2007-2013. odobriti za Kosovo, a posebno ne vide neku budućnost za aktivnosti u pogledu viza, obrazovanja ili razvoja sela.³²

4. Policija

Iako je zadržao nadležnosti u policiji i pravosuđu, UNMIK je u decembru 2005. godine napravio okvir novih ministarstava pravde i unutrašnjih poslova na koja će postepeno prenositi kontrolu. Kosovska mlada policijska služba sastavljena od 7.400 pripadnika (KPS), koje je obučavala Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), preuzela je sve redovne dužnosti od 2.000 pripadnika Policije UNMIK-a, čiji se broj sve više smanjuje. Svi regionalni centri izuzev Mitrovice i sve opštinske stanice policije stavljen su pod kontrolu KPS-a, a šef Policije UNMIK-a se priprema da pre sredine 2006. godine imenuje višeg funkcionera KPS-a koji će preuzeti operativnu kontrolu i biti istovremeno odgovoran i njemu i novom ministru unutrašnjih poslova.

KPS dobro obavlja osnovne policijske funkcije i možda je najmanje korumpirana policijska služba u regionu. Medjutim, njene mane su nizak nivo obrazovanja i nedovoljno iskustvo. Nedostaju joj specijalisti sa iskustvom koje se stiče nakon decenije ili više na tom poslu. Žene čine 15 posto KPS-a, a nealbanci (od kojih dve trećine Srba) takodje 15 posto. Policajci iz zajednica koje su lokalno u manjini sada su raspoređeni u sve opštinske policijske stanice. Stavljanje policije pod većinsku kontrolu kosovskih Albanaca predstavljaće izazov kako za održavanje standarda i integriteta tako i za zadržavanje Srba u njenom sastavu.

UNMIK izjavljuje da će usvojiti stroge standarde za prenos operativne kontrole policije na novo ministarstvo unutrašnjih poslova: “Ako primetimo jednoetničku dominaciju i monopol LDK u ministarstvu, nećemo preći na drugi korak”.³³ Detaljna procena od strane UNMIK-a rezultata ministarstva kada su u pitanju sastanci, transparentnost, poštovanje propisa, ponašanje i slično, treba da usledi od kraja marta. UNMIK je

²⁶ Telefonski razgovor Krizne grupe, Priština, 19. decembar 2005. godine.

²⁷ Razgovor Krizne grupe sa Kantanom Šankarom, Priština, 20. decembar 2005. godine.

²⁸ Razgovor Krizne grupe sa Djordjom Mambertom, Priština, 15. decembar 2005. godine.

²⁹ Vidi Izveštaj Krizne grupe br. 168, *EU Visas and the Western Balkans*, 29. novembar 2005. godine.

³⁰ Jedan od problema da se pomoć EU usmeri ka ovom sektoru jeste da institucije EU imaju malo iskustva i neveliku nadležnost u oblasti obrazovanja. Isto važi i za zdravstveni sektor, koji je takodje veoma slabo razvijen na Kosovu.

³¹ Podaci su uzeti iz informativnog dokumenta Incijative za evropsku stabilnost “EU and Western Balkans: Ways Ahead”, koji je predstavljen na seminaru u Briselu dana 8. februara 2006. godine.

³² Razgovori Krizne grupe, Brisel, 5. januar 2006. godine.

³³ Razgovor Krizne grupe sa Žan Dusordom (Jean Dussourd), šefom stuba UNMIK-a za policiju i pravosuđe, 31. avgust 2005. godine.

takodje strog i u pogledu potrebe da se partijske obavestajne strukture i kriminalne mreže bliske vladi rasformiraju pre prenosa ovlašćenja na ministarstvo.³⁴ “Kada govorimo o organizovanom kriminalu na Kosovu, to se u velikoj meri odnosi na političare, [i] ministre”, rekao je jedan viši funkcioner Policije UNMIK-a.³⁵

UNMIK je planirao da raščisti mrežu koja je okruživala predsednika Rugovu a poticala od njegovog šefa obezbeđenja, Ram Maraja, pre osnivanja ministarstva unutrašnjih poslova, ali to nije uradio.³⁶ Posle početnog podsticaja u vidu dosijea sa navodnim dokazima koje mu je PDK predao u martu i aprilu 2005. godine, UNMIK je formirao policijsku radnu grupu da istraži korupciju i organizovani kriminal u visokim redovima PISK-a.³⁷ Namerno određujući cilj za istražitelje, funkcioner UNMIK-a nadležan za policiju i pravosuđe, Žan Dusur, izjavio je u novinama da treba da ga ocenjuju na osnovu rezultata koje će ostvariti pre kraja septembra 2005. godine³⁸, ali se predviđena hapšenja visokog profila nisu ostvarila. Iako je šef policije izrazio svoju začudjenost pokušajem da se rezultati naruče,³⁹ razočarani Dusur je smenio šefa odeljenja za pravosuđe. UNMIK je sada započeo neverovatan paralelni proces: odbrojanje do predaje zajedničke kontrole KPS-a ministru unutrašnjih poslova koga je u velikoj meri izabrao Maraj, i nastavak pokušaja da prikupi dovoljno dokaza za rasturanje reketaške i korumpirane mreže LDK i hapšenje njenih pripadnika. “Oduvek smo znali da će to izgledati ovako”, primetio je funkcioner UNMIK-a za policiju i pravosuđe.⁴⁰

Kada vidi ko će joj biti politički šefovi, KPS im se može prilagoditi. Iako je UNMIK razdvojio političku ulogu ministarstva od operativnog upravljanja policijom, lokalna politička i policijska tradicija će usmeravati i ministra i KPS ka uspostavljanju direktnijeg odnosa. Najviši pukovnici KPS-a obično razmišljaju u političkim i taktičkim, a ne u strateškim okvirima.⁴¹ Mladji policajci

imaju potencijala, ali su im potrebni mentori, posmatrači i vreme da se konsoliduju.⁴² Njihovi pretpostavljeni ih diskretno upozoravaju da se ne petljaju sa velikim zverkama. Jedan od njih se žalio da istraživanja vezana za narkotike sve više onemogućavaju ljudi koji mašu nalozima iz ministarstva ili kancelarije predsednika i sprečavaju pretrase.⁴³ Očigledan je neodobravajući stav prema političkim moćnicima. U Prištini, na primer, policija okleva da se pozabavi sumnjivim poslovnim interesima jednog višeg opštinskog funkcionera i čak čuva kuću u kojoj se navodno proizvode piratski kompakt diskovi i DVD-ovi.⁴⁴

Kako se Kosovo približava ostvarivanju državnosti, ponašanje KPS-a utiče na njegov politički i društveni razvoj. Policija “je najprodorniji učitelj društva o građanskim vrednostima”.⁴⁵ Ako KPS postupa samovoljno, brutalno, ako je udaljen od javnosti a blizak trenutnoj vladi, Kosovo neće biti stabilno.⁴⁶

Policija UNMIK-a posmatra EU kao novog pokrovitelja u periodu posle utvrđivanja statusa koji će zadržati većinu njenih postojećih resursa i neke od njenih posebnih prava.⁴⁷ Iako je nagovestila da je spremna da organizuje misiju policije i pravosudja koja će nadgledati i obučavati KPS i da preuzme izvršnu kontrolu istražnih aktivnosti u vezi sa organizovanim kriminalom, korupcijom, ratnim zločinima i teškim etnički motivisanim zločinima, kao i kontrolu obavestajnih jedinica, jedinica za specijalno oružje i taktiku (SWAT) i zaštitu svedoka,⁴⁸ EU želi da bude u mogućnosti da planira misiju prema sopstvenim rokovima, a ne da naslepo ponudi novo angažovanje Policiji UNMIK-a.⁴⁹

Podešavanje obima stalnog međunarodnog prisustva je značajno pitanje. Ukoliko ih bude previše i na preterano

³⁴ Razgovor Krizne grupe sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara Sorenom Jesen-Petersenom, 30. avgust 2005. godine.

³⁵ Razgovor Krizne grupe, Priština, 31. avgust 2005. godine.

³⁶ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom UNMIK-a za policiju i pravosuđe, decembar 2005. godine.

³⁷ Ovo je jedina istražna jedinica bez pripadnika KPS, pošto Policija UNMIK-a smatra da je ona “previše opasna” za njih. Razgovor Krizne grupe sa visokim funkcionerima Policije UNMIK-a, Priština, 19. decembar 2005. godine.

³⁸ Zeri, 11. avgust 2005. godine.

³⁹ Razgovor Krizne grupe, Priština, 19. decembar 2005. godine.

⁴⁰ Razgovor Krizne grupe, Priština, 11. januar 2006. godine.

⁴¹ Razgovori Krizne grupe sa višim policijskim funkcionerom UNMIK-a, koji je u decembru 2005. godine zapazio da je ostvaren određeni napredak u stratejskom planiranju u drugoj polovini godine.

⁴² Razgovor Krizne grupe, Priština, 31. avgust 2005. godine.

⁴³ Razgovor Krizne grupe, 19. juli 2005. godine.

⁴⁴ Zapažanje Krizne grupe. Ta kuća se nalazi blizu rezidencije pokojnog predsednika Rugove u naselju Velania u Prištini i navodno je registrovana kao obdanište. Vidi Jeton Musliu i Milot Hasimja “Cerdhja e Pirateve” (piratsko obdanište), *Express*, 13. septembar 2005. godine.

⁴⁵ Vidi Dejvid H. Bejli, *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis* (Novi Brunsvik, 1985.), str. 197.

⁴⁶ Medjutim, dobra policija takodje može da poboljša nacionalni karakter. Neki, na primer, tvrde da su umerenost, dobro raspoloženje i nepristrasnost, koje su opšte odlike britanske policije od 1829. godine kada je Robert Pil uveo Novu policiju, smirile britansku javnost koja je ranije bila nasilna i razuzdana. *Ibid.*

⁴⁷ Razgovori Krizne grupe, Priština, avgust i decembar 2005. godine.

⁴⁸ Vidi zajednički dokument Saveta Evrope i Evropske komisije (Solana-Ren), “The Future EU Role and Contribution in Kosovo”, 6. decembar 2005. godine.

⁴⁹ Razgovor Krizne grupe, Brisel, 5. januar 2006. godine.

dominantnim pozicijama, mogli bi da postanu meta nezadovoljstva kosovskih Albanaca, sazrevanje domaćih obavestajnih kadrova moglo bi da bude onemogućeno, a sadašnja privremena međunarodna administracija mogla bi da preraste u dugoročan, neokolonijalni aranžman. Ako ih bude previše malo i na prevelikoj udaljenosti, vizija demokratskog, otvorenog, multietničkog Kosova bi mogla da izbledi u lokalnim rukama. Kako sada stvari stoje, UNMIK nespretno petlja oko čišćenja struktura organizovanog kriminala u vladi i rizikuje da Evropskoj uniji preda izvršne nadležnosti koje će ova možda morati da izvršava u neprijateljskom okruženju.

5. Medjuetnički odnosi i bezbednost

Dve trećine preostalih Srba na Kosovu živi u iscepkanim izolovanim oblastima južno od reke Ibar, na kom području dominiraju Albanci. Jedna trećina živi u trouglu sa većinskim srpskim stanovništvom severno od Ibra, gde su oni zadržali kontrolu nad Albancima.⁵⁰ Srbi koji žive na jugu nestaju iz mešovityh gradskih sredina i povlače se u raštrkana nerazvijena sela i planinsku opštinu Štrpce. Srbi će ostati u većini u tri opštine severno od Mitrovice, mada Albanci ne priznaju njihovo posleratno zauzimanje severne polovine grada. Beograd podržava njihovo nepriznavanje autoriteta UNMIK-a i PISK-a, a srpski koordinator za Kosovo Sanda Rašković-Ivić je predložila i zvanično odvajanje novog grada, "Severne Kosovske Mitrovice".⁵¹

Srbi su nered iz marta 2004. godine videli kao organizovan pokušaj Albanaca da očiste Srbe iz centralnog Kosova, a mogućnost ponovnog izbijanja sličnih nereda nalazi se u pozadini kalkulacija svih aktera u pogledu konačnog statusa.⁵² Veliki broj ponovo izgrađenih kuća prodat je Albancima, što je ubrzalo proces koji od 1999. godine tera Srbe dalje od magistralnih puteva i mešovityh gradskih sredina. Većina Srba ograničava svoje kretanje po Kosovu i oseća pritisak da ga napusti, bilo usled albanskog demografskog nadiranja, nedostatka posla u albanskoj sredini ili zbog fizičkog zastrašivanja i nasilja. Bez obzira na to, 84 posto Srba ipak redovno putuje izvan svog neposrednog okruženja, dok samo 10 posto njih to radi uz pratnju.⁵³ Stopa etnički motivisanih zločina je znatno viša u

opštinama u kojima manjina čini manje od 15 posto populacije.⁵⁴ U anketama najmanje polovina Srba navodi nedostatak javne i lične bezbednosti kao svoju glavnu brigu. Pre septembra 2005. godine sve veća manjina je bila spremna da prizna da se situacija popravlja. Međutim, svako novo ubistvo, kao što je ubistvo dva srpska mladića u kolima blizu Štrpca krajem avgusta 2005. godine, i svaki novi incident, kao što je eksplozija bombe na pijaci u Štrpcu u novembru 2005. godine, momentalno brišu mesece rada na postepenoj izgradnji poverenja.⁵⁵ Iako su Srbi uključeni u KPS, njihovo poverenje je na niskom nivou. Neki prihvataju međunarodno bezbednosno prisustvo kao svoju najbolju garanciju, dok drugi priželjkuju povratak srpskih snaga ili pravo da kontrolišu policijsku službu u svojim oblastima. Ako izuzmemo povratak srpskih bezbednosnih snaga, većina Srba daje prednost dugoročnom međunarodnom vojnom i civilnom prisustvu kao garanciji svoje lične bezbednosti i prava.

Policija UNMIK-a tvrdi da se samo nekih 15 do 25 od oko 60 mogućih prijavi etnički motivisanih zločina svakog meseca zaista ispostavi kao etnički motivisan, a taj broj ima opadajući trend tokom 2005. godine.⁵⁶ Zvanična statistika pokazuje smanjenje broja etnički motivisanih zločina, ali i da je ukupna stopa kriminala – naročito, pucnjava i eksplozija – značajno porasla u 2004. godini i kasnije se zadržala na tom nivou.⁵⁷ U jednoj nezavisnoj studiji koja je obuhvatila podatke iz agencijskih izveštaja došlo se do zaključka da su se etnički motivisani zločini zadržali na 9-10 posto svih zločina počinjenih od 2002. godine, a da je učešće krivičnih dela vezanih za imovinu i učešće krađa poraslo, što navodi na pretpostavku da oportunistički i ranjivost možda postepeno zamenjuju mržnju kao motivaciju zločina.⁵⁸ Srpski meštani sela u centralnom i jugoistočnom Kosovu žale se da se pritisak koji se na njih vrši da prodaju svoju imovinu Albancima naglašava

⁵⁰ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Bridging Kosovo's Mitrovica Divide*, op. cit.

⁵¹ Govor na konferenciji "Kosovska Mitrovica 1999-2005, severni deo", severna Mitrovica, 23. septembar 2005. godine.

⁵² Za pojedinosti o nasilnim neredima u kojima je devetnaest ljudi izgubilo život, skoro 900 ranjeno, više od 700 kuća Srba, Aškalija i Roma, do deset javnih objekata i 30 srpskih crkava i dva manastira oštećeno ili uništeno, i oko 4.500 ljudi raseljeno, vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 155, *Collapse in Kosovo*, 22. april 2004. godine.

⁵³ UNMIK stalno sprovodi ankete u oblastima sa manjinskim stanovništvom, a ove informacije su iz decembra 2005. godine. Samo 1 posto od onih koji putuju izvan svoje oblasti

je reklo da je doživelo neki zločin u poslednjih šest meseci 2005. godine: tri u Mitrovici i dva u Peći. 62 posto se osećalo bezbednim da putuje po Kosovu, što predstavlja smanjenje u odnosu na 74 posto u novembru 2005. godine. Proporcionalno više ispitanika iz regiona Prištine i Gnjilana smatralo je da nije bezbedno putovati. Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom UNMIK-a, decembar 2005. godine.

⁵⁴ Podatke je prikupila Collaborative for Development Action (CDA) iz zvaničnih agencijskih izvora, a predstavila Diana Čigas na seminaru na kom se razmatrala izgradnja mira na Kosovu, Priština, 16-17. novembar 2005. godine.

⁵⁵ Vidi kvartalna istraživanja javnog mnjenja UNDP/Riinvest-a na Internet adresi <http://www.kosovo.undp.org/publications/publications.asp>.

⁵⁶ Razgovor Krizne grupe sa višim policajcima, Priština, 19. decembar 2005. godine.

⁵⁷ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom UNMIK-a, decembar 2005. godine.

⁵⁸ Podatke je prikupila Collaborative for Development Action (CDA), op. cit.

oružanim ili bombaškim napadima svakih nekoliko meseci.⁵⁹ Rezultati zastrašivanja i uznemiravanja su vidljivi: Srbi nemaju pristup velikom delu svoje zemlje i imovine, od kojih su neke tiho preuzeli Albanci.⁶⁰ Severno od Ibra, gde je situacija obrnuta, skidaju se kosovske automobilske tablice iz straha od napada. Albanci koji se usude da idu glavnim saobraćajnicama u severnoj Mitrovici nalaze se u opasnosti da budu pretučeni, a bar u jednom naselju na Albance se vrši pritisak da prodaju svoje kuće.⁶¹

Kako bi policiju učinio uvidljivijom prema manjinama, UNMIK je tokom 2005. godine uveo podstanice u četnaest enklava, u kojima za sada rade pripadnici međunarodnih snaga koje bi na kraju trebalo da zamene policajci iz enklava, i koje su u potpunosti integrisane u komandni lanac lokalne policije. Od 2004. godine opštine se podstiču da formiraju odbore za bezbednost. Oni bi mogli da posluže u svrhu gušenja destruktivnih glasina,⁶² ali takodje mogu biti i marginalizovani kao mehanizam koji se koristi samo kada je "vreme lepo". Kada su u Štrpcu porasle tenzije posle ubistva dva Srbina u avgustu 2005. godine, opštinski odbor za vanredne situacije "nije pozvao Albance zato što bi to moglo proizvesti suprotan efekat na ljude".⁶³ Slično tome, u pretežno srpskoj severnoj opštini Zubin Potok⁶⁴ ne

funkcioniše nijedan odbor – zbog, kako kažu opštinske vlasti, etnički motivisanih zločina.⁶⁵

U decembru 2005. godine specijalni predstavnik generalnog sekretara UN Jesen-Petersen priznao je neuspeh UNMIK-a da na pravi način integriše severnu Mitrovicu i sever Kosova u kosovske organe upravljanja, ali je predložio da ovo pitanje reše drugi u okviru pregovora o konačnom statusu.⁶⁶ Međutim, iako nijedna strana ne želi da poremeti ravnotežu tokom procesa, Mitrovica je sama po sebi nestabilna. Dijalog je suviše ograničen, spor i slabog intenziteta da bi mogao da garantuje da će se izbeći nasilan rasplet ili da će se izbeći da grad bude nezalečena rana koja onemogućava funkcionisanje nezavisnog Kosova. Razgovori su ograničeni na regionalni nivo i vrte se oko snabdevanja vodom i električnom energijom, a predsedava im regionalni predstavnik UNMIK-a, dok UNMIK smanjuje broj svojih pripadnika i povlači se iz severnog dela.⁶⁷ Nepostojanje bilo kakvih signala ili priprema bilo Kontakt grupe bilo EU za prelaznu misiju u periodu posle utvrđivanja statusa samo još više doprinosi podeli.

U novembru 2005. godine Policija UNMIK-a je poslala jednog višeg pripadnika KPS-a, kosovskog Srbina i ruske istražitelje iz Prištine da "smire" situaciju u Štrpcu,⁶⁸ koja je na putu da postane druga severna Mitrovica, samo na južnom kraju Kosova. Od avgusta 2005. godine pucnjave i eksplozije su povećale tenzije. Dok Priština sumnja da je tu prste umešao Beograd, većina Srba iz Štrpca je ubedjena da nasilje označava albansku nameru da ih protera sa Kosova kada ono postane nezavisno. Oni se plaše da bi Albanci ukinuli lokalnu autonomiju, preuzeli opštinske institucije i koristili ih kao podršku Albancima u kupovini zemlje i imovine. Konkretno, Srbi iz Štrpca se opiru nadležnosti susednog regionalnog centra Uroševca sa pretežno albanskim stanovništvom i zahtevaju uklanjanje Regionalne jedinice KPS za operativnu podršku (ROSU) koja je tu raspoređena nakon avgustovskih ubistava.⁶⁹

⁵⁹ Razgovori Krizne grupe, avgust-oktobar 2005. godine.

⁶⁰ U selima kod Kline Srbi su se žalili da ne mogu da obradjuju svoju zemlju iz straha od suseda Albanaca koji su ih kada bi oni to pokušali gadjali kamenicama i krali njihovu stoku, traktore i druge mašine. Albanski seljani kažu da su oni samo napasali sopstvenu stoku na nekorišćenju srpskoj zemlji i da je nisu obradjujivali niti uzurpirali. CDA op. cit. U nekim mestima albanski kriminalci imaju snažan uticaj. U 2005. godini nekoliko albanske braće koji su imali takvu reputaciju kupili su motel u selu sa većinskim srpskim stanovništvom u jugoistočnom Kosovu. Jedan od braće je bio uhapšen zbog svoje uloge u nemirima u martu 2004. godine. Lokalni Srbi sumnjaju da oni imaju veze sa nestankom jednog njihovog komšije Srbina. Od kada su kupili taj motel, braća vrše pritisak na vlasnike susednih srpskih imanja, a počeli su i da grade na zemlji jednog od njih. Razgovor Krizne grupe, oktobar 2005. godine.

⁶¹ Izveštaj Krizne grupe, *Bridging Kosovo's Mitrovica Divide*, op. cit.

⁶² Takve inicijative su ublažavale borbu medju zajednicama u drugim okruženjima. U gradu Bivandi, koji je ranije bio dobro tle za nemire, inicijativa policije da se formira mreža hindusko-muslimanskih odbora za izgradnju poverenja pomogla je da ovaj grad prodje kroz period nasilja medju zajednicama u Indiji od 1988. do 1993. godine bez ijednog izgubljenog života. Ašutoš Varšni, *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India* (New Haven & London, 2002. godina), str. 293-297.

⁶³ Razgovor Krizne grupe sa Radicom Janjićević, izvršnim direktorom opštine Štrpce, 6. septembar 2005. godine.

⁶⁴ Vidi Izveštaj Krizne grupe *Bridging Kosovo's Mitrovica Divide*, op. cit., str. 5-6, za opis policijskog okruženja u ovoj opštini sa većinskim srpskim stanovništvom.

⁶⁵ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerima UNMIK-a za policiju i pravosudje, Priština, 12. decembar 2005. godine.

⁶⁶ Konferencija za štampu, Priština, 21. novembar 2005. godine.

⁶⁷ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom UNMIK-a, Mitrovica, 3. februar 2006. godine.

⁶⁸ Razgovor Krizne grupe sa šefom Policije UNMIK-a Kai Vitrupom, Priština, 20. decembar 2005. godine.

⁶⁹ Razgovori Krizne grupe, Štrpce, 24. i 29. novembar 2005. godine. Ova jedinica, koja je prvo raspoređena na glavne puteve i u albanske delove opštine, počela je sa operacijama u srpskim selima i okolini u oktobru 2005. godine, što je dovelo do velikog broja žalbi zbog zastrašivanja. Jedinica je u potpunosti albanska, pošto Srbi odbijaju da zauzmu mesta koja su za njih rezervisana jer ne žele da uglavnom rade u albanskom okruženju u Uroševcu. Nedostatak odgovarajuće komunikacije se može ilustrovati time što Srbi iz Štrpca ovu jedinicu pogrešno zovu specijalna jedinica "Rosa" ("Ruža"), pretpostavljajući da je ista kao paravojne snage balkanskog tipa, kao "Tigrovi" ili "Lavovi".

Bezbednosni aparat opštine je na klimavim nogama. Predsednik opštine je u bliskim odnosima sa lokalnim samoproklamovanim vodjom srpskog oružanog pokreta otpora. Šef policije je iz Gnjilana i navodno većinu dana putuje 50 kilometara kući u 3 popodne i ne uživa veliko poverenje lokalnog stanovništva. Priča se da je predsednik opštine pretio da će “spaliti stanicu policije” ako se desi još neki incident. Ukrajinski kontingent KFOR-a je nekomunikativan, pa su komandanti američke Multinacionalne brigade Istok nedovoljno obavešteni o situaciji.⁷⁰

KPS može trpeti veći etnički pritisak u 2006. godini kako se proces utvrđivanja statusa bude kretao napred. U septembru 2005. godine srpski koordinatori za Kosovo su rekli Srbima iz Gračanice da napuste KPS i druge državne institucije na Kosovu.⁷¹ U novembru su i Štrpce i severna Mitrovica pokazali svoje neprijateljstvo prema jedinicama KPS na njihovoj teritoriji u čijem sastavu su pretežno Albanci.⁷² Dve nedelje nakon što je Srbin imenovan za šefa jedne od šest regionalnih komandi KPS-a, on je 28. septembra 2005. godine ranjen u južnom Kosovu.⁷³ Za ovo su mogli biti odgovorni bilo Srbi bilo Albanci koji su odlučili da ne žele da vide Srbina na vodećem položaju u KPS. Ljutiti Srbi su reagovali tako što su se okupili ispred stanice policije u Štrpcu i pretili da će provaliti unutra i napasti albanske policajce koje su štatile njihove kolege Srbi.⁷⁴ Još jedna ljutita grupa ljudi se okupila ispred stanice 13. februara 2006. godine, predvođena srpskim seljaninom koji je pušten prethodnog dana posle svadje sa jednim pripadnikom KPS-a. Plašeći se albanske dominacije, manjinski srpski policajci iz opštine Lipljan razmišljali su da svi zajedno daju ostavku posle prelaska u nadležnost KPS-a, sve dok ih glavni posmatrač Policije UNMIK-a u stanici nije razuverio.⁷⁵

UNMIK je 2005. godine započeo Unutrašnju procenu sektora bezbednosti (ISSR) radi projektovanja održivih, demokratskih bezbednosnih institucija za multietničko

Kosovo posle utvrđivanja statusa. Ovu metodologiju je razvila i od početka 1990-tih koristila britanska vlada za ponovno projektovanje sektora bezbednosti u drugim zemljama, većinom u Africi, kroz konsultacije sa građanima i zainteresovanim grupacijama.⁷⁶ Jedan od odgovornih kaže: “Pošto predlozi dolaze iz interne ocene bezbednosti, očekujemo da budu podneti ljudima koji vode razgovore o konačnom statusu”.⁷⁷

Medjutim, UNMIK je imao problema da pokrene ISSR. Trebalo je da počne godinu ili dve godine ranije, a odluke o ministarstvu unutrašnjih poslova i strukturi policije se primenjuju prve. Iako je sredinom 2005. godine dobila blagoslov Sekretarijata UN, nedostajala joj je viša podrška Saveta bezbednosti, Kontakt grupe ili NATO-a. Prikupljanje sredstava za sekretarijat ISSR je bilo teško. Inicijatori ISSR-a su ohrabreni prvim konsultacijama koje su počele da proizvode nova razmišljanja: “Neki počinju da povezuju izborni sistem sa zatvorenim listama sa policijskom lojalnošću i rizikom da neće biti odgovorni javnosti, to jest, postojeći sistem glasanja će dovesti do bezbednosnih problema”.⁷⁸ Ipak, loše domaće prihvatanje samo odražava nedostatak međunarodne podrške. Kao što se moglo očekivati, politički i crkveni delegati kosovskih Srba nisu zauzeli svoja mesta u koordinacionom odboru za ISSR, ali nisu ni opozicione partije kosovskih Albanaca.

Kosovo je i dalje sporno pitanje između Albanaca i Srba. Sve dok se ne donesu osnovne odluke o konačnom statusu, etnička podela će biti i dalje previše duboka da omogući pouzdane, sveobuhvatne pripreme za izgradnju države. Šta će kosovski Srbi uraditi kada bude odlučeno o nezavisnosti Kosova – reorganizovati se, napustiti Kosovo ili pružati otpor na severu – ostaje da se vidi. Ako rešenje dozvoli Srbima na severu i Srbiji da i dalje odbijaju da priznaju autoritet Prištine i ako ne obezbedi prelaznu međunarodnu upravu severno od Ibra, Kosovo će se suočiti sa nestabilnom budućnošću. Stav i politika Beograda prema Kosovu posle utvrđivanja statusa biće od ključnog značaja – ili će dozvoliti stvaranje funkcionalne vlasti ili će joj postavljati velike prepreke.

⁷⁰ Razgovori Krizne grupe, Štrpce, 24. i 29. novembar 2005. godine.

⁷¹ “Rašković-Ivić najavljuje promene u politici Koordinacionog centra za Kosovo”, novinska agencija VIP, 23. septembar 2005. godine.

⁷² U severnoj Mitrovici je došlo do mini pobune kada je specijalna jedinica smeštena južno od Ibra uhapsila osumnjičenog dilera droge u ulici Kralja Petra.

⁷³ Ranije nepoznata i verovatno izmišljena srpska paravojna organizacija preuzela je odgovornost za dobro pripremljenu zasedu, koja je izvršena pomoću AK-47 sa povoljnog položaja sa kog se ima pregled autoputa, blizu jednog albanskog sela.

⁷⁴ Razgovor Krizne grupe sa međunarodnim funkcionerom, Gnjilane, 20. oktobar 2005. godine. Neki srpski policajci su se skoro pridružili gomili.

⁷⁵ Razgovor Krizne grupe sa pripadnikom Policije UNMIK-a, 12. oktobar 2005. godine.

⁷⁶ Osam koraka planiranih za celu godinu su sledeći: 1) ocena strateškog okruženja Kosova; 2) utvrđivanje pretnji za bezbednost Kosova; 3) projektovanje mreže bezbednosnih institucija; 4) i pojedinačnih bezbednosnih institucija; 5) “analiza nedostataka” da bi se utvrdilo koliko rada na razvoju je potrebno da bi se izvršila transformacija bezbednosnih institucija; 6) izrada strategija za realizaciju tih transformacija; 7) pregled troškova nove bezbednosne arhitekture; 8) realizacija strategija po postizanju koncenzusa i dobijanju podrške donatora.

⁷⁷ Rod Evans, član Savetodavnog tima za razvoj britanskog sektora bezbednosti, i Iain Smailes, šef Savetodavne jedinice UNMIK-a za bezbednost, konferencija za štampu, Priština, 15. juni 2005. godine.

⁷⁸ Razgovor Krizne grupe sa Iain Smailes, Priština, 6. decembar 2005. godine.

II. PROTAGONISTI

Rešenje o konačnom statusu biće pokušaj da se Kosovo definiše na način kojim će se premostiti jaz između želja tri glavna aktera – Prištine, Beograda i međunarodne zajednice. Ipak, Priština je tu nadmoćnija. Ona želi nezavisnost u ime sada već ogromne albanske većine. Ima mnogo istine u tome što se Beograd buni da ostale zajednice na Kosovu služe samo kao ukras za nešto što bi zapravo bilo druga albanska država. Međutim, međunarodna zajednica zahteva značajan stepen multietničnosti na Kosovu, kako po njegovom izgledu tako i po suštini. U suprotnom, opravdanje za očuvanje postojećih granica, sa unutrašnjim terorijama naseljenim Srbima, počćeće polako da se topi. Prilikom nametanja svoga plana, međunarodna zajednica se borila da iznađe oblike te multietničnosti, bilo kroz standarde bilo kroz decentralizaciju, uprkos nefleksibilnosti, ambiciji i nesigurnosti kosovskih Albanaca.

Priština i Beograd i dalje nemaju nikakvog sluha za ove poruke. Albanci i dalje lenjo pretpostavljaju da će njihova argumentacija sama po sebi biti dovoljno jaka i da će ih Sjedinjene Države na kraju izbaviti iz njihovih sopstvenih traljavih priprema. Srbija, pak, odbija da prizna reč koja počinje na slovo "N" i ostaje pri svojim legalističkim argumentima i nadama da će nešto uspeti da se spase podelom, ne shvatajući da je Kosovo izgubila upravo zbog toga što je 1990-ih godina užasno postupala sa kosovskim Albancima.⁷⁹

A. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA

Međunarodna zajednica se prvobitno odlučila da multietničnost obezbedi tako što će insistirati da se Privremene institucije samouprave na Kosovu (PISK) i većinsko albansko društvo pridržavaju uredno izloženog programa demokratskih standarda. Mada su Albanci isprva gledali na proces standarda kao na prepreku njihovim aspiracijama, mnogi Srbi su ga kritikovali što omogućava Albancima da naprave fasadu multietičnosti, koja bi lako mogla da se sruši nakon dobijanja nezavisnosti.⁸⁰ Martovski neredi 2004. godine raspršili su uverenje međunarodne zajednice da se Albanci zalažu za tolerantno društvo. Savet bezbednosti i Kontakt grupa su na to odgovorili zahtevima za decentralizacijom vlasti ka zajednicama kosovskih Srba, time signalizirajući da su izgubili poverenje u

centralne institucije PISK-a. Dve godine kasnije, međunarodna zajednica još uvek nije sigurna gde treba da povuče granicu između jačanja centralne vlasti, putem standarda, i zaštite manjinskih zajednica od nje, putem decentralizacije. Odluka o broju novih opština sa većinskim srpskim stanovništvom, obimu njihovih ovlašćenja i prirodni njihovih veza sa Beogradom još nije doneta.

Postoje preklapanja, ali i razlike, u delovanju grupe međunarodnih aktera koja je, pre svega, zadužena da obezbedi rešenje za Kosovo, u odnosu na grupu koja će morati na svojim leđima da ponese najveći teret izlaska na kraj sa Kosovom nakon rešavanja njegovog statusa. Sekretarijat UN-a i imenovani američki i ruski predstavnici značajano će uticati na sâmo rešenje, čije će sprovođenje, pak, najvećim delom pasti na pleća Evropske unije i njenih država članica. Od ključnog je značaja da proces rešavanja statusa omogući narodu Kosova da dâ svoju saglasnost za ostvareni rezultat, umesto da i dalje bude samo pasivni primalac nove rezolucije Saveta bezbednosti.

1. Dolazak do rešenja

Što se tiče rešavanja pitanja Kosova, Kontakt grupa je sada "u miru sa samom sobom"⁸¹, a za naredne mesece je onoliko dobro pripremljena koliko bi se moglo očekivati. Uloga Saveta bezbednosti i njegovog Sekretarijata bila je da to omoguće. Savet bezbednosti je dao mandat za započinjanje procesa, kao i svoju dozvolu za objavljivanje Rukovodećih principa Kontakt grupe, sa Rusijom kao aktivnim učesnikom i Kinom koja nije ispoljila interes za blokiranje napretka. Specijalni izaslanici koje je imenovao Sekretarijat, sve redom Skandinavci, šef UNMIK-a, Jesen-Petersen, izaslanik za reviziju standarda, Eide, i nedavno imenovani izaslanik za posredovanje u rešavanju statusa, Ahtisari, doprineli su urednom započinjanju procesa rešavanja konačnog statusa Kosova.

Iza zatvorenih vrata, sve zemlje članice Kontakt grupe se sada slažu da je uslovna nezavisnost jedini izvodljivi ishod. Na sastanku koji je održan u Parizu, u decembru 2005. godine, "tabu u vezi sa ishodom potpuno je nestao... svi su govorili o nezavisnosti i to pred Rusima. Ovi se nisu bunili".⁸² Zapravo, ruski izvori su već u oktobru nagovestili da postoji mogućnost da oni prihvate uslovnu nezavisnost.⁸³ Zaključak koji je u istom periodu nerado donela Italija, o tome da je ovo jedina realna opcija, pomogao je da se ubedi Francuska, druga najopreznija zapadna zemlja članica Kontakt grupe.⁸⁴

⁷⁹ U saopštenju koje je izdala 31. januara 2006. godine, Kontakt grupa je Beogradu izričito stavila do znanja: "Katastrofalna politika prošlosti leži u srcu sadašnjih problema."

⁸⁰ Srpski političar sa Kosova, Dragiša Krstović, izrazio je bojazan da "bismo na kraju mogli da završimo s teritorijom koja sada izgleda kao da je multietnična, ali na kojoj je utrt put izumiranju Srba". Razgovor Krizne grupe, u Leposaviću, 23. jun 2005.

⁸¹ Razgovor Krizne grupe sa jednim britanskim diplomatom u Londonu, 10. januar 2006.

⁸² Razgovor Krizne grupe, u Parizu, 6. januar 2006.

⁸³ Razgovor Krizne grupe, u Moskvi, 13. oktobar 2005.

⁸⁴ Razgovor Krizne grupe, u Parizu, 6. januar 2006.

Rasprava se najviše vodi oko toga da li i kada treba javno objaviti stav Kontakt grupe u pogledu ishoda. Neki se osećaju kao da su upali u klopku zbog ovog zamršenog pitanja: “Ako na samom početku budemo rekli da će Kosovo biti nezavisno, Srbija bi mogla da napusti proces ...[ali, ako] Kontakt grupa bude nastavila da govori da su sve opcije i dalje u igri, Priština neće hteti da pravi ustupke. Sve to je prilično obeshrabrujuće”.⁸⁵ S druge strane, Velika Britanija se zalaže za to da se stvari razjasne u ranoj fazi, kako bi posle mogli da se usredsrede na sâm proces.⁸⁶ Ne slažu se svi sa teorijom Velike Britanije da će Albanci napraviti velikodušnije ustupke ako budu bili sigurni da ih na kraju puta čeka nezavisnost. Neki tvrde da bi oni, umesto toga, mogli da pomisle da nema potrebe da ponude ništa više u smislu decentralizacije ili uslova kojima bi se manjinama više izašlo u susret u okviru centralnih institucija. Štaviše, bilo šta što bi se moglo izvući od Albanaca time što bi Kontakt grupa u ranoj fazi najavila nezavisnost Kosova moglo bi više nego dobiti svoju protivtežu u paničnoj reakciji kosovskih Srba, kao što je masovni egzodus.

Zemlje članice Kontakt grupe koje su po tradiciji bliže Srbiji imaju ulogu da nateraju njeno rukovodstvo da shvati da Srbija ovaj proces treba da iskoristi za poboljšanje položaja kosovskih Srba, a ne za borbu da povрати teritoriju koja je već de facto izgubljena. U tom smislu, Francuska je napravila prvi korak, kada im je, krajem 2005. godine, rekla u četiri oka da neće podržati njihove legalističke argumente protiv nezavisnosti, kao i to da oni moraju da se suoče sa realnošću.⁸⁷ Navodno je i Rusija stavila do znanja Beogradu da neće staviti veto na novu rezoluciju Saveta bezbednosti koja bi utrla put nezavisnosti proistekloj iz ishoda ovog procesa.⁸⁸

Od sredine 2005. godine, nekoliko manjih zemalja koje neposredno ne učestvuju u ovom procesu, kao što je Švajcarska, počele su javno da istupaju u korist evoluiranja Kosova ka nezavisnosti, dok su članice Kontakt grupe počele više nego ikada da zaziru od ove teme. Krajem decembra 2005, italijanski ministar inostranih poslova,

Fini, izjavio je za srpsku “BK televiziju” da će uslovna nezavisnost biti glavna tema pregovora. U januaru 2006, on je napisao da, što se Kosova tiče, njegov “status bi mogao da bude zasnovan na nekom obliku uslovne nezavisnosti, u okviru garancije od strane Evrope, dok se bude čekalo na njegovu integraciju u institucije EU”.⁸⁹ Poruka koju je Velika Britanija uputila početkom februara 2006, o tome da nezavisnost predstavlja jedinu izvodljivu opciju, odjeknula je mnogo glasnije nego što je to bilo nameravano, kada su šokirani kosovski Srbi i mnogo proračunatiji zvaničnici Vlade Srbije obelodanili sadržaj sastanaka između Prištine i Beograda u četiri oka sa političkim direktorom britanskog Ministarstva inostranih poslova, Džonom Sojersom. Srpski političari su kasnije tvrdili da im je izaslanik Evropske unije, Stefan Lene, izneo mogućnost izbora između potpune i uslovne nezavisnosti Kosova.

Ovaj konsenzus koji se razvija zapravo predstavlja prihvatanje zahteva kosovskih Albanaca za samoopredeljenjem.⁹⁰ Od oktobra 2005, američki državni podsekretar, Berns, počeo je da govori o prilici da “narod Kosova...definiše svoju budućnost,⁹¹ čime je izazvao bolnu reakciju predsednice srpskog Koordinacionog centra za Kosovo, Sande Rašković-Ivić, koja je izjavila da je Jugoslavija svoje Albance definisala kao “narodnost”, a ne kao narod ili konstitutivni narod, pa, stoga, oni ne mogu da imaju pravo na samoopredeljenje.⁹² Štaviše, Badinterova komisija⁹³ primenila je princip samoopredeljenja isključivo na republike. Ako Berns zaista pomera stativ, kao što ona tvrdi,⁹⁴ ostali mu se polako pridružuju. Specijalni predstavnik generalnog sekretara UN, Jesen-Petersen, je rekao: “...Meni se čini očigledno samo po sebi da snažan, gotovo jednoglasan, stav većine naroda na Kosovu mora da

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Razgovor Krizne grupe, u Londonu, 10. januar 2006.

⁸⁷ Razgovor Krizne grupe, u Parizu, 6. januar 2006.

⁸⁸ Beogradski tabloid *Kurir* izneo je tvrdnju da je ruski ministar inostranih poslova, Lavrov, prilikom svoje posete Beogradu, 7. novembra 2005, upozorio Vladu Srbije da Rusija ne želi da bude uvučena u sukob sa Zapadom oko Kosova. Srpski diplomatski izvori su na to isto ukazali Kriznoj grupi. Zalaganje ruskog predsednika Putina, uoči sastanka Kontakt grupe, 31. januara 2006, za to da rešenje za Kosovo treba da proistekne iz “univerzalnih” principa, koji se mogu preneti na zamrznute sukobe u bivšem Sovjetskom Savezu, ukazuje na prelazak sa negativnog ili defanzivnog stava na jedan možda oportunističkiji stav, otvoren ka traženju naplate dividendi od nezavisnosti Kosova.

⁸⁹ “The carrot is EU membership” (Šargarepu predstavlja članstvo u EU), *International Herald Tribune*, 17. januar 2006.

⁹⁰ Samoopredeljenje i poštovanje teritorijalnog integriteta su dva principa koja su uvrštena u Helsinški završni akt iz avgusta 1975. U vezi s njihovim statusom, u smislu međunarodnih pravnih normi, vidi kod Ričarda Kaplana, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia* (Evropa i priznavanje novih država u Jugoslaviji), (Kembridž, 2005), str. 54.

⁹¹ Na konferenciji za novinare, održanoj u Prištini, 13. oktobra 2005, kao i u napomenama vezanim za raspravu u Senatu od 8. novembra 2005.

⁹² Jugoslovenskim ustavom iz 1943. godine, status *naroda* bio je predviđen za one građane čija se matična domovina nalazila unutar Jugoslavije, dok je niži status, status *narodnosti*, bio predviđen za one građane kao što su Albanci, čija se matična domovina nalazila izvan Jugoslavije. Vidi kod Kaplana, op. cit, str. 138.

⁹³ Arbitražni organ koji je stvorila Evropska unija (tadašnja Evropska zajednica), 1991. godine, da daje pravne savete o tome kako izaći na kraj sa raspadom Jugoslavije koji je tada bio u začetku.

⁹⁴ Komentari Sande Rašković-Ivić, koji su preneti u *Daily News Report*, pregledu vesti dana servisa “VIP”, 13. oktobar 2005.

predstavlja osnovu za svako održivo rešenje o statusu. To što oni najviše žele je jasno”.⁹⁵ U saopštenju Kontakt grupe od 31. januara 2006, ovo je podignuto na jedan novi nivo, kada je Beogradu poručeno da ima u vidu činjenicu da rešenje mora “da bude prihvatljivo za narod Kosova”, a već sledećeg meseca, predstavnici EU, SAD i Velike Britanije podsetili su rukovodstvo Srbije da za albansku većinu na Kosovu nezavisnost predstavlja jedino prihvatljivo rešenje.

Bez obzira na to, zemlje članice Kontakt grupe i predstavnici UN-a insistirali su na tome da kosovski Albanci nezavisnost moraju da zasluže konkretnim inicijativama i predlozima kojima će izaći u susret kako srpskoj tako i ostalim manjinskim zajednicama, uključujući decentralizaciju: “Njihove aspiracije i status neće se automatski ostvariti. Mnogo toga mora da se uradi”.⁹⁶ Prilikom posete Kosovu i Srbiji, krajem 2005, francuski ministar inostranih poslova izjavio je da s obzirom na to da 90 posto stanovništva Kosova traži nezavisnost, mora da prevlada realizam, ali da isto tako treba da se izađe u susret manjini od 10 posto. Prilikom iste ovakve posete, njegov italijanski kolega je izjavio: “Kosovo mora da ima multietnički karakter...Kosovo nikada neće biti nezavisno ako ne bude bilo multietnično”.⁹⁷ Sa svoje strane, Berns je zadržao formalnu američku neutralnost u pogledu ishoda, mada je u svom svedočenju pred Senatom, u novembru mesecu, čitave dve stranice posvetio detaljnom opisu šta sve kosovski Albanci moraju da urade da bi dobili nezavisnost. Njegova poruka kosovskim Srbima i Beogradu bila je mnogo kraća: budite kooperativni i angažujte se.

Dugoročno gledano, Kontakt grupa ima sredstva uz pomoć kojih može da privoli Srbiju da formalno pristane na gubitak Kosova. Njena evroatlantska integracija biće blokirana ukoliko to ne bude učinila. Berns je novinarima izjavio da ne može da zamisli da Srbija bude primljena u NATO, a da prethodno nije rešila “veliki teritorijalni spor unutar sebe...u pogledu budućnosti Kosova”.⁹⁸ Evropska unija još uvek nije bila toliko eksplicitna, stavljajući akcenat na neke druge faktore, kao što je nedovoljna saradnja s Haškim tribunalom, koje smatra preprekama za zaključivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.⁹⁹

⁹⁵ Govor održan na okruglom stolu u ženevskom Centru za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), u Ženevi, 1. decembra 2005.

⁹⁶ Albert Rohan, na konferenciji za novinare u Prištini, 14. decembra 2005.

⁹⁷ Zeri, 29. decembar 2005.

⁹⁸ “US: Serbia can't join NATO without Kosovo solution” (SAD: Srbija se ne može pridružiti NATO-u bez rešenja za Kosovo) *Rojters*, 8. novembar 2005.

⁹⁹ “Rehn Reiterates Possibility of Suspending SAA Talks, Serbian Authorities without Official Reaction” (Renova ponovila mogućnost suspenzije pregovora o stabilizaciji i pridruživanju, nema zvanične reakcije vlasti u Srbiji), *Daily News Report*, pregled vesti dana servisa “VIP”, 11. oktobar 2005. Zanimljivo je

Pa ipak, međunarodna zajednica kandidaturu za članstvo u Evropskoj uniji vidi kao glavnu polugu moći. Ako Kosovo kao nezavisno bude nastavilo svoj put ka Evropi, a Srbija i dalje bude odbijala da ga prizna i bude li nastavila da polaže pravo na tu teritoriju ili čak da održava otvoreno zvanično prisustvo na severu Kosova, uvideće da to predstavlja veliko opterećenje za njene težnje ka članstvu u EU.

Imajući to u vidu, članstvo u EU je precenjena karta na koju se igra u rešavanju statusa Kosova, jer se rokovi ne poklapaju. Status Kosova treba da bude rešen u roku od godinu dana, dok će, s druge strane, biti potrebne godine da bi sazrelo pitanje članstva u EU. Na “evropsku perspektivu” se na Kosovu često gleda kao na utehu koja se nudi umesto državnosti, dok, s druge strane, borba da se zadrži Kosovo, a ne daleka perspektiva članstva u Evropskoj uniji, predstavlja glavni sastojak dnevne politike u Srbiji.

Način na koji će Ahtisari izaći na kraj sa stavovima Prištine i Beograda možda će dovesti do njihovog približavanja. Svakako što se decentralizacije tiče, taj jaz se polako zatvara. Bez obzira na to, malo je verovatno da će, u raspoloživom vremenskom roku, nestati jaz u pogledu ovog pitanja ili nekih drugih, praktičnih podpitanja, kao što je zastupljenost Srba u centralnim institucijama, zaštita srpskih verskih objekata i njihovi imovinski zahtevi, a o nezavisnosti da i ne govorimo. Sporedna pitanja, u suštini, i dalje ostaju taoci krupnijeg pitanja vezanog za status. Kontakt grupa će morati da odredi u kojem trenutku i u kojem obimu će da se nametne kao arbitar. Rusija se izjasnila protiv nametanja rešenja, a u prilog tome da se isključivo podrži ono oko čega dve strane mogu da se dogovore.¹⁰⁰ Zapravo, nijedna od zemalja članica Kontakt grupe nije raspoložena za nametanje rešenja, bez pristanka makar od strane Beograda na to što oni hoće. Oduzimanje suvereniteta jednoj državi nad delom njene teritorije, protiv njene volje, predstavlja veliki korak koji će Savet bezbednosti morati da preduzme.¹⁰¹ Pa ipak, to nikako ne sprečava zemlje članice Kontakt grupe da žestoko promovišu stav da Kosovo treba da bude nezavisno i da, s druge strane, izoluju Srbiju ako se bude bunila.

Postavlja se pitanje koliko moćan je mudro biti? Prerano odstupanje od utiska da se radi o jednom ravnopravnom

to da je 57,5 odsto ispitanika u telefonskoj anketi, koju je srpski časopis *NIN* sproveo 12. novembra 2005, ipak navelo ishod procesa rešavanja konačnog statusa Kosova kao faktor koji će verovatno najviše uticati na integraciju Srbije u Evropsku uniju.

¹⁰⁰ Ministar inostranih poslova Rusije, Lavrov, ponovio je ovaj stav u Prištini i Beogradu, 7. novembra 2005.

¹⁰¹ Dva tome najsličnija predsedana su Bangladeš (1971) i Eritreja (1993); međutim, nijedna od ovih država nije primljena u članstvo u Ujedinjenim nacijama pre nego što su ih zvanično priznale države od kojih su se otepile (Pakistan i Etiopija).

procesu moglo bi da uskrati priliku dvema stranama da suze razlike u svojim stavovima, naročito o decentralizaciji, i da dovede do toga da se predstavnici kosovskih Srba i Srpske pravoslavne crkve toliko upetljaju oko sporednih tema, pa da i sami počnu da traže da se ovaj proces već jednom okonča. Postoji zabrinutost da bi Beograd mogao da napusti ovaj proces, što bi imalo za posledicu dalje jačanje radikalnog nacionalizma u Srbiji. Premda je strpljenje kosovskih Albanaca koje polako izmiče glavni faktor koji utiče na vremenske rokove (iako su njihovi političari majstori za odugovlačenje), neki u Kontakt grupi pogrešno smatraju da bi kratko odlaganje bilo dobrodošlo, u slučaju kada bi na izborima u Srbiji vlast izgubio nefleksibilni premijer Koštunica, a ojačao prozapadno orijentisani predsednik Tadić, čak i po cenu da time svoju poziciju ojača i krajnja desnica koju predvodi Srpska radikalna stranka.¹⁰² Međutim, izgleda da sadašnja vlada uživa podršku većine poslanika u Skupštini Srbije, pa bi se lako moglo zamisliti da će ona ostati na vlasti sve do isteka svog mandata (u decembru 2007). Istovremeno se čini da se predsedniku Tadiću i onome što je preostalo od "prave" opozicije ne žuri da izazovu Košunicu na izbore. Po svemu sudeći, o ponovnom oživljavanju demokratskog bloka maštaju samo neobaveštene zapadne diplomate.

Drugi, pak, smatraju da nema svrhe pokušavati mikro-upravljanje sa Beogradom¹⁰³ i misle da u svakom slučaju postoji verovatnoća da Srbija u nekoj fazi napusti ovaj proces i da je to možda čak i neophodno da bi se stvorili uslovi da neki kosovski Srbi počnu da se angažuju: "Ne možemo sebi da dozvolimo da nas Beograd uplaši ili će stvari postati još teže...Oni moraju da se suoče sa realnošću".¹⁰⁴ Veća je verovatnoća da će kosovski Albanci napraviti ustupke kojima će izaći u susret srpskoj manjini ako Kontakt grupa bude bila spremna da svoje pregovore s njima učini glavnom osovnom procesa, umesto da izigrava posrednika u procesu koji teče u nepoznatom pravcu i u kojem se od Prištine i Beograda očekuje da svoje razlike prevaziđu tako što će se naći negde na pola puta.

Biće veoma važan stepen angažovanja i zalaganja na visokom nivou koji će Kontakt grupa uspeti da obezbedi od svojih lidera. Rešenje u okviru trenutne atmosfere mlake međunarodne političke i finansijske privrženosti Zapadnom Balkanu moglo bi da dovede do toga da mir bude postignut preko volje, bez garancija za dugoročnu stabilnost. Zahtev za trajnom stabilnošću treba naročito da podstakne lidere Evropske unije da, u opštem smislu, malo više prošire kovertu i da Zapadnom Balkanu ponude paket koji će uključivati liberalizaciju viznog režima,

obiman program edukacije, oslobađanje od dugova i velikodušnu pomoć za razvoj, u fazi pretpristupanja.

Nivo sredstava koji će međunarodna zajednica uspeti da sakupi za potrebe rešenja uticaće i na njen uslov da "nema podele". Ako ona ne bude mogla da uspostavi prelaznu misiju na severu Kosova, pod sličnim uslovima pod kojima je postojala misija Ujedinjenih nacija u istočnoj Slavoniji, u Hrvatskoj, u periodu od 1996. do 1998. godine,¹⁰⁵ Kosovo će ostati rasparčano i nastaviće da bude izvor nestabilnosti u regionu. Mogućnost ponovnog pripajanja severa Kosova Srbiji ostaće veoma primamljivo iskušenje kako za Beograd tako i za lidere kosovskih Srba, čime će pitanje granica u regionu ostati otvoreno i to ne samo za Kosovo i Srbiju.

Cilj Kontakt grupe je da od obe strane u dovoljnoj meri dobije pristanak za ono što ona hoće, kako bi rešenje moglo u pisanoj formi da bude pretočeno u novu rezoluciju Saveta bezbednosti, koja bi zamenila Rezoluciju 1244. Diplomate predviđaju da će ova nova rezolucija, a ne neka saglasnost na lokalnom nivou, poslužiti kao izvor mandata međunarodne misije koja bi došla posle UNMIK-a, jer Srbija verovatno neće potpisati nešto čime bi priznala nezavisnost Kosova, a možda će čak i napustiti poslednju rundu procesa. "Oni će verovatno uraditi taman toliko koliko je dovoljno da bi dobili nagrade koje im budu bile ponuđene", smatra jedan diplomata.¹⁰⁶ Međutim, prihvatanje te nove misije, makar od strane kosovskih Albanaca, neposredno će uticati na održivost rešenja, a tu prioriteta i rokovi međunarodne zajednice mogu da budu u suprotnosti sa iščekivanjem kosovskih Albanaca vezanim za čin samoopredeljenja. Međunarodna zajednica još nije prihvatila zamisao o referendumu na Kosovu, kojim bi obezbedila saglasnost i privrženost uslovima aranžmana u vezi sa konačnim statusom, uz pomoć kojih bi mogla da zadrži neke od izvršnih ili nadzornih ovlašćenja. Umesto toga, ona je bez ikakve kreativnosti sklona tome da referendum posmatra kao osporavanje autoriteta Saveta bezbednosti.¹⁰⁷

¹⁰² Razgovor Krizne grupe, 6. januar 2006.

¹⁰³ Jedan diplomata je odgovorio: "Mi se ne bavimo biranjem pobjednika. Šta je to Tadić uopšte ispunio?", Razgovor Krizne grupe, 10. januar 2006.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Prelazna uprava Ujedinjenih nacija za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srem (UNTAES), koja je nadgledala reintegraciju ovog područja u hrvatsku državu, bila je tema prvog objavljenog izveštaja Krizne grupe, pod naslovom, *Eastern Slavonia*, od 27. marta 1996.

¹⁰⁶ Razgovor Krizne grupe u Londonu, 10. januar 2006.

¹⁰⁷ Upitan na konferenciji za novinare, u Prištini, 21. novembra 2005, da li međunarodna zajednica može da dozvoli Kosovu da održi takav referendum, specijalni predstavnik generalnog sekretara, Jesen-Petersen, je odgovorio: "U ovoj fazi, to svakako nije pitanje kojim se možemo baviti, jer bi to bilo u direktnoj suprotnosti sa Rezolucijom 1244. Ne mogu da odgovorim na to šta bi oni mogli da urade u budućnosti. Međutim, dokle god se Kosovo rukovodi Rezolucijom 1244, o njegovoj budućnosti se ne

2. Postizanje funkcionalnosti dobijenog rešenja

Saglasivši se da uslovna nezavisnost predstavlja jedino izvodljivo rešenje, Kontakt grupa je dosta zaokupljena oblikom, obimom i ovlašćenjima međunarodne misije koja će preuzeti kormilo po odlasku UNMIK-a. Plan kojim bi se Kosovo sprečilo da nanese zlo preči da zaseni sve pripreme za pomoć Kosovu da postigne uspeh kroz društveni, politički i ekonomski razvoj. Premda se od Evropske unije očekuje da na svojim plećima ponese lavovski deo odgovornosti za tu naknadnu misiju, ona ima ograničene potencijale da u toku procesa rešavanja konačnog statusa odredi šta će, a šta neće da preuzme na sebe. Institucijama EU je jasno da bi mogle da završe u naručju sa velikom i ružnom bebom nepoznatih roditelja.¹⁰⁸

Dvadeset i pet država članica EU su, u odnosu na Kontakt grupu koju čini šest zemalja, daleko manje sposobne da se dogovore oko odluka u vezi sa Kosovom. Neki glasovi u EU još uvek kao rešenje nerado uzimaju u obzir nezavisnost Kosova, snažno podržavajući ideju o obimnoj misiji EU, sa izvršnim ovlašćenjima koja bi preuzela od UNMIK-a.¹⁰⁹ Institucije EU sasvim jasno znaju šta hoće i šta im treba, ali smatraju da nemaju mandat da objave svoje argumente.¹¹⁰ One traže da uslovi za rad na Kosovu budu bezbedni i prožeti saradnjom, pa, samim tim, i da proces rešavanja njegovog statusa dovede do jasnog i konačnog ishoda koji će naići na odobravanje albanske većine na Kosovu, a ne do nekog novog prelaznog aranžmana. Njima treba Kosovo koje će imati ovlašćenja za sklapanje sporazuma ukoliko na toj teritoriji žele da primene njima dobro znana sredstva partnerstva i uslovljavanja. Isto tako im treba Kosovo koje će dobiti funkcionalnu strukturu vlasti oko koje neće za nekoliko godina morati ponovo da se pregovora kako bi se prilagodila zahtevima EU vezanim za integraciju, kao što se trenutno dešava sa Bosnom i Hercegovinom.

Drugim rečima, Savetu i Komisiji treba Kosovo koje će biti nezavisno i neopterećeno preterano zamršenim uslovima decentralizacije ili podelom na entitete.¹¹¹ Probleme stvara nepovezanost između velikih interesa

može odlučivati na ovdašnjem referendumu. Odluku o tome mora da donese Savet bezbednosti”.

¹⁰⁸ Razgovor Krizne grupe sa zvaničnicima Evropske komisije, u Briselu, 5. januar 2006.

¹⁰⁹ Razgovori Krizne grupe sa diplomatama iz država članica Evropske unije, tokom 2005. godine.

¹¹⁰ Važne zajedničke dokumente o Kosovu sačinili su Sekretarijat Saveta EU i Evropska komisija, u junu i decembru 2005, i oni su prosleđeni državama članicama. Nijedan od tih dokumenata nije zvanično objavljen.

¹¹¹ Razgovori Krizne grupe sa osobljem Saveta i Komisije, vođeni u Prištini i Briselu, 29. novembar 2005. i 5. januar 2006. Neobjavljeni zajednički dokumenti Saveta i Komisije iz juna 2005. i decembra 2005. takođe sadrže neke od ovih argumenata.

Evropske unije i njenih ograničenih potencijala da te interese artikuliše. Premda institucije EU imaju svog izaslanika, Stefana Lenea, u Ahtisarijevom timu i premda one igraju pomoćnu ulogu u Kontakt grupi, preči im rizik da će postati samo pasivni primaoci aranžmana vezanih za status Kosova, koje one nisu koncipirale.

Zašto je potrebno prisustvo međunarodne zajednice?

Ideja o tome da nastavak prisustva međunarodne zajednice na Kosovu nakon što njegov status bude rešen čini jedan od elemenata “uslovne nezavisnosti” već dugo postoji.¹¹² Ujedinjene nacije i Kontakt grupa već su precizirale da, bez obzira na to kako će biti rešen status Kosova, civilna komponenta međunarodne zajednice i dalje će ostati prisutna. U Rukovodećim principima Kontakt grupe kaže se da će takav nadzor biti potreban “neko vreme”, dok je Eide izneo tvrdnju da “ulazak u proces rešavanja budućeg statusa ne znači ulazak u poslednju fazu, već u sledeću fazu prisustva međunarodne zajednice”. Iako su u Rukovodećim principima nabrojani zadaci UNMIK-a koji će nastaviti da se sprovode, kao što su “praćenje i podrška organima vlasti u daljem sprovođenju standarda”, u njima nije dalje razrađeno obrazloženje strategije, kao što je stvaranje države. Ova misija bi trebalo da bude koncipirana na osnovu jednog takvog prvog principa, kako bi se maksimalno povećale šanse da se ostvari sinergija sa kosovskim akterima i napravi koherentna izlazna strategija.

Premda je opšteprihvaćena ideja da će misija koja će doći na Kosovo nakon rešavanja njegovog statusa biti manja od UNMIK-ove, da će se baviti manjim brojem oblasti i da će imati mnogo uži raspon rezervnih ovlašćenja, razni međunarodni akteri kao da sastavljaju sve dužu i dužu listu želja o tome šta bi sve ta nova misija trebalo da radi, nadgleda ili prati. Iako neka rezervna ovlašćenja koja će ta misija zadržati naravno mogu biti celishodna kako bi se obezbedilo da Kosovo zaista ispuni svoje obaveze prema manjinama (kao što se Krizna grupa već odavno zalaže), kosovskim institucijama ipak treba da bude omogućeno da same rukovode većinom oblasti vezanih za politiku. Naposletku, troškovi mogu da obuzdaju ambicije, jer je budžet Evropske unije za period od 2007. do 2013. godine (koji je usaglašen u decembru 2005) dosta tesan. Čak i u tom slučaju, postoji rizik da će sva za tu svrhu raspoloživa sredstva Evropske unije ili njihov najveći deo otići na troškove misije policije, umesto u fondove za razvoj.

¹¹² Ne samo u izveštajima Krizne grupe, kao u najnovijem Izveštaju Krizne grupe za Evropu br. 161, *Kosovo: Toward Final Status*, od 24. januara 2005, što je ranije ponovljeno u Izveštaju Krizne grupe za Evropu br. 108, *After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting Balkans Peace*, od 1. aprila 2001, kao i u izveštaju Nezavisne međunarodne komisije za Kosovo iz 2000. godine (Oxford University Press).

Lokalni utisci. Nedostatak težišne tačke u planiranju globalnih potreba Kosova mogao bi da se osveti Evropskoj uniji, pa čak i njenom planu. Ukoliko angažovanje Evropske unije na Kosovu nakon rešavanja njegovog statusa odnese prevagu u korist elemenata kontrole, kao što su misija policije od 1.000 pripadnika, koja će zadržati značajna izvršna ovlašćenja, evropske sudije i tužioci, koji će se baviti delikatnim predmetima visokog profila, i specijalni predstavnik Evropske unije sa “bonskim ovlašćenjima”, na osnovu kojih će imati pravo da smenjuje kosovske zvaničnike,¹¹³ bez velikodušne nadoknade u vidu sredstava za pomoć razvoju, to će stvoriti pogodno tle da na EU počne manje da se gleda kao na partnera, a više kao na polukolonijalnog, vrhovnog gospodara. Kosovski lideri bi mogli namerno da zloupotrebe takve utiske ako budu stavljeni pod istragu EU u vezi sa korpucijom i organizovanim kriminalom ili ako budu smenjeni na osnovu bonskih ovlašćenja.

Mogućnost da se to desi već je postala očigledna kako po razočaranju onim što je postigao stub EU za privrednu obnovu u okviru UNMIK-a tako i po latentnom, tradicionalnom albanskom nepoverenju prema Evropi. Zapostavljanje kosovske privrede od 1999. godine je tema koja izaziva tihu sramotu, koja je, prema utiscima, zaslužen ili nezaslužen otelotvorena u EU. Ona je na to odgovorila pokušajem da se ogradi od stuba EU u okviru UNMIK-a, za koji su, već 2004. godine, zvaničnici Evropske komisije tražili da bude nazvan stubom koji EU samo finansira.¹¹⁴ A, sada oni kažu: “Četvrti stub UNMIK-a neće se nalaziti u srži budućeg prisustva EU na Kosovu”. Nakon rešavanja statusa, Brisel želi da sve obaveze ovog stuba preda kosovskoj vladi.¹¹⁵ Kosovski Albanci smatraju da je većina država članica EU prosrpski orijentisana (za razliku od SAD-a¹¹⁶) i čak su još uvek rezignirani zbog

¹¹³ Na sastanku u Bonu, u decembru 1997. godine, Savet za sprovođenje mira dao je visokom predstavniku u Bosni ogromna ovlašćenja da interveniše, uključujući ovlašćenja da nametne zakone i da sa dužnosti smeni svakog funkcionera, uključujući izabrane predstavnike naroda, ukoliko smatra da on opstruira sprovođenje mirovnog sporazuma. Vidi posebno Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 146, *Bosnia's Nationalist Governments: Paddy Ashdown and the Paradoxes of State Building*, od 22. jula 2003.

¹¹⁴ Razgovor Krizne grupe, u Briselu, 23. jun 2004.

¹¹⁵ Zajednički dokument Solane i Renove, op. cit.

¹¹⁶ Uticajne pristalice stranke LDK, koja učestvuje u vlasti, izražavaju spremnost da ispune ono što oni zamišljaju kao plan SAD-a i to na načine kojima se baš mnogo ne mari ni za norme Evropske unije o ljudskim pravima niti za zabrinutost koju je nedavno izrazio Savet Evrope. Jedan od njih je predložio da sve pristalice radikalnog islama budu uhapšene i “bačene u more”. Jedan drugi je, pak, bio spreman da ponudi Kosovo kao pouzdanog, diskretnog domaćina mini verzije pritvorske jedinice za osumnjičene teroriste kakav postoji u zalivu Gvantanamo, na Kubi. Razgovori Krizne grupe, vođeni u Prištini, u maju 2005. i januaru 2006.

odluke evropskih sila iz 1913. godine da se Kosovo ostavi pod kontrolom Srbije.¹¹⁷

Još jedan važan faktor koji će uticati na obezbeđivanje partnerstva kosovskih Albanaca sa misijama policije, pravosuđa i specijalnog predstavnika EU biće stepen saradnje koji međunarodna zajednica, sa NATO-om na istaknutom mestu, bude ispoljila u podržavanju njihovih aspiracija vezanih za vojsku – ma koliko ona bila simbolična, mala i beznačajna u odnosu na potrebe, jer NATO planira da još mnogo godina zadrži značajan kontingent svojih snaga na Kosovu. Ako NATO bude obučio male, specijalizovane kosovske odbrambene snage, koje će moći da se pridruže njegovom programu “Partnerstvo za mir”, a na kraju i samom NATO-u, veća je verovatnoća da će kosovski Albanci gledati na prisustvo Evropske unije kao na sastavni deo lanca međunarodnog partnerstva. Međutim, ukoliko međunarodna zajednica donese odluku da Kosovu ne “treba” vojska i ukoliko presudi da je takav kompromis nužan da bi Srbija ipak prihvatila rešenje, kosovski Albanci bi to mogli protumačiti kao davanje retroaktivnog suda o vojnom porazu i spuštanje Kosova na niži nivo civilizacije od nivoa njegovih suseda. U tom slučaju, oni bi prisustvo Evropske unije mogli posmarati kao stranu okupaciju.

Uobličavanje prisustva međunarodne zajednice na Kosovu. Između Kontakt grupe i EU pojavljuje se konsenzus oko toga da jedna ličnost treba da povezuje razne segmente prisustva međunarodne zajednice na Kosovu, posle rešavanja njegovog statusa. Kao u Bosni i Hercegovini, ta osoba bi mogla da ima “dvostruku ulogu”, kao specijalni predstavnik EU i kao visoki predstavnik, čija ovlašćenja bi se zasnivala na rezoluciji Saveta bezbednosti (i/ili eventualno na sporazumu sa Kosovom). Ta druga uloga obezbedila bi širi mandat od onoga koji bi Evropska unija, kao regionalni entitet, mogla da podrži. Ta osoba bi izveštaje podnosila jednom širem savetu za sprovođenje postignutog rešenja, uključujući SAD i ostale značajne aktere koji ne pripadaju EU. Razmišljanja o širini i dubini izvršnih i rezervnih ovlašćenja, kojima bi ta osoba raspolagala, kreću se u rasponu od “Sarajevo minus, Skoplje plus”,¹¹⁸ odnosno od ovlašćenja koja ima visoki predstavnik u Bosni, koji može da smeni čak i samu vladu, do savetodavne i posmatračke uloge, koja bi se obavljala na poziv domaćih organa vlasti. Mnogo se manje razmišlja o kriterijumima za izlaznu strategiju te planirane misije, iako

¹¹⁷ Starije generacije Evropu ponekad nazivaju “stara kurva”. Osećanje da Evropa treba da iskupi svoje grehe prema Albancima preovladava i u rečima jedne pesme nacionalističkog folk pevača, Iljira Šaćirija: “O Evrope, kthema borxhin” (O, Evropo, otplati svoj dug).

¹¹⁸ Razgovor Krizne grupe sa osobljem Sekretarijata Evropskog saveta, u Briselu, 5. januar 2006.

će oni očigledno na neki način biti povezani sa procesom integracije Kosova u EU.

Institucije EU izjavljuju da njihova misija na Kosovu, posle rešavanja njegovog statusa, “ne može biti EUMIK” – nastavak široke, rastegljive misije čiji se mandat zasniva na Rezoluciji 1244. Pa ipak, ova misija bi mogla da završi bliže nečemu što joj ne bi odogovaralo. EU je odbacila zahteve UN-a da preuzme neke delove misije UNMIK-a dok je Rezolucija 1244 još uvek na snazi.¹¹⁹ UNMIK je angažovao multilateralne aktere u nekoliko grupa, sa zadatkom da razrade tehničke aspekte budućih aranžmana u oblasti privrede, pravne države, prava manjina, kao i drugim oblastima. Čini se da se, preko njih, osoblje UNMIK-a zalaže za proširenje svojih uloga, naročito u ekonomskoj sferi Četvrtog stuba. Njihovi argumenti, koji nisu baš naišli na naklonost,¹²⁰ podstaknuti su svakodnevnim trzavicama koje imaju sa privremenom vladom. Oni naglašavaju da bi brzo povlačenje međunarodne zajednice, krajem 2006. godine, izazvalo opasnost da (u najboljem slučaju) na položaje u regulatornim i poreskim organima budu dovedeni ljudi po partijskoj i prijateljskoj liniji: “Tako će gomila izgladnelih miševa završiti u najvećoj prodavnici sira”.¹²¹ Međutim, ma koliko se institucije EU trudile da ignorišu Četvrti stub, one će možda ipak morati da odlože pogubljenje nekih njegovih delova kako bi zadržale bar neki uvid u to kako Kosovo upravlja svojom privredom. U oblasti policije i pravosuđa, EU mora da se ispetlja iz lavirinta UNMIK-ovih napola formiranih, preklapajućih i čak protivrečnih inicijativa, kao što su novoosnovana ministarstva, ISSR i nedovršene, velike istrage u vezi sa malverzacijama na visokom nivou PISK-a.

Neki se u Kontakt grupi zalažu za naknadnu misiju teškog đona.¹²² Međutim, preterano robusna misija policije i pravosuđa EU mogla bi da obeshrabri Kosovsku policijsku službu (KPS) i lokalne tužioce i sudije da se uopšte prihvate teških predmeta, umesto da ove kapacitete ojača u pripremama za osposobljavanje lokalnih struktura da preuzmu odgovornost za to. Iznet je argument da je zbog toga što UNMIK nije završio posao na iskorenjivanju organizovanog kriminala i stvaranju kulture i mehanizama demokratske odgovornosti neophodno da šef buduće misije međunarodne zajednice ima ovlašćenja da sa dužnosti smeni svakog funkcionera.¹²³ S obzirom da UNMIK za šest godina nikada nije iskoristio ovo ovlašćenje, teško bi bilo početi

raditi tako nešto na nezavisnom Kosovu. “Bolje bi bilo da im se prišapne: ‘Možete da zaboravite na Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju [sa Evropskom unijom] ako taj i taj ministar i dalje bude ostao na funkciji’”, predlaže jedan zvaničnik Evropske komisije koji se zalaže za pristup koji podrazumeva manja ovlašćenja, ali i uslovljavanje.¹²⁴

Razlike u naglasku koji se stavlja na ovo postoje čak i unutar evropskih institucija, a granice između odgovornosti Saveta i Komisije su nejasne. Dok osoblje Saveta insistira da će, bez bonskih ovlašćenja, budući specijalni predstavnik EU biti kao “tigar bez zuba” i da njena misija policije ne može da ima samo posmatračku ulogu, izvori iz Komisije “jako oklevaju da se upuste u bilo šta što bi ličilo na neposredna ovlašćenja za upravljanje... [a naročito ona] koja nemamo ni nad svojim zemljama članicama”.¹²⁵ Pri planiranju ove misije neophodno je stalno se vraćati na pitanje kompatibilnosti sa nezavisnom državnošću Kosova.

Iako natovarivanje uloga svih institucija EU na pleća jedne osobe izgleda primamljivo, takav pristup ima i svojih slabih strana. To bi stvorilo probleme kako pri pregovorima oko integracije Kosova u EU tako i pri utvrđivanju njegovih kvalifikacija za pridruživanje. Tako bi EU istovremeno imala neka od izvršnih ovlašćenja na Kosovu, dok bi, s druge strane, pokušavala da pregovara s njegovom vladom o osnovi za praćenje i uslovljavanje, koju inače primenjuje prilikom pripremanja kandidata za članstvo. Poseban problem predstavljale bi kontradiktorne metode, s obzirom na to da će EU verovatno imati izvršne funkcije u oblasti pravne države, koja se nalazi u središtu Kopenhagenskih kriterijuma vezanih za demokratiju i ljudska prava, koje kandidati za članstvo u EU moraju da ispune.¹²⁶

Još jedan problem predstavlja ograničeno iskustvo EU u nekim oblastima na koje se zahtevi odnose, kao što je pravosuđe. Kao pripremu za to, UNMIK nastoji da angažuje evropske tužioce i sudije, ali institucije EU još nisu izgradile kapacitete za rukovođenje ovim naporima. Što se tiče nadzora nad civilnim poslovima, “svaki francuski prefekt bi to mogao da radi bolje od nas”, izjavio je jedan

¹¹⁹ Razgovor Krizne grupe, u Briselu, 5. januar 2006.

¹²⁰ Razgovori Krizne grupe sa osobljem Saveta Evropske unije, MMF-a, Svetske banke i UNMIK-a, vođeni u Prištini, novembar i decembar 2005.

¹²¹ Razgovor Krizne grupe sa zvaničnikom Kosovske agencije poverenja, u Prištini, 14. decembar 2005.

¹²² Razgovor Krizne grupe sa zvaničnikom Evropske komisije, u Briselu, 5. januar 2006.

¹²³ Razgovor Krizne grupe, u Londonu 10. januar 2006.

¹²⁴ Razgovor Krizne grupe sa zvaničnikom Evropske komisije, u Briselu, 5. januar 2006.

¹²⁵ Razgovori Krizne grupe, u Briselu, 5. januar 2006.

¹²⁶ Na sastanku Evropskog saveta u Kopenhagenu 1993. godine, uvedena su sledeća tri kriterijuma koje kandidati za članstvo u EU moraju da ispune: i) stabilnost institucija koje obezbeđuju demokratiju, pravnu državu, poštovanje ljudskih prava i zaštitu manjina; ii) postojanje efikasne tržišne ekonomije i sposobnost preduzeća da izdrže pritisak konkurencije i tržišnih snaga u [Evropskoj] uniji; i iii) sposobnost preuzimanja obaveza koje proizilaze iz članstva, uključujući praćenje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije.

zvaničnik EU.¹²⁷ Pravu noćnu moru predstavljao bi scenario po kojem bi misija EU bila preopterećena ovlašćenjima koja su strana i nepoznata samim njenim institucijama i koja prevazilaze okvire sporazuma na kojem je ta organizacija utemeljena, i po kojem bi ona bila nemoćna da Kosovo približi kriterijumima za pridruživanje.

Stepen decentralizacije. U Eideovom izveštaju s kraja 2005. godine akcenat je stavljen na decentralizaciju. On je predvideo da opštine u kojima Srbi čine većinu imaju "veće nadležnosti u oblastima kao što su policija, pravosuđe...posebne nadležnosti koje prevazilaze okvire nadležnosti datih svim ostalim opštinama". Njegov predlog koji se odnosi na horizontalne veze između opština na Kosovu u kojima Srbi čine većinu, kao i na posebne veze sa Beogradom, ukazuje na gotovo potpuno zaobilazanje Prištine i centralnih institucija na Kosovu. Tako su Prištini pomršeni računi, a Srbija je u njegovim idejama pronašla inspiraciju da podupre sopstvene planove za stvaranje većeg broja opština u kojima Srbi čine većinu i njihovo stapanje sa srpskim entitetom na Kosovu, koji bi bio povezan sa Beogradom. Ovo ukazuje na ograničenja decentralizacije: ukoliko ona ode predaleko, daće povoda za ponovnu centralizaciju srpskih područja pod kontrolom Beograda.¹²⁸

Kosovski Albanci s crnim slutnjama gledaju na te veće nadležnosti u oblasti policije i pravosuđa koje bi bile date opštinama u kojima Srbi čine većinu. Reakcija jednog političara ukazala je na to koliko bi se Eideov očigledni kompromis pokazao opasnim na terenu: "S obzirom da postoji toliko mnogo nepoverenja između dveju zajednica, želimo da imamo jaku opštinsku policiju koja bi bila dovoljno moćna da odobri ili da zabrani policiji iz centrale u Prištini da uđe u enklave".¹²⁹ Nekim državama članicama Kontakt grupe, kao što su SAD i Nemačka, dopada se ideja o uspostavljanju opštinske policije koja bi služila kao dopuna KPS-u.¹³⁰ Time bi, na

prvi pogled, mogao biti ispunjen zahtev Beograda da Srbi kontrolišu policiju na svojim područjima, a da se KPS zadrži na nivou celog Kosova. Međutim, u sadašnjim uslovima, to bi degradiralo jedinstvo KPS-a i kvalitet rada policije.

Srbi bi verovatno masovno napustili KPS radi učestvovanja u novim opštinskim snagama policije, čime bi omogućili Beogradu da ih spoji sa stotinama pripadnika svog Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), koji su već tiho prisutni na srpskim područjima.¹³¹ Ovo bi mogao biti recept za izbijanje žestokih sukoba između Srba i Albanaca, pri čemu su ih naoružali i međunarodna zajednica i država. Komesar UNMIK policije, Vitrup, pošteno kaže: "Policija se ne može graditi uz političke kompromise. Na tako malom području kao što je Kosovo mora da postoji jedinstvena policijska služba".¹³² UNMIK-ov propis iz decembra 2005. koji se odnosi na rad policije, nudi jedan blaži recept, inspirisan ohridskom formulom iz Makedonije, da se skupštinama opština pruži mogućnost da sa spiska predloženog od strane komesara policije izaberu tri kandidata za načelnika lokalne policije.¹³³

Dok međunarodna zajednica lupa glavu kako da obezbedi funkcionisanje Kosova, klatno bi sada moglo ponovo da se zaljulja u korist centralnih institucija. Jedan zvaničnik EU je napomenuo: "Što model decentralizacije kojim bi se zadovoljile manjine bude zavodljiviji u političkom smislu, to će manje biti održiv".¹³⁴ Ahtisarijev zamenik, Rohan, naglas je razmišljao o tome kako da se urede horizontalne veze između opština u kojima Srbi čine većinu, "na način koji ne podrazumeva nikakvu vrstu podele ili nešto tome slično. To nije ono što mi stvarno želimo". Raspravljajući o mogućnosti povećanja broja opština u kojima bi Srbi činili većinu, on je podsetio na iskustvo Makedonije: "Ne možete undedogled povećavati broj opština, jer bi to bilo potpuno disfunkcionalno....To mora da bude i finansijski ostvarljivo".¹³⁵ Pitajući se zašto bi međunarodna zajednica raspoređivala policiju na Kosovu, kad istovremeno pokušava da je centralizuje u Bosni, britanski diplomata je rekao da je neophodno da se "te šašave ideje izbace iz

¹²⁷ Razgovor Krizne grupe, u Briselu, 5. januar 2006.

¹²⁸ Vidi reportažu o intervjuu koji je Slobodan Samardžić dao TV stanici kosovskih Srba, *MIR*, pod naslovom: "Kostunica's adviser: Decentralisation talks aimed at establishing direct Belgrade-Kosovo Serbs connection" (Savetnik Koštunice izjavio da razgovori o decentralizaciji imaju za cilj uspostavljanje neposredne veze između Beograda i Srba na Kosovu), bilten vesti *VIP Newsletter*, 14. februar 2006.

¹²⁹ Rada Trajković, citirana u članku Jete Džara i Artana Mustafe: "Albanian Divisions may Hamper Kosovo Talks" (Podele među Albancima mogu da zakoče pregovore o Kosovu), *Balkanska istraživačka mreža (BIRN)*, 14. oktobar 2005. Vidi na vebajtu: www.birn.eu.com.

¹³⁰ U saopštenju izdatom posle sastanka Kontakt grupe, u Prištini, 2. septembra 2004, se kaže: "UNMIK i PISK treba da imaju u vidu i druge oblasti odgovornosti na lokalnom nivou, kao što je opštinska policija". U Eideovom izveštaju iz 2004. godine izneta je sledeća preporuka: "Takođe treba uzeti u obzir učešće i odgovornosti opština u pogledu rada policije....Treba izbeći

mogućnost da sastav policije bude jednonacionalan. Međutim, opštinska policija predstavlja dobro utemeljenu koncepciju, koja bi mogla da dà dragoceni doprinos otklanjanju straha, kao i poverenju, koje traži srpska zajednica".

¹³¹ Ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije saopštio je UNMIK-u da njegovo ministarstvo ima 1.000 pripadnika na Kosovu, od kojih neki obavljaju administrativne poslove. Razgovor Krizne grupe sa višim funkcionerom UNMIK-a, 31. avgust 2005.

¹³² Razgovor Krizne grupe, u Prištini, 20. decembar 2005.

¹³³ Propis br. 2005/54: "U vezi sa okvirom i rukovodećim principima Kosovske policijske službe", 20. decembar 2005.

¹³⁴ Razgovor Krizne grupe, u Briselu, 5. januar 2006.

¹³⁵ Konferencija za novinare, održana u Prištini, 14. decembra 2005.

sistema. Ako se naprave institucionalne barijere između zajednica, to će samo produžiti probleme”.¹³⁶

Po svemu sudeći, ako kosovski Albanci mogu da ponude razuman plan decentralizacije koji bi bio sproveden u narednih nekoliko godina, međunarodna zajednica je spremna da ga podrži. “Beograd pokušava da dobije ono što je postignuto u Dejtonu, a mi ono što je postignuto u Ohridu”, prokomentarisao je političar Veton Suroi.¹³⁷ Elementi sporazuma stapaju se oko formiranja dve-tri nove opštine u kojima bi Srbi činili većinu: šire područje Gračanice, na centralnom Kosovu, Parteš i okolna srpska sela, na jugoistoku Kosova, i severna Mitrovica (koja bi eventualno bilo spojena sa Zvečanom), iznad Ibra. Ohrabruje to što bi Priština i Beograd mogli da se približe u svojim stavovima. Kosovski Albanci su raspoloženi da ponude samo Gračanicu i Parteš.¹³⁸ Oni vide severnu Mitrovicu kao nešto što bi trebalo da postane nova podjedinica Mitrovice, a ne samostalna opština. Zahtevi Beograda u vezi sa novim opštinama u kojima bi Srbi činili većinu koncentrisani su na četiri područja: severna Mitrovica, centralno Kosovo (Gračanica), Pomoravlje (jugoistočno Kosovo) i Metohija (zapadno Kosovo).¹³⁹ Međutim, što se poslednja dva područja tiče, tamo možda ima premalo Srba, a sredine u kojima žive su previše ruralne da bi ta područja mogla postati održive opštine.

B. KOSOVSKI ALBANCİ

Kosovski Albanci su uvereni da ovaj proces nudi jedinstvenu šansu za ostvarivanje nezavisnosti i oslobađanje od Srbije. Oni smatraju da su velike sile najzad raspoložene da preinače jedan deo odluke Londonske konferencije iz 1913. godine, po kojoj su Kosovo i druge značajne teritorije naseljene Albancima ostale van nove države Albanije i pod vlašću slovenskih i pravoslavnih suseda. Njihovo rukovodstvo neće se usuditi da prihvati nijedno rešenje koje se ne zove nezavisnost niti da se olako saglasi sa bilo kakvim novim prelaznim rešenjem ili zamagljivanjem nezavisnosti, pri čemu bi članstvo u EU kroz deset godina zauzimalo centralno mesto. Za Albance je od ogromnog značaja da zadrže simbolične atribute nezavisnosti, možda i više nego njene funkcionalne atribute. Njihovim vođama potrebni su trofeji poput mesta u UN, ambasada i reprezentacija koje će predstavljati Kosovo na međunarodnim sportskim takmičenjima.

Njihov pristup pregovorima o statusu Kosova predstavlja tek blago prikrivenu jednostranost. Političari su se obavezali da o zahtevu za nezavisnost nema pregovora. Namera im je bila da se ovim procesom prvo prizna suverenitet, a zatim da se postigne rešenje za decentralizaciju i druge aranžmane namenjene manjinama, te stoga nametanje razgovora o decentralizaciji prihvataju sa uznemirenošću. Plaše se da će doći do podele nalik onoj u Bosni, gde su delovi teritorije ostali pod kontrolom srpskih političara lojalnih Beogradu.

Konceptija uprave kosovskih Albanaca defanzivna je, jugonostalgčna za vremenima iz 1970-tih i centralizovana, bez konstruktivne vizije za plan decentralizacije koji bi dobio međunarodnu podršku, naročito nakon nemira iz marta 2004. Dok Beograd može bez prestanka da uverava da se predlozi Eidea uklapaju u njihovu administrativnu podelu između srpskih i albanskih područja,¹⁴⁰ kosovski Albanci nisu preneli Eideu svoj predlog za decentralizaciju iz februara 2006.

Tokom najvećeg dela dvadesetog veka identitet kosovskih Albanaca kalio se se kroz otpor prema Srbima, kroz borbu koja još uvek nije završena. Njihov projekat za Kosovo ne predstavlja zalaganje za multietničku, već za drugu albansku državu. Sasvim lako mogu ustvrditi da imaju podršku nesrpskih manjina. Turci, Bošnjaci, Goranci, Romi, Aškalijski i Egipćani suviše su slabi da se ne bi priključili albanskoj većini, uprkos mogućnosti da u budućnosti budu konačno asimilovani, ali ih Albanci automatski potiskuju u drugi plan ili isključuju. Uprkos pozivima njihovog rukovodstva,¹⁴¹ nesrpskim manjinama nije ponuđeno mesto u pregovaračkom timu kosovskih Albanaca. Umesto toga, ovaj tim je formirao pododbor za prikupljanje mišljenja i predloga predstavnika manjina. Pod pritiskom da Srbima daju brojna prava, Albanci verovatno neće obraćati mnogo pažnje na druge zajednice.

Kosovski Albanci ne pokazuju nikakvu tendenciju da se upuštaju u odnose sa Srbima van programa standarda, čiju realizaciju UN tromesečno ocenjuje. Rutinski optužuju Srbe da su marionete Beograda, ali bez pokušaja približavanja kojima bi ih mogli privući da postanu manje zavisni od Beograda. Interni dijalog i posete rukovodstvu srpske zajednice namenjene izgradnji poverenja počeli su da se odvijaju u raznim kontekstima, u okviru standarda, decentralizacije ili pododbora za manjine pregovaračkog tima, ali nije se pojavio sveobuhvatni plan koji bi ih objedinio.

¹³⁶ Razgovor Krizne grupe, u Londonu, 10. januar 2006.

¹³⁷ Razgovor Krizne grupe, u Prištini, 30. januar 2006.

¹³⁸ Razgovor Krizne grupe sa ministrom za lokalnu samoupravu, Ljutfijem Hazirijem, u Prištini, 12. januar 2006.

¹³⁹ Odlomci iz platforme srpskog pregovaračkog tima, koji su objavljeni u listu *Večernje novosti*, 9. januara 2006.

¹⁴⁰ Kako je izneto, na primer, u “Planu za političko rešenje situacije na Kosovu i Metohiji” iz aprila 2004. Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Kosovo: Toward Final Status*, op. cit., st. 16-17.

¹⁴¹ Vatan-ov zahtev, *Koha Ditore*, 17. januar 2006.

Bez vizije za Srbe na Kosovu, moglo bi se posumnjati da Albanci gaje skrivenu nadu da će svi Srbi na kraju rasprodati svoju imovinu i otići. Ustavni predlozi koje su dali ili prihvatili kosovski Albanci u najboljem slučaju su podrazumevali pravne garancije, ali ne i institucionalne garancije ili pozitivnu diskriminaciju, a kamoli teritorijalne garancije.¹⁴² Argument za ovo je da Kosovo treba da bude organizovano na građanskoj, a ne na etničkoj osnovi. Generalna ideja kosovskih Albanaca je da Srbi treba “da nam veruju”. Međutim, neki žele i da se naplate za 1990-te: “Dali su nam tada samo prava na papiru; i mi treba isto to sada da uradimo njima”.¹⁴³ Ipak, Albanci shvataju da će Srbi ostati činjenica u životu na Kosovu. Sadašnja nespornost za ustupke potiče više od straha da će završiti sa disfunkcionalnim institucijama nego od ambicije za daljim etničkim čišćenjem.

Izveštačenost i privremeni karakter ove retorike o “standardima” sprečili su konstruktivniji dijalog između rukovodstva i javnosti. Postoji veliki raskorak između zvaničnog i nezvaničnog jezika. Način izražavanja i nastupi u javnosti ukočeni su i licemerni. Sada, kada su kosovski Albanci u oblasti standarda učinili tek onoliko koliko je dovoljno da bi se kvalifikovali za pregovore o konačnom statusu, kosovske Srbe zabrinjava to što za Albance više ne postoji ni jedan podsticaj da prema njima dobro postupaju.¹⁴⁴ Vodstvo kosovskih Albanaca odaje utisak da ne razumeju u potpunosti negodovanje koje dolazi iz baze njihovog društva, te stoga nisu ubedljivi kandidati da upravljaju državnim monopolom na nasilje.¹⁴⁵ Zahtevi rukovodstva kosovskih Albanaca da se za proces rešavanja konačnog statusa utvrdi kratak vremenski okvir odslikavaju ovu nervozu i teže da je instrumentalizuju. Uprkos obećanjima da tokom ovog procesa neće biti nasilja, rizik od ponavljanja nemira iz marta 2004. godine predstavlja džoker kojeg se kosovski Albanci neće odreći.

¹⁴² Marta 2005. godine Grupa za javno međunarodno pravo i politiku profesora Pola Viliijamsa predstavila je nacrt ustava koji su naručile partije kosovskih Albanaca. U septembru 2005. godine grupa studenata prava sa Univerziteta u Prištini predstavila je svoj predlog, u kojem bi ombudsman bio glavni stub za zaštitu prava manjina.

¹⁴³ Pogledi sredovečnog administratora, Priština, preneti Kriznoj grupi, decembar 2005.

¹⁴⁴ Tema koja je proizašla iz nekoliko studija slučaja na psebnim lokacijama koje je izvršila Collaborative for Development Action (CDA) u okviru revizije mirovnih programa na Kosovu i predstavila na seminaru u Prištini, 16-17. novembar 2005.

¹⁴⁵ Po ovome se razlikuju od elita u mnogim zemljama u tranziciji, koje “ne odaju utisak da se plaše svog građanskog društva”. Zapažanja Brusa Džeksona, predsednika Projekta za tranzicione demokratije, prilikom upoređivanja rukovodstva kosovskih Albanaca sa rukovodstvom u Ukrajini i Gruziji. Razgovor Krizne grupe, Priština, 25. novembar 2005.

Politički repertoar kosovskih Albanaca je krajnje ograničen. Postoji prećutna nada da se zahtevi i pažnja međunarodne zajednice mogu izbeći i izdržati. Politička klasa ne pokazuje inicijativu da izradi projekte za rešavanje ključnih problema. Na primer, još uvek je prisutno izraženo protivljenje suočavanju sa pitanjem Mitrovice. Preovlađuje stav u kojem su oni samo posmatrači i kritičari predloga koje daju drugi, uključujući i Kriznu grupu.¹⁴⁶ Ideja o pripremi više opcija za rešavanje pitanja kosovskih Srba ili da se Srbiji ublaži gorka situacija, kako bi međunarodnoj zajednici bilo lakše da privoli Beograd da prihvati nezavisnost Kosova nije se istinski isfiltrirala u političko promišljanje. Mali je broj iskrenih pokušaja da se stupi u kontakt sa Srbima, ili u međusobni kontakt. Nedostatak iskustva i obrazovanja u oblasti uprave ovaj problem reprodukuje i na opštinskom nivou. Opštinski predstavnik UNMIK-a primetio je da povratak i bezbednost Srba dobijaju više smetnji od nesposobnosti i pasivnosti albanskih opštinskih zvaničnika nego od loše volje istih.¹⁴⁷ Još neko je primetio da je do nasilja nad slabijim članovima društva došlo zbog nedostatka stručnosti zvaničnika.¹⁴⁸

Kosovski Albanci su se toliko navikli da nose maske koje od njih zahteva međunarodna zajednica tako da sada verovatno ni njima nije jasno da li su te maske postale njihovo pravo lice. Neki su kivni zato što je Kontakt grupa zabranila savez sa Albanijom,¹⁴⁹ što donekle odslikava raspoloženje naroda, mada ima malu partijsku podršku.¹⁵⁰ Međutim, sa porastom interakcije između ova dva albanska društva, obrzovna, kulturna i jezička inferiornost Kosova postaje sve očiglednija.¹⁵¹ Kosovski Albanci smatraju

¹⁴⁶ Vidi komentare Avgustina Palokaja, dopisnika *Koha Ditore* iz Brisela, u dokumentarnom filmu BIRN-a “Da li neko ima plan?”

¹⁴⁷ Razgovor Krizne grupe, Xavier Blais, Lipljan, 10. oktobar 2005.

¹⁴⁸ Razgovor Krizne grupe, Entoni Tompson, Peć, 9. decembar 2005.

¹⁴⁹ Zabrana budućih promena granica Kosova u kontekstu uslovne nezavisnosti je jedan od uslova koje Krizna grupa i drugi već dugo zagovaraju. Izveštaj Krizne grupe, *Kosovo: Toward Final Status*, op. cit., i Izveštaj Krizne grupe, *After Milosevic*, op. cit.

¹⁵⁰ Dva uspešna primera sa popularne muzičke scene – “Ponosan što sam Albanac”, rep pesma iz 2005. godine i zabavna emisija posvećena talentima “Groznica petkom naveče” – predstavljaju pevača po gradovima, iz 2004. godine koje kao da se odvija u svealbanskom prostoru u kojem nema granica – sugerišu da to donekle godi narodu, ali anketa iz septembra 2005. pokazala je da iako se podrška za savez sa Albanijom udvostručila u poslednja tri meseca, ona iznosi samo 10 posto. Vidi “Early Warning System Fast Facts”, UNDP, #11, <http://www.kosovo.undp.org/publications/publications.asp>.

¹⁵¹ Programi na albanskim privatnim TV kanalima privlače albanske gledaoce sa Kosova, ali to nije slučaj i u obrnutom smeru. Kosovski Albanci osećaju se jezički inferiornim: njihov dijalekt značajno se razlikuje od standardnog književnog

albansku zastavu svojom, a mnogi bi verovatno svaki novi simbol videli kao neugodno nametanje.¹⁵² Veterani OVK su se domogli i javno spalili zastave koje je preložio predsednik Rugova, a koje je prištinska opština, koja je pod kontrolom LDK, bila istakla po gradu zajedno sa albanskim zastavama prilikom godišnje proslave Dana albanske zastve, 28. novembra 2005. godine. Ali, državnost za kosovske Albance još uvek nije u potpunosti osmišljena koncepcija. Većina njih tek treba da napravi skok od opštosti željene "nezavisnosti" ka posebnim zahtevima izgradnje nove države.

Nakon poziva da pristanu na kompromis u pogledu maksimalnih zahteva, u poslednjem tromesečju 2005. godine političari su prihvatili frazu "naš kompromis je nezavisnost". Ovo je posredno ukazivalo na to da bi maksimalni zahtev bio savez sa Albanijom. Bez obzira na poziciju sa početka pregovora da Kosovo "ne traži teritorije van svojih granica i da neće prihvatiti nikave pretenzije na svoju teritoriju", od novembra 2005. godine naročito Veton Suroi ističe zahteve za autonomiju od Albanaca iz preševske doline na jugu Srbije kao sredstvo kojim bi se međunarodna zajednica i Beograd odvrtili od davanja odnosno traženja prevelike autonomije za Srbe na severu Kosova. Rizik ove aktivnosti leži u mogućnosti da se otvari Pandorina kutija konkurentskih zahteva za reciprocitet sa raznih strana granica na Balkanu. Prilikom usvajanja svoje političke deklaracije 14. januara 2006. godine, Albanci iz preševske doline bar nisu izglasali predlog da se dolina preimenuje u "Istočno Kosovo". Mada su zahtevali ujedinjenje sa Kosovom ukoliko se opštine sa severa Kosova sjedine sa Srbijom.¹⁵³

Hladne reakcije Prištine na predloge Krizne grupe za prevazilaženje razdora u Mitrovici ukazale su na spremnost na sve ili ništa u pogledu reintegracije poluodvojenog severnog dela teritorije na kojem dominiraju Srbi.¹⁵⁴ Mnogi Albanci bi možda više voleli da se najveći deo severnog dela odvoji umesto da moraju da pregovaraju o rešenju za tamošnje Srbe, kojim bi im se skoro sigurno dala praktična, ako ne i formalna autonomija. Odvajanje severa može se posmatrati i kao neophodni uvod u eventualno kasnije dobijanje susednih teritorija na kojima žive

albanskog jezika, koji samo mali broj njih u potpunosti zna da piše.

¹⁵² Intervju koji je emisija vesti sa KTV-a obavila na ulicama, sredinom novembra 2005. godine, i "Vakti I flamurit te Kosoves" debata na veb-sajtu:

<http://groups.google.com/group/prishtina-team/>.

¹⁵³ U poslednjem stavu usvojenog dokumenta konstatuje se da: "kao podrška principima Kontakt grupe u vezi sa statusom Kosova, poslanici su obavezni, ukoliko ovi principi ne budu poštovani i granice budu na kraju promenjene, da rade na ujedinjavanju Preševske doline sa Kosovom".

¹⁵⁴ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Bridging Kosovo's Mitrovica Divide*, op. cit.

Albanci. Ipak, reakcije Prištine bile su manje manifestacija militantnosti, a više pokazatelj uznemirenosti zbog toga što ih se budi iz dremeža po pitanju Mitrovice. Više su skloni tome da izbegavaju donošenje teških odluka.

Jednoglasnim usvajanjem "Rezolucije o potvrdi političke volje naroda Kosova da Kosovo bude nezavisna i suverena država" u Skupštini Kosova, 17. novembra 2005. godine, partije kosovskih Albanaca ujedinile su svoje stavove o nezavisnosti. U ovoj Rezoluciji priznat je doprinos pasivnog otpora koji je predvodio LDK, kao i ratni doprinos OVK, navode se referendum o nezavisnosti i deklaracija iz 1991. godine, i daje obećanje za novi referendum. Sahrana Predsednika Rugove 26. januara obeležila je dalje ujedinjavanje konkurentskih struja OVK i LDK. Kosovski zaštitni korpus nastao iz OVK bio je u počasnoj straži i odao mu počast svečanom paljbom iz plotuna.¹⁵⁵

Kada propadnu formule međupartijske saradnje, politički zahtevi kosovskih Albanaca eskaliraju do nivoa maksimalističke nerealnosti. To je bilo očigledno krajem 2005. godine, pre formiranja pregovaračkog tima u novembru. Političari su tvrdili da je "uslovna" nezavisnost zastarela i nedovoljna,¹⁵⁶ uprkos jasnoj poruci međunarodne zajednice da bi morala da postoji misija koja bi nasledila UNMIK. Sve stranke su se udružile u žurbi da u Skupštini usvoje jednostranu deklaraciju o nezavisnosti pre nego što ih SAD i UNMIK nagovore da budu zadovoljni gore pomenutom rezolucijom.¹⁵⁷ S druge strane, kada je pregovarački tim u decembru 2005. i januaru 2006. godine počeo sa ozbiljnim pripremama, nastupila je lakša atmosfera i bilo je prisutno više otvorenosti za kompromis. Jaz između javnih i privatnih stavova počeo je da se

¹⁵⁵ Do spajanja ove dve tradicije nije došlo bez neslaganja od strane OVK. Jedinica Kosovskog zaštitnog korpusa za počasnu stražu, pod komandom Nuredina Lustakua iz Drenice, odbila je da učestvuje na sahrani. Veterani OVK protestovali su smatrajući da Rugova ne zaslužuje da počiva na groblju mučenika rata. Neki su maltretirali radnike koji su pripremali grobnicu. Posle sahrane, veterani su čak razmatrali i mogućnost da se izvrši ekshumacija poginulih pripadnika OVK i da se oni sahrane na drugom mestu.

¹⁵⁶ Naime, vođa PDK-a Tači odustao je od svoje otvorenosti za uslovnu nezavisnost u korist "potpune nezavisnosti". Gnevne optužbe za izdaju potekle su sa Kosova kada je ministar inostranih poslova Albanije, Besnik Mustafaj, krajem septembra izjavio da je uslovna nezavisnost najbolja. Blerim Šala, koordinator radnih grupa za pregovore o statusu, bio je na sličan način izvrgnut ruglu zbog nezadovoljavajućeg patriotizma kada je načeo tu temu. Branio se u televizijskom intervjuu 30. oktobra, objašnjavajući da pošto su sve partije za nastavak misije KFOR-a i za to da se koristi evro, jasno je da Kosovo ne bi imalo potpunu nezavisnost.

¹⁵⁷ Čak i partija (Ora) čiji su portparoli izražavali sumnje u nacrt rezolucije izjavili su da će glasati za nju da ne bi predstavljali "smetnju".

smanjuje. Okrepljujuće brz i složan izbor Fatmira Sejdiua za naslednika predsednika Rugove, iza kojeg je usledio skoro poslovan nastavak priprema za sastanak o decentralizaciji koji je bio zakazan za 20. februar 2006. godine, nagoveštavaju dalji napredak.

Krajem leta i u jesen 2005. godine dalo se naslutiti kakvi mogu biti sporedni efekti političke disfunkcije u centru. U različitim delovima zemlje skoro svake dve nedelje javljale su se nove oslobodilačke armije. Iako su na terenu veoma slabe i čine ih marginalne figure i kriminalci, atmosfera neizvesnosti im je olakšala da dobiju na publicitetu. U Prištini i drugim gradovima, omladinski pokret Vetevendosje! (Samoopredeljenje!) Albina Kurtija¹⁵⁸ dominirao je u medijima svojom idiosinkratičkom platformom da pregovora ne treba da bude i da Kosovo treba da istera UNMIK i KFOR narodnim demonstracijama.¹⁵⁹ U avgustu, Tači, vođa PDK-a, nakratko je koketirao idejom da se pridruži ovim zahtevima i pozove na ulične demonstracije u kojima će zahtevati referendum o nezavisnosti.¹⁶⁰

Kosovski Albanci ne uviđaju u potpunosti potrebu da svoje zahteve potkrepe argumentima niti znaju gde bi to trebalo da čine. Oni smatraju da su njihovi zahtevi za imovinu, sredstva i ratnu odštetu od Srbije očigledni i bez dokaza. Do decembra 2005. godine prikupljanje ovih podataka bilo je povereno jednoj zanemarljivoj službi pri ministarstvu finansija, čiji zaposleni niti govore engleski niti su sposobni da od toga izgrade pravni predmet.¹⁶¹ Kosovski Albanci, koji po svojoj kulturi nisu legalisti, podneli su mali broj pojedinačnih zahteva za isplatu ratne odštete, dok su Srbi ohrabrivani iz Beogarda sudovima na Kosovu podneli preko deset hiljada predmeta.¹⁶² Ovim su Albanci postali ugroženi od nove invazije Srba, ali ne tenkovima, već zahtevima na ime svojinskih prava.

C. BEOGRAD

Političari u Beogradu i dalje tretiraju Kosovo ili kao imovinu koju treba podeliti na srpska i albanska područja, a da se pri

tome sačuva što je više moguće srpske kulturne i verske baštine, ili kao sredstvo u domaćim razmiricama. Stvarne potrebe kosovskih Srba retko se uzimaju u obzir. Državnocentrični pristup ogleda se i u sastavu srpskog pregovaračkog tima, čiji su članovi mnogobrojni beogradski analitičari, ali samo dva Srbina sa Kosova.¹⁶³ Čak i ta dvojica su blisko povezani sa politikom u Beogradu; obojica žive severno od Ibra u području gde je većinsko srpsko stanovništvo i ne predstavljaju većinu Srba sa Kosova, koji žive južno od ove reke u izolovanim enklavama. Šira zastupljenost je prenetna na pododbore za kulturno nasleđe, privredu, povratak i decentralizaciju.

Nakon što je počeo da se uključuje u ceo proces, Beograd se nada da će uspeti da ograniči konačnu odluku Saveta bezbednosti na jednu minimalnu i nejasnu odluku u kojoj se ne bi pominjala nezavisnost i da iskoristi pregovore kako bi sačuvarao čast time što će izbegavati svako spoljašnje pokazivanje poraza, a da će istovremeno naći načina ili da na neodređen rok odloži nezavisnost ili da je potpuno onemogućiti. Čini se da su političari spremni da samoupravu u praksi ustupe kosovskim Albancima ako se time odlaže formalna nezavisnost, kao što je rezimirano u neodređenom zvaničnom sloganu “više od autonomije, manje od nezavisnosti”. Međutim, vlada nije uspela da ovo prevede u određene predloge, kao što ih je u novembru 2005. godine ministar inostranih poslova Rusije Lavrov podsticao da učine.¹⁶⁴ Beograd će u pregovorima pokušati da odvoji Srpsku teritoriju, uključujući i crkve i manastire, od direktne kontrole Albanaca i da uspostavi neosporno zakonsko pravo svojine na što je moguće više imovine, sredstava i resursa. Ipak, bez obzira koji ustupci budu na kraju ponudeni, političari iz Beograda verovatno neće pristati na odluku prema kojoj se Kosovu daje nezavisnost, bez obzira na formu.

Savetnik predsednika Tadića primetio je da će međunarodna zajednica primeniti dinamiku pitanje po pitanje da bi objavila “prihvatanje pojedinih naših zahteva, kao što je decentralizacija... kao kompenzaciju za to što smo se pomirili sa uslovnom nezavisnošću”.¹⁶⁵ Ministar inostranih poslova Drašković zalaže se za potpisivanje posebnog sporazuma za svako pitanje, a ne za sve u paketu, kako bi nezavisnost izostala iz jednačine.¹⁶⁶ Mada nije odmah prepoznato, ovo bi Srbiji omogućilo da u najvećem delu ostane u procesu i da ga napusti tek pred kraj, kada pitanje statusa bude nametnuto. Tada ne bi bilo potrebe da bilo koji političar prebacuje krivicu za davanje Kosova nekom drugom, dok bi raskid sa međunarodnom zajednicom bio

¹⁵⁸ Harizmatični bivši vođa studenata, koji je uhapšen 1999. godine i proveo u zatvoru u Srbiji do decembra 2001.

¹⁵⁹ Ovaj narastajući urbani omladinski pokret dospelo je u vesti zbog svojih provokativnih akcija: pisanja grafita na objektima i vozilima UNMIK-a; bacanja jaja na zvanične posetioce iz Srbije i na sedište UNMIK-a; prosipanja crvene farbe na ulaze u Skupštinu Kosova kako bi otežali pristup poslanicima; upućivanja poziva hakerima da napadnu veb-sajt KFOR-a, i bušenja guma na vozilima UNMIK-a.

¹⁶⁰ Razgovor Krizne grupe, Priština, 31. avgust 2005.

¹⁶¹ Razgovor Krizne grupe, Adil Fetahu, sekretar Komisije za procenu štete, Priština, 24. avgust 2004.

¹⁶² Albanci su podneli manje od 3.000 takvih predmeta.

¹⁶³ Marko Jakšić i Goran Bogdanović.

¹⁶⁴ “Lavrov: Srbi, konkretno” [Lavrov: Serbs, be concrete], *Kurir*, 8. novembar 2005.

¹⁶⁵ Leon Kojen, citat iz *Blica*, 02. decembar 2005.

¹⁶⁶ Komentare citirao *Tanjug*, 24. decembar 2005.

sveden na najmanju meru, a dobit od pregovora bi mogla biti maksimalna.

Čini se da je međunarodna zajednica svesna političkih konstrukcija Beograda i da se nada da će ga zadržati u pregovorima što je duže moguće kako bi se obezbedio maksimalni doprinos srpske strane u konfigurisanju konačnog ishoda odluke o statusu. Kontakt grupa i Ahtisari žele da Beograd iskoristi ovaj proces za unapređenje uslova života Srba na Kosovu, i vide veličinu i ovlašćenja međunarodne misije predviđene za period nakon rešavanja statusa kao pitanje na kojem mogu da angažuju Srbiju, uz pretpostavku da bi joj više odgovarala sveobuhvatna i snažna dugoročna međunarodna prisutnost. Međutim, Ahtisari i njegov tim su već izjavili da oni žele jedinstven dogovor, a ne neku vrstu jelovnika sa kojeg Srbi mogu da biraju jela *a la carte*.

1. Kakav status?

Svaka ambicija da Beograd ponovo direktno vlada kosovskim Albancima zaista je nestala, ali u septembru 2005. godine, predsednik Tadić je insistirao na tome da Srbija ne može da napusti ni svoju istorijsku teritoriju ni preostalih 100.000 Srba.¹⁶⁷ Istog meseca koordinator za Kosovo, Rašković-Ivić, predložila je da Srbija zadrži suverenitet, kontrolu nad kosovskim granicama, labav nadzor nad fiskalnom i carinskom politikom, i nadležnosti vezane za odbranu i predstavljanje u inostranstvu, dok bi Kosovo imalo sve druge izvršne i zakonodavne nadležnosti i vodilo sudski sistem.¹⁶⁸ Sredinom novembra 2005. godine, ministar inostranih poslova Drašković sugerisao je da bi kosovski Albanci mogli imati “unutrašnju nezavisnost”, “oružane snage, policiju, zakonodavstvo, poreski sistem i sve druge vrste sile”, članstvo u svim međunarodnim telima izuzev u UN, ali uključujući i MMF, Svetsku banku i Međunarodnu telekomunikacionu uniju – a da spoljne granice Srbije ostanu netaknute.¹⁶⁹

Narednog meseca vladini izvori pustili su u opticaj ideju o definisanju široke autonomije za Kosovo sa međunarodnim garancijama: “Ove garancije bi značile da ovu autonomiju ne bismo mogli da ukinemo u svakom trenutku, ali takođe i da albanska većina ne bi mogla da traži nezavisnost”.¹⁷⁰ Na ovaj način Beograd bi pokušao da reši pitanje straha kosovskih Albanaca od eventualnog ponovnog nasilnog ukidanja autonomije od pre 1998.

godine, kao što je Milošević uradio. Međutim, što više praktičnih atributa državnosti Beograd ustupi Kosovu, kao što realno mora učiniti, sve je teže opravdati zadržavanje poslednjih elemenata pompe, kao što su ministarstvo inostranih poslova i mesto u UN.¹⁷¹

Za negiranje nezavisnosti u Beogradu se koriste prevashodno legalistički argumenti, na račun funkcionalnosti i razvoja Kosova. Premijer Koštunica je rekao 24. oktobra 2005. godine na Savetu bezbednosti da “raskomadati demokratsku državu ...protiv njene volje...bio...bi slučaj bez presedana u međunarodnom pravu i u praksi Ujedinjenih nacija”, štetno po međunarodni poredak koji se zasniva na teritorijalnoj nepovredivosti suverenih i jednakih država. Ovde i u odluci Skupštine od 21. novembra, Srbija insistira na obavezi Saveta bezbednosti da garantuje njenu teritorijalnu celovitost. Međutim, Srbija nije uzela u obzir implikacije sve prisutnijeg ugovornog elementa suverenosti (kako je izraženo u “obavezi da štiti” koju je jasno iznela Međunarodna komisija za intervencije i državni suverenitet,¹⁷² a podržala Generalna skupština UN u septembru 2005.) za situacije poput kosovske, gde je država tako očigledno prekinula veze sa svojim građanima.

Iako dokazuje da je Srbija i Crna Gora demokratska država, Beograd ostaje bez reči kada treba da objasni kako bi eventualno praktično integrisao Kosovo u tu demokratiju: ili kao trećeg člana nestajuće državne zajednice Srbije i Crne Gore sa proporcionalnom zastupljenošću na svim ključnim pozicijama; ili pridruživanjem zajednici u kojoj se podrška fanatično antialbanskoj Srpskoj radikalnoj stranci u anketama približava procentu od 40 posto. Beograd se takođe dokazao i kao još uvek nespreman da se razračuna sa destruktivnim nasleđem državnih službi iz 1990-tih, što je zapravo slučaj zvanične amnezije koja pogoršava strahove Albanaca.

Nova strategija međunarodne zajednice da iskoristi evropsku integraciju i kao šargarepu i kao štap kojim će potaći Srbiju da prihvati nezavisnost Kosova zasnovana je na nepouzdanom proračunu da javnost u Srbiji želi integraciju po svaku cenu. Međutim, 71 posto poslanika u Skupštini Srbije pripada partijama koje su ili otvoreno neprijateljski nastrojene prema Evropi ili su u najboljem slučaju evroskeptici. Jedan beogradski političar smatra da evropska integracija motiviše samo oko 100.000 upisanih glasača.¹⁷³ Stav i politika Srbije prema Kosovu egzistiraju u intenzivnijem okruženju od onog u kojem bi štapovi i

¹⁶⁷ “Srbija ne može da napusti Kosovo, kaže Tadić”, *Daily News Report*, pregled vesti dana servisa “VIP”, 23. septembar 2005.

¹⁶⁸ Intervju u dnevnim novinama *Danas*, “Srbiji suverenitet, Kosovu izvršna, zakonodavna i sudska vlast”, 22. septembar 2005.

¹⁶⁹ Intervju u *Frankfurter Rundschau*, 16. novembar 2005.

¹⁷⁰ *Večernje novosti*, 16. decembar 2005.

¹⁷¹ Vidi Džudi Bat, *The Question of Serbia*, Chaillot Paper br. 81, avgust 2005, Institut za strateške studije EU, Pariz, za upečatljivo istraživanje spremnosti Srbije da zadrži Kosovo kao teritoriju, dok istovremeno negira svoje obaveze prema njegovom većinskom stanovništvu.

¹⁷² Vidi izveštaj iz decembra 2001. na adresi <http://www.iciss.ca/report-en.asp>.

¹⁷³ Razgovor Krizne grupe, srpski političar, Beograd, februar 2006.

šargarepe međunarodne zajednice mogli da odjeknu. Nakon što je čuo da ruski ministar Lavrov govori protiv nametnutih rešenja, Koštunica je preuranjeno zaključio da "očekivanja uslovne nezavisnosti padaju u vodu... mi držimo sudbinu Kosova uglavnom u našim rukama".¹⁷⁴ Predsednik Tadić insistirao je da "Kosovo nije na prodaju. Nezamislivo je da bilo koja demokratska država treba da uđe u EU pod tim uslovima".¹⁷⁵ Kada ministar inostranih poslova Slovenije Rupel ili Lavrov kažu da nema trajnog rešenja bez saglasnosti Srbije, Beograd to tumači kao dozvolu da svoju saglasnost trajno uskrati.

Vreva koja je nastala izveštavanjem medija u Srbiji o pitanju Kosova predstavlja faktor kojim se drži na okupu neformalni savez DSS-a sa partnerima preostalim iz doba Miloševića, SPS-om, i SRS-om, kao i sa organima bezbednosti i glavnom strujom izbornog tela. Ali čak i ako Kosovo ponovo dođe u središte pažnje javnosti,¹⁷⁶ emocije su daleko drugačije od onih iz 1990-tih. Ljudi su se zamorili od neprekidnih priča o Kosovu, a zamor i rezignacija javnosti usled verovatnog gubitka Kosova u porastu su. Skoro polovina anketiranih u novembru 2005. videla je nezavisnost Kosova kao najverovatniji rezultat pregovora o statusu. Samo 21 posto je podržalo borbu da se Kosovo zadrži, dok je 45 posto bilo za to da se Kosovo napusti.¹⁷⁷ Jedan organizator slične ankete komentarisao je da su naponi vlade da "ponovo rasplamsa...nadu da će Kosovo biti spašeno" kontraproduktivni jer bi onda bilo veoma teško objasniti njegov gubitak.¹⁷⁸

Mada se čini da postoji jedna skrivena struja u stavovima koji favorizuju normalnost, evropsku integraciju i privredni razvoj, političari još uvek osećaju da ih vidljivije nacionalističko raspoloženje obavezuje da zauzmu čvrst stav po pitanju Kosova i da predaju što je manje moguće nasleđa Srbije iz 1990-tih. Jedan zapadni diplomata primetio je da bi Srbiji možda trebala jedna bolnija katarza – zbog gubitka Kosova – da bi promenila kurs.¹⁷⁹ Ipak neki srpski političari smatraju da formula "teritorija za razvoj"

nikada neće biti prihvaćena i da bi pokušaj njenog nametanja trajno okrenuo državu od Evrope.¹⁸⁰

Iako je predsednik Tadić upozorio Srbe u oktobru 2005. da bi rešenje moglo biti nametnuto spolja, nacionalistički spektar još uvek smatra da zakonsko pravo da se saglasnost uskrati predstavlja džoker u rukavu. U rezoluciji Skupštine Srbije koju su izradili i doneli DSS, SRS i SPS neposredno pred početak pregovora, stoji da će Srbija svako nametnuto rešenje za Kosovo proglasiti "nelegitimnim, nezakonitim i nevažećim", čime se ponavlja pozicija patrijarha Srpske pravoslavne crkve Pavla da bi takav čin "zaposedanja" predstavljao okupaciju.¹⁸¹ Generalni sekretar SRS-a Aleksandar Vučić tvrdi da bi se nesaglasnošću "očuvala šansa da se o statusu Kosova razgovara kroz pet, dvadeset, ili 30 godina, pod promenjenim i donekle povoljnijim okolnostima".¹⁸² Ali time bi se takođe podstakao i egzodus Srba sa Kosova i otežalo međunarodnoj zajednici da među vodama kosovskih Albanaca zagovaraju ideju da mnogo toga treba da daju Srbima.

Nekoliko dana nakon izjava Sojersa, britanskog političkog direktora, koje su preneli mediji, retorika Beograda u pogledu Kosova dobila je oštrij ton. Potpredsednik Radikalne partije, Tomislav Nikolić, izjavio je 10. februara 2006. da se dogovorio sa Koštunicom da će u slučaju da Kosovo dobije nezavisnost, "Narodna skupština Republike Srbije doneti odluku kojom će se nezavisnost odmah proglasiti...okupacijom dela teritorije Srbije i obavezati svi oni u Srbiji koji po ustavu imaju dužnost da brane celovitost teritorije Republike Srbije da brane Srbiju svim raspoloživim sredstvima".¹⁸³ Vlada se nije oglasila dva dana, zatim je izdala jednu zagonetnu izjavu koja se nije bavila Nikolićevim tumačenjem suštine njegovog sastanaka sa Koštunicom, već je kritikovala one koji tvrde da je Kosovo izgubljeno i tako šire defetizam.¹⁸⁴ Nikolićevu izjavu je kritikovao veći broj opozicionih političara, kao i ministar inostranih poslova Drašković, pri čemu su je svi nazvali povratkom na retoriku i politiku iz 1990-tih. Istaknuti srpski političar sa Kosova, Oliver Ivanović, okarakterisao je Nikolićeve komentare kao neproduktivne za Srbe sa Kosova.¹⁸⁵

Nikolić je vođa najveće parlamentarne stranke u Srbiji, čija popularnost se bliži procentu od 40 posto i čija je podrška od ključnog značaja za opstanak Koštuničine vlade. Njegovi komentari odražavaju populistički, najniži zajednički

¹⁷⁴ "Sudbina Kosova je 'u našim rukama', kaže premijer", B-92, 10. novembar 2005.

¹⁷⁵ Intervju u *Rossiyskaya Gazeta*, 17. novembar 2005.

¹⁷⁶ Na primer, anketa koju je izvršio *NIN* 12. novembra 2005. godine pokazala je da je Kosovo izronilo iz skoro potpunog zaborava i da ga 43,5 posto ispitanika smatra najhitnijim nacionalnim pitanjem, koje je i ispred ekonomije (10 posto) i pristupanja EU (4,5 posto).

¹⁷⁷ Ibid. Tokom NATO bombardovanja u martu 1999, skoro 70 posto ispitanika u anketi bilo je za odbranu Kosova, a samo 18 posto da se Kosovo napusti, *Daily News Report*, pregled vesti dana servisa "VIP", 18. novembar 2005.

¹⁷⁸ Sociolog Srećko Mihajlović, citiran u *Daily News Report*, pregledu vesti dana servisa "VIP", 25. novembar 2005.

¹⁷⁹ Razgovor Krizne grupe, London, 10. januar 2006.

¹⁸⁰ Razgovor Krizne grupe, Marko Jakšić, severna Mitrovica, 3. februar 2006.

¹⁸¹ Izjava data na Svetom arhijerejski sinodu Srpske pravoslavne crkve, 6. novembar 2005, kao podrška premijeru Koštunici nakon njegovog obraćanja Sinodu.

¹⁸² Izjava objavljena u *Večernjim novostima*, 3. novembar 2005.

¹⁸³ "Srbiju braniti svim sredstvima", B92, 10. februar 2006.

¹⁸⁴ "Vlada se oglasila", B92, 12. februar 2006.

¹⁸⁵ "Vlada bez reakcije" B92, 11. februar 2006.

imenitelj razmišljanja u najvećem delu izbornog tela. Od tada je javno pozvao da se Srbija povuče iz pregovora ako se ispostavi da je budući status Kosova unapred odlučan.¹⁸⁶ Koštuničin savetnik za Kosovo, Aleksandar Simić, reagovao je na izjave Nikolića i Sojersa rekavši da Srbija ne bi nikada priznala nezavisnost Kosova i da bi u slučaju da Kosovo dobije nezavisnost zadržala pravo da jednog dana "povrati ono što je nezakonito izgubljeno".¹⁸⁷ Takođe je pozvao Srbiju da održi narodni referendum o nezavisnosti Kosova, ako bude potrebno, što je ideja koju je podržala i šef Koordinacionog centra, Rašković-Ivić.¹⁸⁸ Takvim referendumom bi se malo postiglo, izuzev što bi se stvorio prostor u javnosti za žalost i frustraciju.

Dobra vest je da izgleda da zvanična Srbija ovog puta vidi malo koristi od primene sile¹⁸⁹ i odlučno je isključila mogućnost otvorene vojne intervencije na severu Kosova. Vojska je trenutno slaba, zbog budžetskih problema i sredstava koja su protraćena na sumnjive nabavke. Iako je Nikolić ponovio svoju prvobitnu izjavu o odbrani Srbije svim raspoloživim sredstvima, i on insistira na tome da nije pozivao na rat.¹⁹⁰ Mada je pravio paralelu između Kosova i okupirane Palestinske teritorije.¹⁹¹ Nezvanične militantne nacionalističke grupe povezane sa službama bezbednosti i Radikalnom strankom još uvek imaju mogućnosti da uzrokuju probleme, naročito na severu Kosova, kao i u zemlji u obližnjem Sandžaku.¹⁹² Ipak, moguće je da veći deo političke halabuke iz prethodnih nedelja ne predstavlja ništa više do prve znake busanja u grud i besa koji će sigurno pratiti sporo shvatanje javnosti da je Kosovo zaista izgubljeno i da neće ostati pod suverenitetom Srbije.

Više puta ponovljena upozorenja od strane rukovodstva iz Beograda da bi nezavisnost Kosova destabilizovala region predstavljaju više implicitnu pretnju nego realnu analizu. Svode se na predviđanje radikalizacije u Srbiji ("SRS će doći na vlast") i pojačavanja apetita Srbije da pripoji Republiku Srpsku u Bosni.¹⁹³ Tipična je izjava predsednika

¹⁸⁶ Kometare dao Tomislav Nikolić u veoma gledanoj televizijskoj emisiji "Upitnik" na RTS1 (nacionalna televizija), 14. februar 2006.

¹⁸⁷ "Savet bezbednosti o Kosovu", B92, 14. februar 2006.

¹⁸⁸ Komentari Sande Rašković-Ivić u "Upitniku", 14. februar 2006.

¹⁸⁹ U uvodniku časopisa *NIN*, 3. novembar 2005. rezimirano je da "Srbi nisu prisutni na Kosovu u dovoljnom broju da bi mogli da primene albansku taktiku [pretećeg nasilja]. Samo su u Republici Srpskoj Srbi mogli da vrše pritisak na međunarodnu zajednicu kakav Albanci već uspešno primenjuju na Kosovu i Metohiji, u Makedoniji i južnoj Srbiji".

¹⁹⁰ "Vlada se oglasila", B92, 12. februar 2006.

¹⁹¹ "Ne damo Kosovo: Press intervju, Toma Nikolić, Srpska Radikalna Stranka," *Press*, 15. februar 2006.

¹⁹² Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 162, *Serbia's Sandzak: Still Forgotten*, 8. april 2005.

¹⁹³ RTS je preneo da je koordinator za Kosovo Sanda Rašković-Ivić izjavila da ako Kosovo dobije nezavisnost da će

Tadića s početka januara 2006. godine: "Nezavisnost...bi mogla da destabilizuje ne samo Srbiju i Crnu Goru, već i ceo region. Ja sam protiv destabilizacije drugih zemalja".¹⁹⁴ Uprkos takvim upozorenjima, drugi kosovski susedi – Makedonija, Crna Gora i Albanija – javno su dali do znanja da njima nezavisnost ne smeta. Diplomatski protesti upućeni ovim zemljama zbog njihovih najnovijih stavova o budućnosti Kosova pokazuju da je Beograd u raskoraku sa regionom.¹⁹⁵ Ali Srbija je i sve druge zemlje koje su nastale iz bivše Jugoslavije priznavala tek nekoliko godina nakon što je to učinila šira međunarodna zajednica.

Makedonija je više puta pokazala da prihvata bilo koji ishod koji ne predstavlja pretnju njenom suverenitetu i teritorijalnoj celovitosti i kojim se poštuju međunarodne norme.¹⁹⁶ Albanija zaslužuje pohvale za svoj uticaj kojim smiruje situaciju na Kosovu. Ministar inostranih poslova Mustafaj kritikovan je u Prištini što favorizuje uslovnu, a ne punu nezavisnost. Ipak, premijer Beriša je najveći deo svog pojavljivanja u televizijskoj dokumentarnoj emisiji o statusu Kosova u januaru 2006. posvetio tome kakav će tretman imati manjine.¹⁹⁷ Crna Gora se suzdržava od otvorenijih simpatija za nezavisnost Kosova, kako ne bi razbuktavala svoje odnose sa Srbijom u godini u kojoj će održati referendum za svoju nezavisnost.

Rukovodstvo u Beogradu ipak podržava teoriju svealbanskog domino efekta, tvrdeći da bi nezavisnost Kosova i konačno rasepkala susedne zemlje u kojima živi albanska manjina. Ministar inostranih poslova Drašković izjavio je u januaru 2006. godine da će nakon nezavisnosti

"to biti signal Albancima u susednim zemljama da zahtevaju isto, kao i signal Srbima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, čime se vraćamo u 1990-te i opet otvaramo Pandorinu kutiju", 5. decembar 2005.

¹⁹⁴ Intervju objavljen u *Wiener Zeitung* 5. januara 2006. Tokom svoje posete Moskvi, 15. novembra 2005, predsednik Tadić je upozorio da: "ovo može dovesti do dezintegracije drugih zemalja kao što su Makedonija [i] Bosna i Hercegovina". "Predsednici Rusije i Srbije razgovoraju o Kosovu u Moskvi", *RIA Novosti*.

¹⁹⁵ U jesen 2005. godine Srbija je naglo otkazala planiranu posetu predsednika Slovenije Dmrovška nakon što je izneo predlog za prelazak Kosova ka nezavisnosti. Srbija i Crna Gora bojkotovala je Parlamentarnu skupštinu Crnomorske ekonomske saradnje u Tirani 22. novembra, u znak protesta za podršku nezavisnosti koju je dao Albanski parlament. Sastanak predsednika vlada zemalja u regionu u novembru 2005. koji je trebao da se održi u Prištini bio je navodno otkazan da se Beograd ne bi uznemirio.

¹⁹⁶ Međutim, postoji jedno nerešeno pitanje. Makedonski zvaničnici nervozni su zbog činjenice da jedan mali deo granice sa Kosovom nije adekvatno obeležen. Nije verovatno da se to može uraditi pre rešavanja statusa Kosova. Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 37, *Macedonia: Not out of the Woods Yet*, 25. februar 2005.

¹⁹⁷ U dokumentarnom filmu Balkanske istraživačke mreže (BIRN) "Da li neko ima plan?", koji je imao premijeru u regionu u januaru i februaru 2006. Vidi www.birn.eu.com.

uslediti zahtevi za odvajanje teritorija na jugu Srbije, u Crnoj Gori, Makedoniji i Grčkoj¹⁹⁸ – implicitna tvrdnja da Srbija bolje poznaje interese ovih država od njihovih vlada.

Mada se čini da beogradski političari imaju jednu zajedničku želju, a to je da se zadrži formalni suverenitet na Kosovu, pri čemu bi *de facto* bio podeljen između Albanaca i Srba, više nacionalistički nastrojene partije DSS, SPS i SRS imaju i naglašeniji negativni stav. Osećajući se politički u prednosti, SRS i SPS odbijaju da se priključe pregovaračkom timu Beograda i insistiraju da se ishod pregovora stavi na referendum u Srbiji. Za razliku od njih, predsednik Tadić nagoveštava da su svesni verovatnoće da se dobije nezavisnost i da bi Srbija trebalo da izvuče bar nešto za sebe: “Moja politika... govori šta Srbija želi na Kosovu. Ovo je jedini način da se spreči diktirano rešenje. Ako samo govorimo šta ne želimo, povećavamo verovatnoću da nam rešenje bude nametnuto”.¹⁹⁹ Oslanjajući se na ideje preminulog vođe DS-a Djindjića,²⁰⁰ Tadić je u Moskvi u novembru 2005. izneo nove predloge za razdvajanje dva konstitutivna entiteta na Kosovu. Unošenjem Tadićeve koncepcije entiteta u svoju platformu, Beograd je mogao da ustvrdi da ona samo odslikava Eideove predloge za decentralizaciju i da nema za cilj podelu.²⁰¹ Zapadne diplomate nisu uvereni,²⁰² a Tadićevi raniji razgovori sa potpredsednikom Vlade Labusom, dugogodišnjim zagovornikom podele, dovode ovaj predlog u vezu sa idejama koje dolaze od Labusove partije G17+ da bi “kroz pet godina, srpski entitet pripao Srbiji, a albanski deo bi postao nezavistan”.²⁰³

Trenutna razmišljanja u Beogradu ukazuju na to da će Vlada verovatno učestvovati u pregovorima sve dok na dnevni red ne dođe nezavisnost, verovatno sredinom ili krajem jeseni 2006. U tom trenutku njena delegacija bi se povukla, a moguće je da će Koštuničina vlada u znak protesta dati ostavku i raspisati parlamentarne izbore, kako ne bi bili okrivljeni za gubitak Kosova. Ne bi trebalo u potpunosti isključiti i mogućnost referenduma u Srbiji o nezavisnosti Kosova.

¹⁹⁸ Vidi *Daily News Report*, pregled vesti dana servisa “VIP”, 16. januar 2006. Na konferenciji u Beogradu 20. decembra 2005, Koštuničin savetnik Aleksandar Simić upozorio je da bi nezavisnost Kosova konačno mogla dovesti do ujedinjenja sa Albanijom, što bi ugrozilo stabilnost na Balkanu, što bi “čak moglo dovesti do novih ratova”.

¹⁹⁹ Intervju časopisu *NIN*, 1. decembar 2005.

²⁰⁰ Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 143, *Kosovo's Ethnic Dilemma: The Need for a Civic Contract*, 28. maj 2003, za pregled Djindjićevih ideja za konačni status dva entiteta.

²⁰¹ Izvod iz Beogradske platforme objavljen početkom januara 2006.

²⁰² Razgovor Krizne grupe, Pariz, 6. januar 2006.

²⁰³ Član predsedništva G17+ Čedomir Antić, u intervjuu objavljenom u *Blicu*, 21. novembar 2005.

2. Decentralizacija

Beograd još uvek sagledava plan međunarodne zajednice o decentralizaciji prevashodno kao sredstvo koje se može iskoristiti za ponovno uspostavljanje kontrole na jednom delu teritorije Kosova, a ne kao način institucionalne zaštite Srba i drugih manjina unutar nezavisnog Kosova. Od marta 2004. godine, međunarodni plan se značajno promenio u korist decentralizacije, da bi do kulminacije došlo sa predlozima Eidea. Ministar inostranih poslova Drašković smatra da je za postizanje stepena zaštite Srba na Kosovu kojim će Beograd biti zadovoljan, “skoro da je dovoljno zatražiti bezuslovnu primenu preporuka koje je dao Kai Eide”.²⁰⁴ Kao što je već primećeno, predsednik Tadić smatra da su Eideovi predlozi dovoljno sveobuhvatni da se na osnovu njih realizuje njegovo rešenje sa “dva entiteta”. Nakon što je uvukao Srbiju u ceo proces, Eideov recept se sada razvodnjava, što može dovesti do toga da Beograd to smatra nepoštenim. U svakom slučaju, Srbija će sigurno odbiti da prihvati nezavisnost Kosova u zamenu za decentralizaciju.²⁰⁵

U beogradskom pristupu decentralizaciji postoje dve povezane teme koje se neprestano ponavljaju: nepriznavanje prava ili sposobnosti albanske većine da vlada na celokupnoj teritoriji Kosova, i želja da se administracija za kosovske Srbe recentralizuje pod vlašću Beograda. Drugim rečima, Srbija nije mnogo zainteresovana za decentralizaciju kao načelo samo po sebi. “Za zvanični Beograd, model za preživljavanje Srba na Kosovu je severna Kosovska Mitrovica, uz neka poboljšanja... Zbog toga unapređujemo plan teritorijalnih jedinica na Kosovu kojima bi se zaštili Srbi”, izjavila je Rašković-Ivić.²⁰⁶ Često se kao argument navodi i to da bi Priština trebalo da, po principu reciprociteta, ustupi onaj stepen autonomije kosovskim Srbima koji Beograd daje Kosovu.

Rešavajući pitanje Kosova, Beograd radije svoje zahteve i pritužbe upućuje isključivo UNMIK-u, kao da PISK i ne postoji. Uz objašnjenje da je decentralizacija “jedini način da se obezbedi opstanak Srba”, u raznim planovima za budućnost Kosova, koje je predstavila Srbija, područja na kojima živi i vlada albanska većina tretiraju se kao pusta, neprijateljska pustinja koju treba ili izbegavati ili prelaziti samo duž posebno dogovorenih koridora. Pored toga što albanski deo Kosova karakteriše kao rupu preplavlenu organizovanim kriminalnim i islamskim terorizmom, bez osnova pokušava da svom taboru priključi i druge

²⁰⁴ Intervju u *Večernjim novostima*, 10. novembar 2005.

²⁰⁵ Da bi to pokazali, nagovestio je Marko Jakšić, Srbi na Kosovu bi mogli čak i da bojkotuju opštinske izbore koji su zakazani za kraj 2006, razgovor Krizne grupe, severna Mitrovica, 3. februar 2006.

²⁰⁶ Obraćanje na konferenciji “Kosovska Mitrovica 1999-2005, severni deo”, severna Mitrovica, 23. septembar 2005.

nealbance, zanemarujući podršku koju Turci, Bošnjaci, Romi, Aškalije i Egipćani daju nezavisnosti Kosova.²⁰⁷ Srbija se nije prilagodila tome niti primila k znanju da su se oni priklonili Albancima,²⁰⁸ a njeni zvaničnici navode severnu Mitrovicu koja je pod kontrolom Srba kao jedini multietnički grad na Kosovu.

Vlada u Srbiji kontroliše rasepkanu zajednicu kosovskih Srba preko paralelnih struktura²⁰⁹ i to koristi da negira legitimitet UNMIK-a i PISK-a. Rukovodeći delimičnim bojkotom PISK-a od strane Srba, Beograd je ojačao svoju uticaj nad Srbima sa Kosova. U razgovarima o predlogu za decentralizaciju koji je dala jedna srpska NVO na jednom međunarodnom sastanku, koordinator za Kosovo Rašković-Ivić odbacila je potrebu za formiranjem radne grupe za decentralizaciju koju bi činili kosovski Srbi, insistirajući na tome da o ovoj temi može da pregovara resorni ministar iz Srbije.²¹⁰ Njen koordinacioni centar izdao je retoričke pozive Srbima sa Kosova da napuste svoju službu kod UNMIK-a i PISK-a i preorjentišu se na srpske državne institucije, jer čovek "ne može da služi dva gospodara". Takođe je podsticala Srbe sa Kosova da nastave sa neplaćanjem računa za struju KEK-u.

Ovim se negira priznavanje ovlašćenja PISK-a i UNMIK-a, a Koordinacionom centru se daje na težini kada zahteva da elektroprivredu u srpskim područjima UNMIK prepusti državnom elektroprivrednom preduzeću u Srbiji. Tokom nedavnog perioda hladnog vremena, Srbija je blokirala prenos električne energije na Kosovo iz susednih zemalja²¹¹ nudeći UNMIK-u električnu energiju iz vlastite mreže, ali samo za snabdevanje područja na kojima žive Srbi i nealbanci. Dogovor nije postignut, a i Albanci i Srbi su

²⁰⁷ Predsednik Tadić je predložio da se područja u kojima žive nesrpske manjine uključe u sporni Srpski entitet. Komentari posle sastanka sa ministrima inostranih poslova koji su predstavljali deset zemalja jugoistočne Evrope u Beogradu, 7. decembar 2005.

²⁰⁸ Izraziti pokazatelj da se ove nesrpske manjine svrstavaju uz kosovske Albance je i taj da i oni, prema nedavnim redovnim tromesečnim anketama UNDP-a, isto rangiraju tri najvažnija problema na Kosovu: (1) nezaposlenost, (2) neizvestan konačni status Kosova i (3) siromaštvo. Za razliku od toga, za Srbe sa Kosova najvažniji su: (1) javna i lična bezbednost, (2) međuetnički odnosi i (3) nezaposlenost.

²⁰⁹ Šef Koordinacionog centra za Kosovo Rašković-Ivić govori o "vertikalnom duhu koji vodi kroz našu zajednicu, ali u tom duhu nema mesta za netoleranciju". obraćanje na konferenciji "Kosovska Mitrovica 1999-2005, severni deo", severna Mitrovica, 23. septembar 2005.

²¹⁰ Seminar Parlamentarne skupštine NATO-a, "Kosovo: Decentralizacija kao ključ budućih pregovora o statusu", Rim, 28. oktobar 2005.

²¹¹ Razgovor Krizne grupe sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara Sorenom Jesenom Petersenom, Priština, 1. februar 2006.

podjednako bili izloženi restrikcijama struje.²¹² Beograd je restrikcije u srpskim selima predstavio kao znak albanske diskriminacije i pokušaj etničkog čišćenja, iako je zapravo njima bilo pogođeno daleko više Albanaca nego Srba.

Revidiranim predlogom decentralizacije koji je pregovarački tim u Beogradu pripremio za razgovore u Beču napuštaju se ideje povezivanja srpskih područja kopnenim koridorima. Ovaj predlog je realističniji nego onaj iz aprila 2004. i ponovo se poziva na Eideov izveštaj. Umesto teritorijalnog kontinuiteta, opštine sa većinskim srpskim stanovništvom imale bi "funkcionalne veze", koje bi se održavale kako putem novih organa za upravljanje kulturnim, socijalnim/ zdravstvenim službama i finansijskom/ekonomskom autonomijom, tako i putem direktnih veza sa Beogradom. Imajući na umu zabrinutost Albanaca i međunarodne zajednice za eventualnu rasepkanost pravne države, ovim predlogom se ne zahtevaju slične nadležnosti za policiju i sudstvo na nivou entiteta. To bi ostalo na nivou opštine, uz, posredno se zaključuje, labavo uklapanje u centralu policijsku službu i sudsku hijerarhiju na nivou Kosova. Tačan broj novih opština sa većinskim srpskim stanovništvom koje Beograd traži nejasan je, ali u predlogu se navode četiri šira geografska područja u kojima bi mogle biti formirane. Rašković-Ivić kaže: "Najvažnije je da se formira petnaest ili više nealbanskih opština".²¹³ Beograd želi da potpomogne lokalnu opštinsku upravu svojim ljudima i mogao bi to predstaviti kao kontrargument za zabrinutost Albanaca i međunarodne zajednice da bi suviše novih, malih opština bilo administrativno i finansijski neodrživo.

Predlogom iz Beograda predviđa se da bi se kopneno područje srpskog entiteta prostiralo na lokacije Srpske pravoslavne crkve i zaštićene zone oko njih, a traži se i da se o zaštiti pravoslavnog nasleđa razgovara u okviru pitanja decentralizacije, a ne kao o posebnom pitanju.²¹⁴ Eventualni povraćaj velikih crkvenih gazdinstava vidi se

²¹² Vidi "zamenik specijalnog predstavnika generalnog sekretara Riker apeluje na Beograd da sarađuje u duhu "Sporazuma o energiji za zajednicu", Saopštenje za štampu UNMIK-a, 3. februar 2006. Nakon što je opovrgnuo komentare šefa Koordinacionog centra za Kosovo Sande Rašković-Ivić i izrazio žaljenje zbog istih, UNMIK je u svom tekstu pozvao "Beograd da dostavi više pojedinosti o svojoj ponudi da isporuči energiju, kako bi se utvrdilo da li bi realizacija ove ponude dovela do učvršćivanja nezakonitih paralelnih struktura ili bi predstavljala delotvorno sredstvo za unapređenje ekonomske održivosti energetskog sektora. [UNMIK] je izrazio suzdržanost prema ponudama za pomoć koje ne odgovaraju trenutnom zakonodavnom okviru Kosova".

²¹³ "Srpski argumenti u pregovorima o Kosovu i Metohiji", *Nova Srpska Politička Misao*, 5. decembar 2005.

²¹⁴ Vidi napomene Tadićevog savetnika Dušana Batakovića, *Daily News Report*, pregled vesti dana servisa "VIP", 28. decembar 2005.

kao još jedan klin kojim se mogu proširiti srpski entiteti. Iako nosioci viših crkvenih činova ovo mogu da vide i kao deo približavanja stavovima vlade po pitanju statusa Kosova, jednom delu crkvenih veledostojnika nije sve jedno zbog toga što se njihove crkve i manastiri mobilisu u službi zahteva za teritoriju.²¹⁵

Beograd već dugo radije podržava povratak raseljenih Srba u preostala područja koja su kompaktno naseljena Srbima, a ne u okruženja u kojima preovladava albanski živalj, odnosno u sela i nove opštine sa većinskim srpskim stanovništvom, a ne u gradove.²¹⁶ Do sredine 2005. godine, UNMIK je bio spreman da razgovara o "rešenjima za raseljene, a ne o povratku".²¹⁷ Ovo je pretočeno u Eideovu preporuku "da se podrži povratak ljudi tamo gde mogu da žive, a ne samo tamo gde su nekada živeli". Nerealan broj od 200.000 potencijalnih povratnika koji navode srpski zvaničnici raspljuje albanski strah od "ponovne kolonizacije" od strane Srba i dovodi do toga da jača protivljenje PISK-a fleksibilnijoj politici povratka koja bi bila povezana sa decentralizacijom, kao što je to i primećeno krajem 2005. U svojoj izjavi od 31. januara 2006. godine Kontakt grupa je utvrdila da: "Decentralizacija može ...da predstavlja podstrek za povratak raseljenih lica koja bi trebalo da mogu da odaberu gde će na Kosovu živeti". Beograd želi da usmeri kolektivni povratak u područja za koja se nada da će nad njima imati kontrolu. Suprotno tome, UNMIK pokušava da podstakne prevashodno opštine sa većinskim albanskim stanovništvom da bolje opslužuju dobrovoljni pojedinačni povratak.²¹⁸

Beogradsko rukovodstvo bi želelo da formalizuje i produži vertikalni domet državne infrastrukture Srbije, idealno bi bilo da to bude u obliku direktne institucionalne veze sa većinskim srpskim opštinama kako bi se u najvećoj meri otklonila potreba saradnje sa Prištinom. Nakon što mu je francuska vada rekla da bi morao da bude realan u pogledu nezavisnosti, predsednik Tadić je insistirao na ustavnim i zakonskim vezama između srpskih opština i Beograda kao minimumu.²¹⁹ Srbija će verovatno na tome insistirati tokom procesa rešavanja statusa, dok će Priština pokušati da bilateralno dogovori odnose van konteksta formiranja kosovske države. Priština će takođe pokušati da obezbedi da sve veze idu preko institucija centralne vlade Kosova.

²¹⁵ Razgovor Krizne grupe, 2. februar 2006.

²¹⁶ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik Visokog komesarijata UN-a za izbeglice (UNHCR) Miško Mimica, Priština, 6. novembar 2003. Srbi koji se vraćaju u gradove zaista se suočavaju sa odsustvom bezbednosti. Vidi "Priču o propalim naporima za povratak", B-92, 8. februar 2006, za priču o pokušaju Zorana Stanišića da obnovi svoj posao u Prištini: nakon neprestanih pljački i opstrukcija, preselio se u Gračanicu.

²¹⁷ Razgovori Krizne grupe, UNMIK-ov koordinator za povratak Kilian Klajnšmit, Priština, 12. juli i 12. decembar 2005.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Razgovor Krizne grupe, Pariz, 6. januar 2006.

Dok Marko Jakšić, moćnik sa severa Kosova, smatra da kosovskim Srbima nije potrebna dozvola Albanaca ili međunarodne zajednice za ostvarivanje veza sa Beogradom,²²⁰ UNMIK je već počeo da dopušta prištinskim institucijama da započnu sa demontiranjem paralelne srpske telekomunikacione infrastrukture u centralnom Kosovu.²²¹

3. Imovina

Obezbeđenje imovine i sredstava na Kosovu od velikog je prioriteta za Srbiju. Srbija želi da iskoristi konfiskaciju i prisvajanje na osnovu hitnih zakonskih mera s kraja 1980-tih i početka 1990-tih, što je Miloševićovo nasleđe, a odbija da prizna diskriminaciju i destrukciju kojima se obrušio na većinsko stanovništvo na Kosovu. Umesto toga, Srbija smatra da Kosovo za svoj razvoj duguje Srbiji: "To je naša imovina, srpska država investirala je tamo 50-60 godina".²²²

Srpski zvaničnici su veštiji u predstavljanju svog slučaja od kosovskih Albanaca. Izneli su u javnost navodni inostrani dug Kosova koji iznosi više od milijardu dolara, a početkom februara 2006, šef njihovog privrednog tima za Kosovo lobirao je u Sjedinjenim Državama, dok njegovi pandani na Kosovu nisu imali ni dokumentaciju o ovom pitanju. Ipak, pozicija Srbije ukazuje na, u suštini, kolonijalno tumačenje odnosa sa Kosovom iz perioda Jugoslavije. Polažu pravo na udeo u mineralnim resursima i rudnicima, a zanemaruju činjenicu da je jugoslovenski fond za nerazvijena područja, čiji je Kosovo bio korisnik, bio formiran delom da bi se nadoknadile niske cene ruda mineralnih resursa i energenata sa Kosova koje su bile pod kontrolom države, kao i da je najveći deo sredstava dolazio iz Hrvatske i Slovenije. Srbija nije imala slične zahteve prema drugim korisnicima ovog fonda kao što su Makedonija i Bosna i Hercegovina.²²³

²²⁰ Razgovor Krizne grupe, severna Mitrovica, 3. februar 2006.

²²¹ U januaru 2006. godine, Regulatorna agencija za telekomunikacije Kosova (ART) demontirala je predajnike srpske mobilne telefonske mreže Mobtel u gradovima, a zatim je počela da ih isključuje u srpskim enklavama, zajedno sa fiksnom telefonskom mrežom koju održava Srpski PTT. Nakon šest godina zanemarivanja srpskih područja, Pošta i telekomunikacije Kosova (PTK) najavila je početkom februara da će svoje usluge proširiti i na ova područja.

²²² Šef grupe za ekonomska pitanja srpskog pregovaračkog tima, Nenad Popović, u komentarima koje je dao za B-92, 26. januara 2006. Još jedan primer: "Samo tokom perioda od 1971. do 1985., Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija investirala je \$15 milijardi na Kosovo i Metohiju; samo Republika Srbija investirala je \$9,6 milijardi. Danas Srbija otplaćuje inostrani dug za Kosovo i Metohiju u iznosu od \$1,4 milijarde; tokom perioda od 2002. do novembra 2005, plaćeno je \$130 miliona". Sanda Rašković-Ivić, "Argumenti Srbije u pregovorima o Kosovu i Metohiji", *Nova Srpska Politička Misao*, 5. decembar 2005.

²²³ Fond je finansiran doprinosima iz svih saveznih jedinica Jugoslavije, uključujući i Kosovo, proporcionalno BDP-u.

Srbija se protivila UNMIK-ovom programu privatizacije na svakom koraku, i obratiće se i Evropskom sudu pravde i Međunarodnom sudu pravde da bi odbranila prava svojih kompanija u stotinama društvenih preduzeća, u nadi da će oboriti slabašne pravne barijere koje joj je UN bezvoljno postavio na tom putu. S obzirom na ogromnu pažnju koju posvećuje zakonskom pravu vlasništva i veliku dokumentaciju koja nije dostupna ni UNMIK-u ni PISK-u, svakako u svojim rukama ima značajno oružje. Slabije upoznati sa svojinskim pitanjima, Albanci imaju tendenciju da nepokretnosti kupuju neformalno, da izbegavaju poreze, još iz perioda pre nego što je 1990-tih Srbija donela vanredne mere kojima im se zabranjuje kupovina srpske imovine. Srbija većinu svojih svojinskih zahteva može da dokumentuje, a Albanci će morati da im pariraju se više impresionističkim prikazima.

Srbija bi takođe mogla da iskoristi i presek iz Drugog svetskog rata koji je postao standard za sisteme povraćaja imovine od 1990-tih na ovamo za mnoge bivše komunističke zemlje u Istočnoj Evropi. Srpska pravoslavna crkva, čije zahteve Beograd želi da podrži, izgubila je veći deo svoje zemlje na Kosovu tokom 1940-tih. Međutim, gubici Albanaca datiraju iz ranijih epoha: konfiskacija zajedničke seoske zemlje za srpske doseljenike iz 1930-tih i proterivanje tokom i posle Prvog balkanskog rata 1912. i Prvog svetskog rata.²²⁴

Idući dalje od hiljada pojedinačnih zahteva za naknadu štete podnetih od strane kosovskih Srba, zvaničnici u Beogradu su ih usmerili u opštinske sudove na Kosovu. Ministar za rad Slobodan Lalović najavio je nameru da se traži naknada za 6.500 Srba koji su izgubili posao u preduzeću koje je sada poznato kao javno elektroprivredno preduzeće KEK.²²⁵ Međutim, ovo bi mogle biti nezgodne vode. PISK je postavio prešedan za povraćaj i naknadu za obnovu spaljenih srpskih kuća posle nemira iz marta 2004. i dodelio je svakoj oštećenoj porodici €2.000. Srbija nije ponudila naknadu za više od 100.000 kosovskih Albanaca koji su radili u javnom sektoru, a koji su otpušteni tokom 1990-tih, a kamoli za uništavanje desetina hiljada domova, opštu pljačku i proterivanje stotina hiljada kosovskih Albanaca, koje su počinile njene snage u periodu 1998-1999.

D. SRBI NA KOSOVU

Kosovski Srbi osećaju da se nalaze u nezavidnoj situaciji. Mnoge njihove vođe prete da će svi otići ako Kosovo dobije nezavisnost, a neki od njih verovatno i hoće, pogotovo

oni iz enklava. Mada su se političari iz Srpskog nacionalnog veća (SNV) koji će ovo najverovatnije podsticati već skućili i u Srbiji, većina kosovskih Srba nema kuda da ode. Čak i ako zaista budu odlučili da odu, prvo će morati da prodaju svoje kuće i stanove, a njihova vrednost na tržištu će opasti, usled masovnog egzodusa. Pošto su već pregurali i mnogo teže godine, koje su usledile neposredno nakon povratka Albanaca 1999. i nereda u martu 2004. godine, većina njih će odlučiti da izdrži, ma kakvo rešenje bilo doneto. Stav Beograda i Srpske pravoslavne crkve svakako će uticati na stepen i tempo eventualnog egzodusa, a, u najgorem slučaju, vlada bi mogla da pokuša da koordinira scenama sličnim evakuaciji iz srpskih naselja u Sarajevu 1996. godine, mada će se Crkva tome svakako protiviti.

1. Kako postati jedinstvena zajednica?

Zajednica kosovskih Srba je geografski i politički rascepkana, marginalno održiva, bez svog lokalnog političkog centra oko kojeg bi gravitirala, i oslonjena je na Beograd. Njen najveći urbani centar je agresivno nebezbedna severna Mitrovica, u kojoj ima mnogo izbeglica. Veći, ruralni element srpske zajednice je ukorenjeniji i stabilniji²²⁶, ali teško da može da izrodi političku elitu. Između Beograda koji je sklon da im zapoveda i njima manipuliše i Prištine koja je ravnodušna prema njima i zapostavlja ih, mnogi kosovski Srbi su dezorijentisani. Sve dok se nedavno nije pobunila zbog proširenja fiksne telefonske mreže iz Srbije na istočno Kosovo, Priština nije enklavama obezbedila nikakvu infrastrukturu, pošto je to učinila Srbija. U javnim preduzećima, kao što su KEK (Kosovska energetska korporacija), PTK (Pošta i telekomunikacije Kosova) i prištinski aerodrom, zaposleno je jako malo Srba, a ne postoji ništa što bi rastući privatni sektor kosovskih Albanaca obavezalo da ih zaposli. S druge strane, pokušaji međunarodnih rukovodilaca KEK-a da sa žiteljima srpskih sela postignu dogovor oko isporuka električne energije pokazuju koliko Beograd doprinosi njihovoj isključenosti: "Praktično smo hteli da sa njima sklopimo lokalni sporazum. Onda bi se uvek umešao Koordinacioni centar iz Beograda i zaplašio ih, poručujući da im više neće isplaćivati socijalnu pomoć iz Srbije, da će ispasti loši Srbi, itd."²²⁷ Zbog energične akcije Vlade Srbije protiv braće Karić, početkom 2006. godine, prekinuta je saradnja njihovog mobilnog operatora "Mobtela" sa albanskim

²²⁴ Neki potomci mnogih albanskih porodica koje su na silu iseljene iz Niša i drugih područja južne Srbije na Kosovo u periodu između 1877-1878. još uvek imaju tapije na zemlju iz doba Osmanlijskog carstva.

²²⁵ Izveštaj RTS-a, 14. decembar 2005.

²²⁶ Vidi izveštaj Inicijative za evropsku stabilnost (ESI): "The Lausanne Principle: Multi-ethnicity, Territory and the Future of Kosovo's Serbs", od 7. juna 2004, radi uvida u raspravu o strukturi srpskog stanovništva na Kosovu, koji se nalazi na vebajtu: www.esiweb.org.

²²⁷ Razgovor Krizne grupe sa komercijalnim direktorom KEK-a, Šonom Mekgoldrikom, iz irske kompanije ESBI, u Prištini, 7. decembar 2005.

poslovnim magnatom sa Kosova, Ekremom Lukom, što je dovelo do toga da je Priština ugasila "Mobtelovu" mrežu u najnaseljenijim centrima na Kosovu i tako još više izolovala kosovske Srbe koji su se na nju oslanjali.

Na nivou svakodnevnog života, izvore usluga i zapošljavanja za kosovske Srbe predstavljaju Vlada Srbije, kao i UNMIK/PISK. U političkom smislu, lojalnost Beogradu je glavna stvar. Nalozi SNV-a da se bojkotuju izbori na Kosovu slušaju se, jer SNV uživa podršku sadašnje Vlade Srbije. Oni koji imaju strogo negativan stav prema nezavisnosti, a to su lideri SNV-a, kao što je Marko Jakšić, ne pokazuju nikakvu spremnost da pregovaraju o novim oblicima institucija kroz koje bi produžili svoju de facto vlast.²²⁸ Pored toga, Jakšić drži na uzdi još žešće nacionaliste, tako održavajući status quo, u ime Beograda. Na jednom skupu održanom u novembru 2005. godine, Jakšić je brzo ugušio predlog jednog učesnika skupa da SNV-ova Zajednica srpskih opština sebe proglasi zakonodavnim organom, uprkos UNMIK-u i PISK-u.²²⁹ S druge strane, vapeći za podrškom birača, zbog bojkota koji je organizovao SNV, umereniji političar, Oliver Ivanović, i njegova mala Srpska lista za Kosovo i Metohiju bezuspešno lobira u Beogradu za zeleno svetlo da zauzme svoja poslanička mesta u Skupštini Kosova. Jakšić je član pregovaračkog tima Beograda, koji je odbio Ivanovića, kao i njegov predlog vezan za poseban tim kosovskih Srba (iako Ahtisari i ostali međunarodni akteri, bez obzira na to, razgovaraju s Ivanovićem).

Dok će, s jedne strane, Jakšić i kompanija možda otići sa Kosova kad njegov status bude rešen, s druge strane izgleda da je Ivanović odlučan da ostane i da se angažuje. On govori Beogradu: "Moramo da imamo ljude koji će sprovesti rešenje".²³⁰ Ivanović je vrsni poznavalac politike u Prištini i ima apetite da u njoj učestvuje, odnosi se prema kosovskim Albancima kao prema dostojnoj publici i harizmatičan je. Međutim, nijedan ambiciozni političar iz redova kosovskih Srba ne može tako lako sebi da dopusti da u svom angažovanju bude previše blizak s Prištinom, pre nego što status Kosova bude rešen, tako da, zbog toga, mogu biti izgubljene šanse za poboljšanje uslova za kosovske Srbe. Nekim pojedincima se mota po glavi ideja o osnivanju nove partije kosovskih Srba, odmah nakon što bude doneta odluka o statusu Kosova. Poseta i predavanje srpskog političara iz Hrvatske, Milorada Pupovca, u novembru 2005. godine, dala je ideje nekima od njegovih srpskih kolega sa Kosova. Pupovac, koji je sada u koaliciji sa vladajućim HDZ-om, naglasio je da puno ostvarivanje prava predstavlja

jedan dugoročni proces, a položaj njegove zajednice se sve više poboljšava kako se Hrvatska približava članstvu u Evropskoj uniji, u odnosu na očajnički položaj u kojem se nalazila pre deset godina.²³¹ Postoje indicije da bi savet koji je on dao kosovskim Srbima da se aktivno uključe i da sami sebe zastupaju mogao da bude prihvaćen ukoliko se, u procesu rešavanja statusa Kosova, bude radilo na paketu manjinskih prava, kao što predlaže Ahtisari, i ukoliko Beograd napusti taj proces.²³² Vitalan deo ovog procesa mora da bude dalje razvijanje građanskog društva među kosovskim Srbima izvan zvaničnih i paralelnih institucija vlasti, a međunarodni donatori moraju da budu spremni da pomognu.

Neke diplomate su zabrinute da će nezavisnost izazvati pomeranje srpskog stanovništva sa centralnog Kosova ka severu. Tvrdoglavi Beograd mogao bi dalje da učvrsti teritoriju iznad Ibra tako što bi obustavio isplatu plata, penzija i ostalih sredstava Srbima na centralnom Kosovu.²³³ Nepriznavanje nezavisnosti Kosova od strane Srbije i odbijanje SNV-a da pregovara makar o prividnom institucionalnom kontinuitetu sa centralnom vlašću u Prištini moglo bi u kombinaciji da dovede do toga da međunarodna zajednica nerado bude primorana da uvede novu prelaznu upravu na severu Kosova. Međutim, to bi moglo da se izbegne čak i uz samo malo gipkiji pristup, što bi ovima omogućilo da na još nekoliko godina učvste svoju vlast severno od Ibra.

Beograd održava mit o 200.000 raseljenih kosovskih Srba, dok realna brojka verovatno iznosi manje od polovine toga.²³⁴ Moguće je da ima između 20.000 i 50.000 onih koji žele da se vrate, ali je svega nekoliko hiljada njih do sada izrazilo takvu želju. UNMIK smatra da će "sezona povratka ovamo početi tek nakon što status bude rešen" i da, u međuvremenu, politika treba da bude usmerena na stvaranje uslova za to, a oni podrazumevaju bezbednost i zapošljavanje.²³⁵ Uz angažovanje udruženja raseljenih Srba i Roma, UNMIK namerava da, na seminaru koji će u narednih nekoliko nedelja biti održan u Prištini, dobro preispita politiku povratka kako bi je sveo na jedan praktičan nivo, koji podrazumeva učešće zainteresovanih strana i koji će biti manje podložan teatralnim političkim istupima.²³⁶

²²⁸ Razgovor Krizne grupe, u severnoj Mitrovici, 3. februar 2006.

²²⁹ Razgovor Krizne grupe sa novinarom Petrom Miletićem, 22. novembar 2005. Taj skup je održan u severnoj Mitrovici, 17. novembra, delimično kao odgovor na rezoluciju o nezavisnosti koju je donela Skupština Kosova.

²³⁰ Razgovor Krizne grupe, u severnoj Mitrovici, 3. februar 2006.

²³¹ Razgovor Krizne grupe sa jednim zvaničnikom OEBS-a, u Prištini, 20. januara 2006, kao i sa jednim srpskim političarom sa Kosova, u februaru 2006.

²³² Razgovor Krizne grupe sa jednim srpskim političarom sa Kosova, u februaru 2006.

²³³ Razgovor Krizne grupe, u Parizu, 6. januar 2006.

²³⁴ "Princip Lozane", op. cit.

²³⁵ Razgovor Krizne grupe sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara, Jesenom-Petersenom, u Prištini, 30. august 2005.

²³⁶ Razgovor Krizne grupe sa UNMIK-ovim koordinatorom za povratak, Kilijanom Klajnšmitom, u Prištini, 12. decembar 2005. Kosovsko Ministarstvo za zajednice i povratak, na čijem čelu se

Nakon traljavg početka, Direkcija za stambena i imovinska pitanja (HPD) donela je rešenja o vraćanju ogromne većine uzurpiranih kuća i stanova njihovim vlasnicima, mada je većina njih kasnije prodana Albancima. Njena ovlašćenja su sa zakašnjenjem proširena i na zahteve za restituciju zemljišta posle 1999. godine. Pa ipak, ostalo je 10.000 srušenih kuća, od kojih mnoge imaju i pripadajuću zemlju.²³⁷ Nije napravljena nijedna odredba o njihovoj obnovi, tako da je, zbog sadašnje, spore i komplikovane politike povratka, na hiljade uglavnom srpskih porodica i dalje raseljeno. Izgleda da je međunarodna zajednica povratku više privržen na načelu, nego u praksi: s finansijskog aspekta, nedostaje još 30 miliona evra da bi mogao da se zadovolji čak i sadašnji nivo potražnje.²³⁸

2. Srpska pravoslavna crkva na Kosovu

Spaljivanje pravoslavnih crkava i manastira u martovskim neredima 2004. godine podiglo je pitanje njihove zaštite na nivo izuzetno značajnog pitanja koje je vezano za konačni status Kosova. Tom pitanju je u Eideovom izveštaju posvećena velika pažnja, a učestalost poseta stranih diplomata manastiru Dečani od tada je potvrdila pojavu Srpske pravoslavne crkve na Kosovu kao posebne grupe koja ima svoje interese u pregovorima o budućem statusu Kosova. Imajući u vidu strogo protivan stav o nezavisnosti, koji je prisutan kako visoko u crkvenoj hijerarhiji tako i kod vladike gračaničkog, Artemija, možda pomalo iznenađuje činjenica da je, u novembru 2005. godine, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve odredio mlađeg i fleksibilnijeg vladiku lipjlanskog, Teodosija, sa sedištem u reformski orijentisanom manastiru Dečani, da u ovom procesu zastupa Crkvu na Kosovu. Bez obzira na to, unutar Crkve postoje znaci podele oko Kosova, a neki pripadnici sveštenstva nastavljaju sa davanjem beskompromisnih izjava, kao što je to slučaj sa vladikom Artemijem, koji je nedavno ponovio izjavu lidera Srpske radikalne stranke, Nikolića, da će Srbija nezavisno Kosovo smatrati okupiranim teritorijom.²³⁹ U svom dokumentu "Osnovna načela...", koji je sačinila početkom februara 2006. godine, Crkva je iznela konstruktivne predloge i izbegla teatralne istupe protiv nezavisnosti Kosova. Iako Crkva tvrdi da su

njeni stavovi "u potpunosti komplementarni sa planom Vlade Srbije za Kosovo i Metohiju", ona je svoju "svesrdnu podršku" ograničila na napore Beograda da obezbedi uslove za decentralizaciju, kojima će se zaštititi vitalni interesi srpskog naroda na Kosovu.²⁴⁰

U svom dokumentu "Osnovna načela...", Crkva ne podržava ambiciju pregovaračkog tima Beograda da objedini srpski entitet i crkvena područja. Umesto toga, ona traži poseban režim zaštite za mesta na kojima se nalaze njene svetinje. "Vrsta zaštite i veličina zaštitne zone bi zavisila od značaja kao i od toga da li se manastir nalazi u većinski albanskom ili većinski srpskom delu pokrajine."²⁴¹ Jedan predstavnik Crkve na Kosovu napomenuo je da se Rukovodeći principi Kontakt grupe odvojeno bave pitanjem decentralizacije i zaštitom mesta na kojima se nalaze verski objekti i izneo je mišljenje da je bitno da većinsko albansko stanovništvo Crkvu ne posmatra kao "Trojanskog konja".²⁴² Njenu obnovu, sprovedenu 1980-ih i 1990-ih godina, Albanci povezuju sa Miloševićem, pa verske objekte podignute na Kosovu u tom periodu nazivaju "političkim crkvama". Neki albanski političari sa Kosova gotovo da se pravdaju što su uništili srpske crkve u martovskim neredima 2004. godine, time što se pretvaraju da su ciljevi napada bile isključivo te nove crkve.²⁴³ Prema ovom stavu, ukoliko pravoslavna crkva želi da bude prihvaćena na Kosovu, ona mora da odbaci infrastrukturu napravljenu u doba Miloševića, kako bi njen istinski duhovni identitet mogao da izbije na površinu.

Otac Sava iz manastira Dečani na to je stavio primedbu, rekavši da je, pre 1980-ih godina, Crkva bila u nemilosti zvaničnih vlasti, tako da je takvu izgradnju diktirala dugo prigušivana potreba.²⁴⁴ Crkva smatra da svako rešenje budućeg statusa Kosova treba da "omogući potpunu obnovu svih pravoslavnih crkava i manastira koji su uništeni ili oštećeni od 1999. godine."²⁴⁵ Bez obzira na to, neki pripadnici sveštenstva na Kosovu zabrinuti su oko toga šta će biti sa imponantnom, nedovršenom i napuštenom sabornom crkvom u centru Prištine, koja se nalazi na

nalazi svoje glavi srpski političar sa Kosova, Slaviša Petković, uglavnom je samo posmatrač događaja. Ministrova loša orijentacija, čudni prioriteti i nenamensko upravljanje sredstvima sprečili su ovo ministarstvo da preuzme svoju prethodno predviđenu ulogu koordinatora. U oktobru 2005, Beograd je odbio da sa UNMIK-om zaključi novi protokol o povratku, smatrajući da je on "isuviše praktičan i tehnički, a nedovoljno politički, odnosno hteli su da se u njemu precizira da UNMIK nije uspeo da obezbedi povratak." Ibid.

²³⁷ Razgovor Krizne grupe sa zvaničnikom HPD-a, Dejvidom Čiljaronom-Kortizom, u Prištini, 14. decembar 2005.

²³⁸ Razgovor Krizne grupe sa UNMIK-ovim koordinatorom za povratak, Kilijanom Klajnšmitom, u Prištini, 12. decembar 2005.

²³⁹ "Vlada se oglasila", B92, 12. februar 2006.

²⁴⁰ "U tom pogledu, [kurziv je ubačen], Srpska pravoslavna crkva daje svesrdnu podršku Timu za političke razgovore o budućem statusu Kosova i Metohije koji će zastupati interese srpskog naroda i države."

²⁴¹ "Osnovna načela Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve i Odbora Svetog arhijerejskog sabora za Kosovo i Metohiju u vezi sa predstojećim razgovorima o budućem statusu Kosova i Metohije".

²⁴² Razgovor Krizne grupe, u februaru 2006.

²⁴³ Razgovor Krizne grupe, u Prištini, 1. februar 2006. Vidi takođe razgovor sa premijerom Kosumijem na tu temu, u filmu koji je napravio BIRN, pod nazivom: "Da li neko ima plan?", op. cit.

²⁴⁴ Razgovor Krizne grupe, u manastiru Dečani, 2. februar 2006.

²⁴⁵ Dokument "Osnovna načela...", op. cit.

univerzitetom zemljištu. To bi moglo da posluži kao materijal za kompromis oko identiteta Crkve na Kosovu i njenog nasleđa iz 1990-ih godina.

Crkva smatra da privremena specijalna zona zaštite oko manastira Dečani, koju je UNMIK proglasio u aprilu 2005. godine, treba da traje dokle god to bude potrebno i da na isti način treba da bude uvedena i na drugim mestima i to "ne u formi monaških republika, već u formi zaštite koja će obuhvatiti i njihovu okolinu... kao lokalitet u celini."²⁴⁶ Na osnovu Izvršne odluke UNMIK-a, koja se može obnavljati svakih šest meseci, zabranjena je gradnja ili seča šuma u Dečanskom kanjonu, a svi vlasnici i korisnici zemlje na tom području moraju da poštuju propise UNESKO-a za zaštitu kulturne i prirodne baštine.²⁴⁷ Uprkos protivljenju lidera lokalnih veterana OVK, Avdilja Muškoljaja, zaštitna zona oko Dečana ipak je nevoljno naišla na prihvatanje od strane okolnog albanskog stanovništva. Crkva smatra da oko ovih svetih mesta treba da budu stvorene odgovarajuće zaštitne zone, uz prisustvo međunarodnih vojnih snaga, i to na što je moguće više godina, kao i odgovarajuće carinske i poreske povlastice i nesmetane veze sa Svetim arhijerejskim sinodom i administrativnim sedištem Srpske pravoslavne crkve u Beogradu. Na restituciju imovine oduzete za vreme komunizma Crkva ne gleda kao na pitanje koje je vezano za budući status Kosova, već kao na dugoročno pitanje kojim će ona nastaviti da se bavi pod bilo kojim "evropskim" pravnim režimom koji Kosovo bude osmislilo za to.

Crkva predlaže formiranje jedne posebne institucije u okviru međunarodnog prisustva na Kosovu nakon rešavanja njegovog statusa, koja će nadzirati čitav aranžman zaštite, a u kojoj bi mogli da učestvuju Evropska unija, UNESKO, kosovska vlada i Vlada Srbije, kao i predstavnici Srpske pravoslavne crkve. Ona predlaže da ista ili slična zajednička institucija na sebe preuzme brigu o srpskom duhovnom, kulturnom i istorijskom nasleđu na Kosovu, nad kojim je nadležnost uzelo Ministarstvo kulture Kosova.²⁴⁸ Srbi tvrde da pokušaji stvaranja "kosovskog nasleđa" i rukovođenje njime preko ovog ministarstva zapravo predstavljaju čin njegovog preuzimanja od strane Albanaca i njegovu "desrbizaciju". Crkva razmišlja o mogućnosti postavljanja zaštitnog pojasa oko "srpske kulturne baštine na Kosovu i Metohiji", uz pomoć posebnih mehanizama koji će morati da traju nekoliko godina: "Kosovo se još uvek nije predstavilo kao sveobuhvatna ili integrisana kultura".²⁴⁹ Činjenica da je opština Dečani izbacila veličanstveni srednjovekovni manastir iz svih svojih heraldičkih oznaka i

publikacija ukazuje na to kakve su albanske i srpske vrednosti, koje, poput ulja i vode, nikako da se pomešaju na današnjem Kosovu. Međutim, uz zaštitu i prilagođavanje obeju strana, kosovski Albanci bi na kraju ipak mogli da prošire svoj osećaj identiteta i da prihvate srpsko istorijsko i pravoslavno nasleđe, a naročito onda kada kriterijumi za pridruživanje Evropskoj uniji budu počeli da ih pritiskaju.

²⁴⁶ Razgovor Krizne grupe, u manastiru Dečani, 2. februar 2006.

²⁴⁷ Vidi: "Decan/Decani canyon declared special zoning area" saopštenje UNMIK-a za javnost, 25. april 2005, na vebajtu: www.unmikonline.org

²⁴⁸ Dokument "Osnovna načela...", op. cit.

²⁴⁹ Razgovor Krizne grupe sa ocem Savom Janjićem, u manastiru Dečani, 2. februar 2006.

III. ZAKLJUČAK

Iako će to proces gurnuti bliže arbitraži i nametanju dok se godina odmotava, međunarodna zajednica još uvek rizikuje da odlučivanje o Kosovu radi pogrešnim procesom. Dogovoreno rešenje je idealno, ali ako se to postavi kao cilj međunarodna zajednica implicira da je pravljenje dogovora ("dila") važniji prioritet nego obezbeđivanje dugotrajne stabilnosti i razvoja Kosova i regiona u celini. Nametanje "paketa" nezavisnosti - ako do njega dodje - bilo bi bolje nego pokušavati da se razlike između Prištine i Beograda približe nekom maglovitom solucijom, ili nekakvim rešenjem gde su ključni elementi odloženi: to bi diplomatski bilo mnogo bolnije kratkoročno, ali bi dugoročno donelo dividende. Ostavljajući Kosovo bez stolice u UN, ili bez sopstvene male vojske, na primer, učinilo bi ga manje vrednim i prihvatljivim u odnosu na susede, pa bi time podsticalo nestabilnost.

Ipak, ovo ne odklanja odgovornost sa većine kosovskih Albanaca, koji prvi moraju da nude i pregovaraju pakete prava za Srbe i druge manjine u bar tri oblasti. Uslove za uključivanje i predstavljanje u centralnim institucijama, sa aranžmanima za učesće relevantnih zemalja-matica u poljima kao što su kultura, obrazovanje i možda još po nešto treba dogovoriti ne samo sa Srbima, već i sa Turcima, Bošnjacima i drugim. Ahtisarijev tim treba da napravi nacrt dogovora o decentralizaciji, baziran na programima koje Priština i Beograd prezentiraju na pregovorima u Beču, a da to bude po meri Prištine pod uslovom da se on "izbrusi" u toku pregovora sa kosovskim Srbima. Rezultat onda može da bude implementiran pod međunarodnim nadzorom, kao što je to bio slučaj sa Ohridskim sporazumom. Pregovarači Prištine treba odmah da otpočnu direktne pregovora sa Srpskom pravoslavnom crkvom na Kosovu o paketu zaštitnih aranžmana za crkvu i njene spomenike. Tek kad se ovako postave temelji, Kontakt grupa treba da pristupi konkretnim, formalnim koracima ka priznavanju nezavisnosti Kosova.

Paket nezavisnosti koji međunarodna zajednica postavlja na Kosovu mora imati prevashodnu svrhu razvoja, uz dužnu pažnju prema zaštiti manjina, i ako je potrebno i kroz intervenciju međunarodne misije. Pravljenje rešenja treba da bude prilika za EU i posebno za njene zemlje-članice da povećaju svoje prioritete i resurse koje namenjuju Zapadnom Balkanu. Širokogruđi program pomoći u obrazovanju i liberalizacija viznog režima su neophodni. EU ne bi smela da troši više novca na svoju misiju na Kosovu posle utvrđivanja statusa nego što daje na strukturalne fondove namenjene za novu zemlju u procesu pripreme za učlanjenje.

Osim zaštite manjinskih prava na celom Kosovu, postoji jedna posebna oblast gde međunarodna zajednica mora da mnogo da razmatra misiju sa više ingerencija za mešanje - severno Kosovo i posebno Mitrovica. Srpske paralelne strukture tamo prkose UNMIK-u i Privremenim organima samouprave. Ostaviti novoj vladi Kosova zadatak da tu oblast uključi može izazvati nasilni raspad. Prelazna međunarodna uprava za sever je jedini razuman odgovor. Kako je Krizna grupa govorila u septembru 2005,²⁵⁰ ta uprava treba da dovede do uspostavljanja aranžmana za decentralizaciju, da uključi novu opštinu sa srpskom većinom i zajedno sa severnom Mitrovičom uspostavi zajedničke institucije nadzora. Rezultat bi tako bio formiranje srpskog entiteta na severu, bez pravne formalizacije takvog statusa.

Kosovski Albanci mogu da prihvate nešto poput "naslednika" UNMIK-a, koji ima mogućnost veta ili suspenzivna ovlašćenja ako se ceo paket nazove "nezavisnost", posebno ako im se obeća stolica u UN.²⁵¹ Ako nema takve "instant" saglasnosti, a pridržavanje se mora obezbediti rezolucijom Saveta bezbednosti UN, onda međunarodna zajednica treba da obezbedi da je nametnuto rešenje ima neko utemeljenje u dogovoru sa novom državom Kosova. Krizna grupa je predložila jedan mogući mehanizam za ovakav sporazum u januaru 2005: da prerogativi (ovlašćenja) međunarodne misije treba da budu ugrađeni u ustav Kosova, koji treba staviti na referendum.²⁵² Vremensko ograničenje može da preduhitri proces prethodnog uvodjenja takve misije, ali takav aranžman još uvek može da se veže za ustav koji bi se stavio na referendum tokom 2007.

Priština/Beograd/Brisel, 17. februar 2006.

²⁵⁰ Videti izveštaj Krizne grupe, *Bridging Kosovo's Mitrovica Divide*, op. cit.

²⁵¹ U fascinantnom romanu Vetona Surojja, Prvi i jedini let Azema Beriše do zamka (Priština 2005), zamišljenom opisu pregovora o statusu Kosova ispričanom iz pozicija više učesnika, gde je pitanje stolice u UN ispalo poslednje veliko pitanje.

²⁵² Videti izveštaj Krizne grupe, Kosovo: Prema konačnom statusu, op. cit.

DODATAK A
MAPA KOSOVA

Kosova / Kosovo

Produced by

The boundaries and names displayed on this map do not imply official recognition by the United Nations

Source: NIMA, IWEU

DODATAK B

MAPA SEVERNOG KOSOVA

DODATAK C

GLOSAR SKRAĆENICA I AKRONIMA

AAK	Alijansa za budućnost Kosova, politička stranka Ramuša Haradinaja
ART	Telekomunikaciona regulatorna agencija
BK TV	BK Televizija, kanal u vlasništvu Bogoljuba Karića
BIRN	Balkan Investigative Reporting Network
B-92	Nezavisna TV i radio stanica i website
CCK	Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju vlade Srbije
CDA	Collaborative for Development Action (Kolaboracija za razvojne akcije)
DCAF	Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces
DS	Demokratska stranka, partija srpskog predsednika Tadića
DSRSG	Zamenik specijalnog izaslanika generalnog sekretara UN
DSS	Demokratska stranka Srbije, partija premijera Koštunice
ESBI	Electricity Supply Board International, irska kompanija koja upravlja KEK-om
EU	Evropska Unija
G-17+	Srpska politička stranka, deo vladajuće koalicije
GDP	Bruto društveni proizvod
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica, vladajuća stranka u Hrvatskoj koju je vodio tokom 1990-ih Franjo Tuđman
HPD	Direktorat za stanovanje i svojinu
IHPSO	Institut za istraživanje javnog mnjenja i strategije, kosovski NGO pod vodjstvom Rame Maraja, koji se smatra za obaveštajni servisom LDK
MMF	Medjunarodni monetarni fond
ISSR	Unutrašnja procena sektora bezbednosti
KEK	Kosovska energetska korporacija, kompanija za distribuciju struje
KFOR	Medjunarodne vojne snage na Kosovu
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
KZK	Kosovski zaštitni korpus, služba civilne zaštite nastala od OVK.
KPS	Kosovska policijska služba
KTA	Kosovo Trust Agency, deo EU stuba UNMIK-a, koja vodi privatizaciju.
K-SHIK	Kosovski obaveštajni servis koji radi pod patronatom stranke PDK
KTV	Koha Televizija, vlasništvo Vetona Surroia
LDK	Demokratska liga Kosova, najveća politička stranka na Kosovu, pokojnog predsednika Rugove
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije
NATO	Severno atlantski pakt
NGO	Nevladine organizacije
ORA	“Sat”, kosovska politička partija Vetona Suroija

OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PDK	Demokratska Partija Kosova, glavni politički naslednik OVK i najveća opoziciona stranka, koju vodi Hašim Tači
PISG	Privremene institucije samouprave Kosova
PTK	Pošta i Telekomunikacije Kosova
PTT	Državna pošta Srbije
ROSU	Regionalne jedinice za operativnu podršku, posebne policijske jedinice bazirane u regionalnim bazama KPS
RTS	Radio Televizija Srbije
SAA	Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji
SNC	Srpsko nacionalno veće, politička asocijacija kosovskih Srba
SOEs	Preduzeća u društvenoj svojini
SPS	Socijalistička partija Srbije, bivša komunistička partija, od 1987 pod rukovodstvom Slobodana Miloševića
SRS	Srpska radikalna stranka, od 1990-ih vodi je Vojislav Šešelj
SRSg	Specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN, trenutno Soren Jessen-Petersen iz Danske
STM	Mehanizam za praćenje procesa stabilizacije i asocijacije
SWAT	Specijalno naoružanje i taktika
UN	Ujedinjene Nacije
UNESCO	Program UN za obrazovanje, nauku i kulturu
UNDP	Program UN za razvoj
UNMIK	Misija UN na Kosovu
UNTAES	Privremena administracija UN u Istočnoj Slavoniji (Hrvatska, 1996-1998)
UNSC	Savet bezbednosti UN